

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN SVAZEK **31**

Z MINULOSTI HŮRKY

K šestistému výročí prvé bezpečné písemné zprávy o vsi.

Adolf Turek

Půvabné dědině Hůrce, ležící pod vrchem Hůrkou (též Horecký kopec, 382 m) a Horeckým lesem v údolí, které je zvlášť nápadné při pohledu z letadla, nebyla dosud věnována po stránce historické pozornost, jakou si zasluhuje. Jak starší topografie,¹ tak modernější vlastivědné popisy²⁾ a historické místopisy rámcového charakteru³⁾ stručně odbyly dobu do konce třicetileté války a některé navíc (Severa) přinesly údaje zmatené a neúplné i pro mladší období. Zmínky v literatuře ostatní jsou víceméně náhodné.⁴⁾ Pokusme se na tomto místě doplnit mezery v dějinách vsi, připojené roku 1976 k Jeseníku nad Odrou, s níž bylo utvořeno společné JZD již v roce 1972.

Hůrka leží v Moravské bráně, která byla průchodním a částečně i sídelním územím již v předhistorických dobách. V okolí Horeckého kopce se lidé zdržovali v mladší době kamenné, o čemž svědčí různé nálezy. Pokud je známo, koncem minulého století našel známý vlastivědný badatel Stephan Weigel na Horeckém kopci atypické střepy, roku 1951 rolník Vojtěch Glogar v trati Březl kamennou vrtanou sekerku a koncem května 1956 Ivan Šumný na plachtařském letišti zlomek vrtaného kamenného nástroje.⁵⁾ Roku 1962 na jaře vyoral člen JZD Bernartice Kačmarčík na katastru Hůrky v polích mezi Horeckým dvorem a Zálezem krásně dochovanou hlazenou sekerku.⁶⁾ Tyto předměty pocházejí z 3. a 2. tisíciletí př. n. l.

Na předhistorické osídlení navázalo snad osídlení slovanské. Datum založení obce nelze ovšem zjistit, je však jisté, že Hůrka patří mezi nejstarší vsi na okrese. Je to dáno především její polohou zeměpisnou, nachází se na území, kam zasáhla do 12. stol. vnitřní kolonizace z jihu. Půdorys obce je přechodným typem; původní návěsní silnicovka byla přeměněna v době velké kolonizace na krátkou řadovou ves, v níž rolnické usedlosti sousedící zahradami mají těsnější zástavbu, takže neprobíhají celým katastrem na rozdíl od velkých lánových vsí (např. od Bernartic). Plužina vsi je délková, rozdělená na několik velkých tratí; ty z nich, které navazovaly na usedlosti, (Hůra, Domoračky) byly rozděleny rovnoběžnými pásy záhumenicového typu, neměly však klínový tvar. Ve vzdálenějších tratích (Rakůvky, Za lesem, Stříbrnica) měla zpravidla každá usedlost kus pole. Tento sídelní typ je charakteristický pro osady vznikající ve 12. a v první polovině 13. století.⁷⁾ Osou vsi byl Horecký potok, zvaný v nejhořejším toku Vlčnovka a na spodním toku Bernartický potok, který však v Bernarticích má až do svého ústí do Odry jméno Těplíca. Druhá Těplíca, zvaná v německých pramenech Temnitz, pramenící ve lhotské trati Rybník, se jmenuje v Hůrce také Rybnický potok a tvoří hranici s Polouvsím až do vtoku do Luhy. Na slovanské založení vsi ukazuje i její jméno, zapsané od 14. stol. v latinsky, německy a od 15. stol. v česky psaných pramenech ve tvaru Hůrka, Huorka nebo Horka⁸⁾; pojmenování vzniklo podle polohy sídla.⁹⁾ Jména obyvatelstva i pomístní názvy byly vždycky české (viz přílohu 2).

Přední strana obálky:

1. Bývalý MNV Hůrka

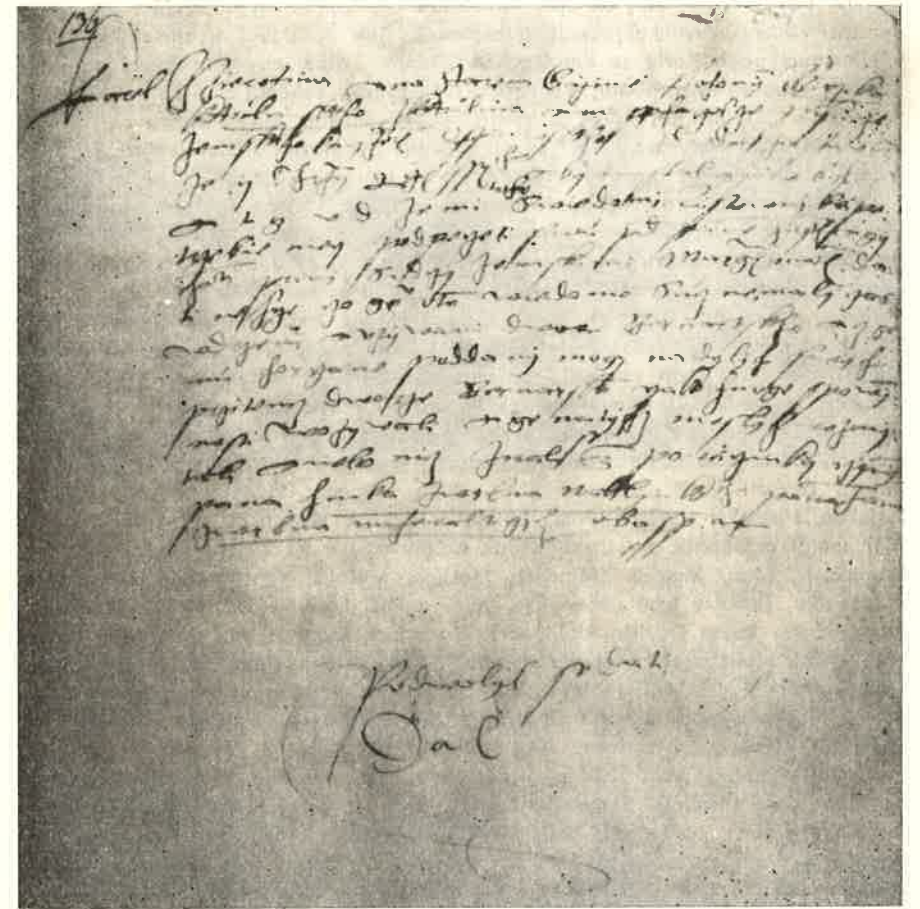
2. Návěs v Hůrce

Foto Miloš Lossmann

Území okolo dnešního města Hranic bylo dlouho v majetku moravských markrabat a přešlo asi v poslední třetině 12. věku do rukou kláštera rajhradského, ale bylo roku 1223 odstoupeno klášteru Hradisku u Olomouce. Na rozhraní 13. a 14. věku došlo však ke sporu kláštera s majiteli Starého Jičína o hranice. Tehdy byla na podnět kláštera vyhotovena listina, datovaná 1. září 1201; je to však staré falsum, které ve skutečnosti zachycuje stav okolo roku 1310. Obsahuje mimo jiné zprávu o darování 6 vsí klášteru Hradisku moravským markrabětem Vladislavem. Byly to tyto vsi: Bělotín, Polom, Heřmanice, Hranické Loučky, „Na horách“ a „Jesenice“. Poslední dvě vsi jsou zřejmě totožné s Hůrkou a Jeseníkem. Měly společné osudy i na konci 14. věku a ještě počátkem 16. století měly některé pozemky v obvodu panství hranického. Domněnku o ztotožnění vsí „Na horách“ s Pohoří nebo nějakou zaniklou osadou nutno odmítnout.¹⁰⁾

Spor mezi klášterem Hradiskem a feudálními držiteli panství Starý Jičín skončil zřejmě narovnáním, jímž Jeseník a Hůrka připadly počátkem 14. století panství starojickému, kdežto ostatní 4 dědiny zůstaly u panství hranického. Avšak 2. října 1383 získal Jeseník za 220 hřiven do konce svého života od pánů z Kravař Vilém z Kortengangen, dále pobíral nějaký plat v Mankovicích a půl hřivny platu na fojtovi a fojtství ve vsi „Horka“. V pádě potřeby měla Hůrka doplatit část chybějící roční činže, kterou Vilém nemohl obdržet z Jeseníku, poněvadž tam část obyvatelstva zemřela na mor. Jsou to první bezpečné historické prameny o existenci Jeseníku a Hůrky. Roku 1396 přešlo však toto zboží a plat na Petra z Břehu, který zastupoval sufragána olomouckého biskupa Mikuláše, ale záhy nato připadlo zpět k panství Starý Jičín. Roku 1397 zapsali totiž bratři Vok a Lacek z Kravař do olomouckých zemských desk své sestře Elišce, choti Předbora z Cimburka, 200 hřiven věna ve 20 hřivnách ročního platu na Bernarticích a „Horce“. Roku 1412 obdržel zápisem do desk tento plat Štěpán z Bystratic, jinak z Hynčic, roku 1418 Slavec Cudný z Korábovic, pocházející z Polska, který si vzal ještě téhož roku za společníka Bočka z Labuň, a roku 1437 Václav z Doloplaz, jenž roku 1447 zapsal tento plat věnným právem své choti Machně z Bobolusk. Po smrti obou manželů si na něj činil nárok roku 1496 Machnin synovec Jan z Bobolusk, ale bylo docíleno narovnání a od roku 1497 se Hůrka trvale počítala k panství Starý Jičín.¹¹⁾

Hůrka byla v době velké kolonizace převedena na lánový systém se zákupním právem. V čele samosprávy i správy přenesené stál už ve 14. století fojt na nynějším čísle 7. O velikosti obce nás poučuje berní rejstřík z období 1516–1517, kdy se na státní daň „z Horky“ dalo z fojtství 14 grošů, 15 usedlíků platilo celkem 7 zlatých 19 grošů a „němýmu člověku, který pánu nic nedává“ odpuštěno 11 grošů. Peníze odvedl fojt Prokop, který měl roku 1512 syna Jana, a konšel Jan Nedvídek. Ani jedna usedlost nebyla pustá na rozdíl od jiných vsí na panství.¹²⁾ Existovaly, respektive zdaněny byly tehdy asi jen selské grunty, totiž dnešní domovní čísla 28, 27, 25, 24, 22 až 19, 13, 8 až 6, 4, 3, zahradina č. 23 a velká chalupa č. 26. Jedna selská usedlost později zanikla. Les Zálesí, který se skládal ze samých jedlí a náležel starojické faře, ležel kolem roku 1530 v katastru Hůrky i s loukami před ním až k zahradám a plotům v Bernarticích.¹³⁾ Více zpráv o jménech obyvatelstva máme z doby, kdy byly Bernartice odděleny od panství Starý Jičín, takže docházelo k hraničním i jiným sporům, při nichž lidé z Hůrky vystupovali jako obvinění nebo svědkové. Tato jména jsou úplně jiná nežli dnes. Tak už okolo roku 1530 drželi louky na Teplici za lesem, na katastru Polousvi na hranickém panství, za roční plat 1 zlatý 24 grošů rolníci z Hůrky Nedvěd, Šaršín, Martin Kurovec, Vaněk Malý, Šibek, Dvorský, Matěj Lodys, Juřek Polák, Jan Šimečků a fojt.¹⁴⁾ Rok 1536 Matěj Králů, Vaněk Sedlák, Jíra Chlapík, Václav Kurovec a Jan Vršův odváželi bez povolení hrnčířskou hlínu z území Bernartic

Půhon o svědectví 1564 (viz pozn. 16)

Foto Bohunka Mandrlová

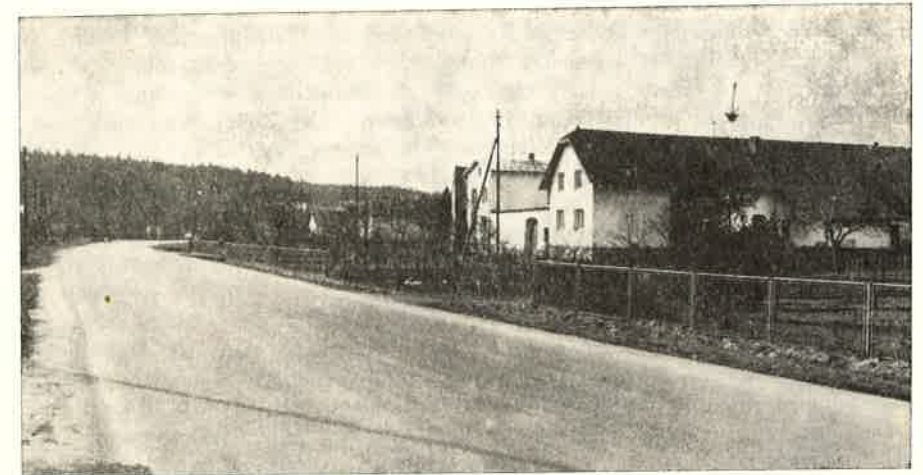
ke stavbě na hradě Starém Jičíně a roku 1539 znovu Matěj Králů bral hlínu, rolník Jiří Buch byl volán za svědka a fojtovi Matoušovi bylo zakázáno brát pivo v Novém Jičíně.¹⁵⁾ Také roboty (orbu, vláčení, setí a kosení obilí) konali obyvatelé z Hůrky ke dvoru v Bernarticích, a to i po oddělení Bernartic od panství Starý Jičín roku 1533. Měli totiž každý vyměřený určitý úsek (meslo) u tohoto dvora, který obdělával, dovážel a rozhazoval na něj hnůj. Roku 1558 koupilo však město Nový Jičín od Jana z Žerotína panství novojické i s Bernarticemi, které se tehdy vykoupily z dvorských robot, ale dvůr prodal Jan z Žerotína roku 1563 jako svobodný statek svému dlouholetému úředníku Petru Sakovi z Bohuňovic. Rolníci z Hůrky Jiřík Hašek, Mikuláš Petřkovský, Mikuláš syn Jankův, Martin Hlub, Jan Zahradník, Jan Černocho, Jiřík Jokl, Václav syn fojtův, Jan Vrš (Viš), Martin Ku-

rovcův, Pavel Králů, Jan Chlapík, Jiřík Sedlák, Václav Vršův a Mikuláš Kočib odmítli však Sakovi hnůj vozit a rozmítat. Sak zažaloval u zemského práva v Olomouci pana Karla ze Žerotína na Starém Jičíně, aby přiměl své poddané z Hůrky vykonat tuto robotu, a při roku 1566 vyhrál. Svědčili při tom držitel dvora z l. 1558–1561 Jiří Kotulínský a bývalí horečtí usedlíci Matěj Slavík ze Starého Jičína, Mikuláš Hanák z Kojetínku, Jan Starý z Janovic a Blažej Hurt ze Straníka.¹⁶⁾ Tuto nemilou povinnost muselo konat 14 rolníků 12 dní ročně za odměnu 1 zlatý 30 krejcarů pro všechny dohromady i nadále. Stal se sice pokus roku 1664, aby jí byli zbaveni, ale nebyl úspěšný.¹⁷⁾ Teprve smlouvou z 2. ledna 1729 zřeklo se novojičínské panství této roboty, ale panství Starý Jičín se za to zavázalo opravovat kus veřejné cesty od špitálu až k ovčínu na svůj náklad.¹⁸⁾

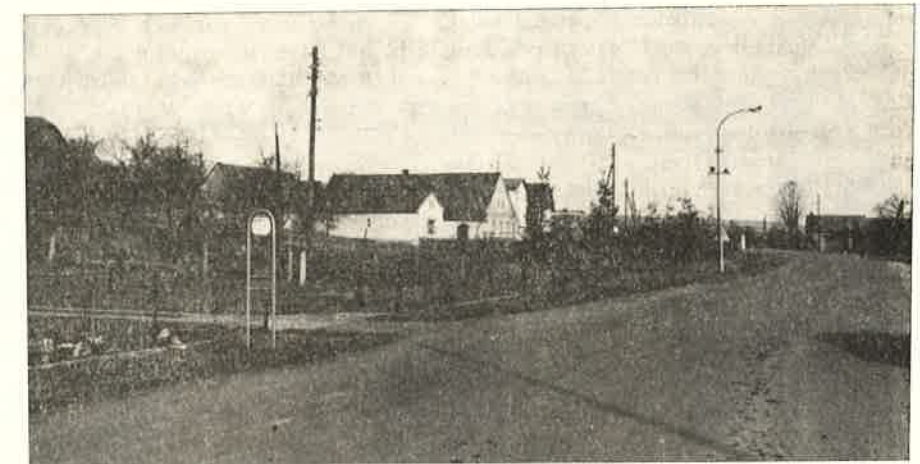
Máme tedy doloženo pro 16. století pro Hůrku dosti příjmení obyvatel; roku 1580 k nim ještě přibývá Václav Sadil.¹⁹⁾ Přitom počet usedlíků zůstával vcelku stejný; roku 1586 bylo všech 16 poškozeno živelní pohromou („pověťřím“, tedy vichřicí) a roku 1601 krupobitím, takže dostali úlevu na daních.²⁰⁾ V období 1610–1656 se setkáváme s množstvím jmen pro Hůrku ve starojičínských nejstarších matrikách: Bartek, Boruta, Březina, Budek, David, Drábek, Dřevák, fojt Martin Dorazil jinak Dokoupil (1617–1653), Grygar, Hašek, Hlaváč, Hloupý, Holubec, Horecký, Hořčica, Hub, Chlapík, Janyška, Kletenský, Klos, Kočib; roku 1647 umřel chalupník a mezuláník Jan Kolenovský v 90 letech; Kotrs, Kožušník, Krumpholz, Man, Majdlík (Meidel), Metlice, Matouš Nitschmann, který přišel z Jeseníku, (kmotry jeho dětem byli jeho tamější krajané a 2. 6. 1619 manželka luteránského kněze Davida Richtera z Jeseníku), který je zde doložen v letech 1611–1620, provozoval krejčovství a nazýval se též Schneider, Jan Novák (umřel 1615, „pikart“), Okál, 1611 Jan Olša jinak Unger, obecní pastýř, Papák, Pavlík, Petráš, Pilát, Pospěch, Andrys Pobuda (1617–1618 obecní pastýř, roku 1615 byl pastýřem nějaký Jura), Rosa, Jan Sedlák (fojt v letech 1612–1616), Slouka, Suřica, Svoboda, Slavík, Třetina, Vaněk nebo Váňa, Vavřín, Viš nebo Vrš, Vrba nebo Vrbica, Zahradník, Zemánek, Zdražil, Zych. Chalupník Kašpar byl tkalcem, zemřel roku 1640. – V druhé polovině 17. století přibyla příjmení Glogar, Beněk, Segeřa, Štafa, v 18. století Horák, Janovský, Hruška, Heger, Bock a Kitrich. Z uvedených jmen ze 16. a 1. pol. 17. století se udrželo sotva tucet. Řada příjmení se v té době opakovala v Bernarticích i v Hůrce (David, Drábek, Chlapík, Kočib, Kotrs, Lodys, Papák, Váňa, Zahradník). Německá jména jsou vzácností; kromě Schneidru byli snad původně Němci Ungrové, Krumpholz přišel asi z Loučky, v 16. a 17. století národnostně smíšené. Avšak všechny přistěhované německé rodiny nebo jednotlivci se záhy přizpůsobili českému prostředí.

Obyvatelstvo Hůrky se v době předbělohorské největším dílem hlásilo k umírněnému luterství, respektive novoutrakvismu, tak jako vrchnost i kněží na Starém Jičíně. Do církve katolické se vrátili v období 1624–1636. O útěku pro víru zde neslyšíme; o dalším osudu hrstky Němců, kteří se spravovali německým luterským knězem v Jeseníku, nenalezli jsme zatím zpráv. Úmrtí Jana Nováka, člena Jednoty bratrské, přistěhovaného z Bernartic, je v matrice vyzvednuto jako něco neobvyklého.²¹⁾

Po třicetileté válce, kterou Hůrka velmi utrpěla, zde bylo roku 1657 kromě fojtství 15 selských gruntů, z nichž 4 byly pusté a 3 chalupy bez polí na obecním. Fojtství (č. 7) čítáno tehdy za celolán (v 18. stol. za berní pololán) o 60 starých moravských měřicích (= jitrech), čili asi 180 nynějších měřic zhruba o 36 hektarech s právem výčepu panských nápojů. Grunty č. 4 a 24 byly třičtvrtělány o 45 j. (27 h), ostatní zemědělské usedlosti, dnešní čísla 3, 6, 8, 13, 19–22, 25, 27 a 28 považovány za pololány o 30 j. (18–19 ha), později za berní čtvrtělány, fakticky 4 byly však výměry rolnických usedlostí průměrně asi o desetinu větší, jak bylo

Hůrka – grunt č. 22 s výměnkem č. 62
Foto Miloš Lossmann

Hůrka – grunt č. 23 s výměnkem č. 63
Foto Miloš Lossmann

zjištěno při měření roku 1787. Zahradnická (poloselská) usedlost č. 23 měřila čtvrt lánu, tedy 15 j., přibližně 9 ha. K chalupám bez polí na obecní půdě patřilo č. 26, druhá chalupa stála v zahradě u č. 21 a byla na sklonku 17. století zrušena, třetí snad byla na místě dnešního č. 32. Ovšem fakticky k těmto chalupám malá výměra půdy určitě náležela. Opustlé, respektive státních daní a vrchnostenských dávek neschopné selské usedlosti č. 4, 6 a 21 byly v letech 1665

až 1666 obnoveny, nikoliv však vypálený grunt Jakuba Vavřína v sousedství č. 6, asi v prostoru dnešního koupaliště,²²⁾ jehož pozemky byly připojeny k novému svobodnému dvoru rytířů Halamů z Jičína. Roku 1667 se počet usedlíků ustálil na 15 rolníků i s fojtem a na 2 chalupníky,²³⁾ ale podle jiného zdroje z téhož roku bylo ve vsi 16 komínů poplatných a 2 lhotné, tedy dočasně od daní osvobozené.²⁴⁾ Poněvadž všechny chalupy neměly komíny, stál zřejmě už zmíněný dvůr. Roku 1673 se tu totiž uvádí fojtství, 14 usedlostí s koňskou robotou a 5 chalup,²⁵⁾ ale roku 1677 se čítá ve vsi „Hürckaw“ jen 12 robotných rolníků a 3 chalupníci, protože 2 rolnické grunty byly staženy k halamovskému dvoru, a to grunt Vavřínuv a č. 4, odkud utekl roku 1676 Martin Štafa; tento dvůr však starojická vrchnost mezi lety 1677–1682 získala zpět.²⁶⁾ Válkou zpustlé usedlosti se však těžko osazovaly. Č. 6 přejal Jakub Holub, ale nazaplatil z kupní sumy nic a grunt byl roku 1666 znovu osazen Jurou Pospěchem, který zde seděl ještě roku 1695. Pohledávky Martina Štafy z č. 4 připadly „milostivé vrchnosti“ podobně jako dědický podíl po zběhlé Heleně, dceři bývalého držitele č. 4 Jiřka Haška (roku 1657 na č. 4 vdova Haškova). Z gruntu č. 21 (Jana Rosy) připadly vrchnosti dědické podíly sirotků rodiny Vršovy, dřívější držitelky gruntu.²⁷⁾ Bída byla tehdy taková, že se fojt roku 1658 chtěl zřici fojtství v ceně 500 zl., ale vrchnost to nepovolila, neboť by neměl kdo vybírat kontribuce a dozírat na robotu. A když „k pádu přiměl“ pod slibem manželství nějakou poddanou z Černotína Pavel, syn Kryštofa Pavelky z č. 26, nebylo jisté, zda bude pro nedostatek pracovních sil na panství Starý Jičín propuštěn na panství hranické.²⁸⁾ Přitom je zajímavé, že i během třicetileté války byly některé pusté usedlosti v Hürce osazovány. Tak roku 1641 se v matrikách připomíná nějaký „Matěj na púšti“ (č. 3, 8 nebo 32). Z matričních záznamů též vysvítá, že zde tehdy žilo na selských gruntech, vedle osamělých výměnkářů, hoferů a „hofrav“, aspoň 8 podružských rodin (roku 1641 Kryštof Okál, zeť fojtův, Šimon Pilát, Jakub Schneider, Vávra Vavřína, roku 1642 Matěj Váňa, roku 1643 Jakub Vavřínuv, v letech 1643–1645 Jiřík Budka, 1644–1647 Martin Trval, roku 1650 už chalupník, roku 1646 Pavel Svoboda, roku 1647 Matěj Pospěch a chalupníci Kašpar Kadlec a Jan Kolenovský a roku 1648 chalupník Martin Man, tedy asi o 5 chalupníků více než udávají katastry). Přitom však počet obyvatelstva nevzrůstal, neboť zejména dětská úmrtnost byla ohromná. Tak v letech 1643–1644 z 12 zesnulých z Hürky v matrikách zapsaných bylo 9 dětí.²⁹⁾ Počet obyvatelstva asi ve 23 domech asi s 26 rodinami dosahoval nejvýš 130 osob. Chalupy č. 1, 2, 5, 10, 12, 17, 18 a 29 vznikly až mezi lety 1669–1749. Č. 9 bylo původně obecní pastouškou, kterou odkoupil roku 1798 Fr. Bok.³⁰⁾ Mezi lety 1755–1771 vznikly chalupy č. 14–16. Při číslování domů roku 1771 neobdržely výměnky u čísel 4, 8, 19, 20 a 24 domovní čísla, ale poslední 3 byly prý pusté a neobydlené podobně jako domek na místě dnešního čísla 32.³¹⁾

Aby lépe využil pozemků bývalého halamovského dvora, získal roku 1721 starojický pán Antonín Zeno z Dannhausen „plac“ na Drahách v gruntech vlčnovských poblíž Hürky a vystavěl zde nový, původně dřevěný dvůr (dnešní č. 30), pro chov jalového dobytka. S Matějem Urbánkem z Vlčnova směnil „dva kusy pastviska zaneřádného mladým jedličím u cesty, kudy Horčané jezdí do Jičína“ a dal mu za ně kus Rolice od Příčného potoka po Hranečník. Dále snížil Zeno rolníku Janu Sudolskému z Vlčnova roboty na 18 dní ročně, na povinnost chodit na hon a na roční plat 18 zl. za to, že mu Sudolský roku 1728 postoupil ke dvoru kus své role.³²⁾ Plocha dvora se zvětšila ještě o 1½ j. louky od horeckého fojtství místo pokuty 50 zl. za nenáležitý život dvou fojtovců dcer, takže dvůr nakonec měřil 136 j. polí a lesů v katastru Vlčnova a Hürky a z luk a pastvin se dalo sklídit 7 fůr sena, avšak ze zmíněné zabavené louky „Fojtičky“ dostávala starojická fara ročně po fůře sena a otavy.³³⁾ Roku 1787 bylo v Hürce celkem 99

Hürka, kaple
Foto Vladimír Novotný

jiter panské půdy zemědělské a lesní. Dodejme ještě, že podle relace z roku 1806 patřilo k horeckému dvoru 73¼ j. polí, ½ j. zahrady, 1½ j. pastvin a 44¼ j. lesa; výměra panských pozemků se zvětšila v tomto obvodu už v 16. a 17. století záborem části pozemků a lesa starojické fary. Počátkem 19. století chovalo se ve dvoře 16 krav, býk a 8 jalovic, kolem roku 1830 40 kusů hovězího dobytka,³⁴⁾ zatímco roku 1738 bylo zde chováno jenom několik kusů.³⁵⁾ Mléčné hospodářství bývalo od počátku 19. století pronajímáno zdejšími šafáři, často Němcům z okolí.³⁶⁾

O robotách, dávkách a ostatních poddanských povinnostech v Hůrce máme zprávy až v 2. polovině 17. věku, poněvadž urbář z roku 1605 se bohužel nedochoval. Roku 1673 obnášela činže z gruntů a pasek, splatná o sv. Jiří a Václavu, dohromady téměř 37 zl., místo odvádění 79 slepic se platilo 9 zl. 13 kr. a místo 20 liber loje a 56 štučků příze 2 zl. 10 kr. ročně.³⁷⁾ Roku 1677 odváděla celá ves o sv. Jiří 14 zl., 21 grošů 2 denáry, o sv. Václavu 11, zl., 3 gr. 3 den., dále 63 kuřat v ceně 6 zl., 9 gr., 16¾ liber loje nebo 2 zl., 11 gr., 5½ den., místo příze dávalo 12 sedláků celkem 1 zl. 18 gr. a z pronajatých panských pasek a luk 15 zl. 13 gr., dohromady 51 zl. 17 gr. 1½ d., tedy dokonce o 22 gr. méně než před čtyřmi lety. Nastaly tedy jen vnitřní posuny v peněžní a naturální rentě, ne v jejím množství. Fojt byl povinen vyšenkovat sud panského vína a prodávat panské pivo a kořalku.³⁸⁾

Roboty se téměř do poloviny 18. věku konaly po staru, to znamená, že každý usedlík měl přesně vyměřený díl panských pozemků, resp. počet záhonů (meslo), které musel zpracovat (zorat, zavláčet, sežít na něm obilí a uložit je do stodol) podle pokynů vrchnosti.³⁹⁾ Původně se z Hůrky robotovalo tímto způsobem u dvora v Bernarticích, jak máme přímé zprávy k letům 1536–1558.⁴⁰⁾ V letech 1558–1729 zbyla zde jen povinnost vožení a rozhazování hnoje (viz výše). Avšak po třicetileté válce byly obráceny roboty z Hůrky k novému dvoru ve Starojické Lhotě. Roku 1750 robotovalo tam 12 sedláků celoročně 3 dny týdně čtyřspřežím a 2 dny tříspřežím. Platy o sv. Jiří vzrostly tehdy na 21 zl. 2½ kr. a o sv. Václavu na 17 zl. 33 kr. Sedláci vedle toho odváděli a hotovili po ¾ loktu příze, zahradníci polovic, chalupníci čtvrtinu a celá obec místo odvozu vína platila ročně 18 zl. 7½ kr.⁴¹⁾

Velkou zátěží pro poddané byl dovoz vody a potravin za válečných nebezpečí v 17. století na hrad Starý Jičín. Poddanští koně byli podle relací starojických úředníků velice sedřeni. Podle pověsti, tradované dodnes v Hůrce, zbyla prý ve vsi jen jedna slepá kobylna a i tu museli zapřáhnout.⁴²⁾

Před vydáním robotního patentu roku 1775 platilo fojtství 10½ zl. kontribuce (státní vojenské daně) ročně, dále místo vinného šenku 1 zl. 10 kr. a místo loje 12 kr. vždy o vánocích, gruntovní činže o sv. Jiří a Václavu po 2 zl. 58 kr.; bylo povinno dovézt pro panství sud vína za odměnu 1 zl. 10 kr. a jednu velkou měřici ovsu nebo zaplatit místo toho 5 zl. 50 kr. Státní daň byla tedy mnohem větší než dávky vrchnosti. Při prodeji fojtství připadlo už od roku 1651 10 % kupní sumy vrchnosti (laudémium). Robot byl fojt prost, ale podobně jako ostatní fojti na panství, musel dovážet šindel, dřevo z pily, osivo a zrní k panským dvorům, rybí násadu k rybníkům, ryby do haltýřů a pomoci vrchnosti při dalekých cestách, dohromady 20 fůr ročně. Panské pivo si do šenku musel dovézt sám.

Roku 1775 byli sedláci v Hůrce všichni zakoupení. Platili ročně 12–15 zl. kontribuce, na oba termíny okolo 12 zl. gruntovní činže, za šenk vína o sv. Janu a o vánocích po 1 zl. 10 kr., místo loje každý i s fojtem po 12 kr. a místo předání panské příze po 9 kr. Odváděli též ročně o vánocích 35 kuřat. Potažní roboty polní konaly podle velikosti usedlostí dvojspřežím nebo čtyřspřežím po celý rok 3 dny v týdnu, ale nejvýše 5 hodin denně. Tři dny do roka museli kácet dřevo

Hůrka — škola, č. 42
Foto Miloš Lossmann

a 1–2 dny svázet. Od 24. 6. do 28. 9. stavěli z každého gruntu po jedné osobě na pěší robotu na senoseč a žně. Museli též jezdit do Hostašovic pro seno čtyřspřežím. Na daleké cesty do 2–6 mil se spojovali 2 rolníci dohromady na náklad o váze 16 měřic ječmene. Za každou míli se jim odčítal den roboty a na pár koní obdrželi 6 kr. a 1/8 měřice ovsu.

Držitelé chalup vzniklých před r. 1770 platili po 48 kr. — 1½ zl. daní, 9–24 kr. gruntovní činže a po 4 kr. 3 d. místo přediva, nuceného odběru vína a odvádění loje; týdně odrobotovali po celý rok 1 osobou 1 den pěšky, z řemesel odváděli až 14 kr. ročně. Do první poloviny 18. stol. bylo několik chalupníků a podruhů z Hůrky v panských službách na hradě Starém Jičíně. Pusté výměnkářské domky neplatily nic, ale chalupy vzniklé po roce 1770 robotovaly stejně. Jeden z podruhů robotoval půl dne týdně po celý rok.

Všichni usedlíci museli podle potřeby vyslat 1 osobu na hon, stříž a koupel ovcí, průměrně 2–3 dny do roka, dále na chození s dopisy a poselstvím a pomáhat při čištění příkopů a mlýnských struh, ale tyto práce se odpisovaly od ostatních robot. Jeden chalupník a všichni podruzi mlátili jednou osobou v zimě panské obilí za 14. snop. Při žních dávala vrchnost „z milosti“, jestliže úroda byla alespoň prostřední, žencům 4–6 sudů piva.⁴³⁾ Kromě toho odváděli zdejší rolníci starojické faře ročně každý po 21 měřících žita a ovsu a po 6 vejcích jako desátek, 15 chalupníků po 2 vejcích.⁴⁴⁾

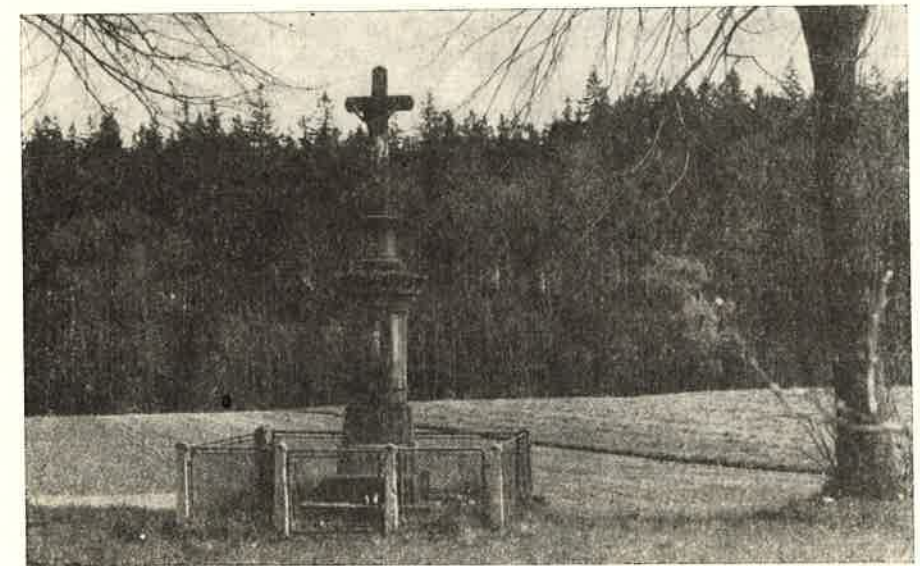
Po vydání robotního patentu roku 1775 byly roboty upraveny tak, že 6 rolníků pracovalo na panském 3 dny týdně dvojspřežím, 7 dvojspřežím po celý rok a všichni rolníci 1 osobou pěšky 13 dní v letním období, zahradník č. 23 1 osobou 2½ dne týdně po celý rok, 7 chalupníků po 26 dnech, dalších 6 a 1 podruh po 13 dnech ročně pěšky 1 osobou, kdežto 9 chalup výměnkářských a pastouška byly robot prosty.⁴⁵⁾ Gruntovní činže u chalupníků se snížily o 2/3. Chalupy vzniklé po roce 1775 robotovaly po 13 dnech ročně a dávaly k obci plat po 14 gr.⁴⁶⁾ Tak tedy

bylo uleveno největším a nejmenším poddaným; patentem Josefa II. roku 1781 bylo zrušeno nevolnictví, takže poddaní se mohli stěhovat, dávat děti na studie, řemesla atd.

Jak vypadala Hůrka v poslední fázi poddanství? Podle popisu z let 1842 až 1847 ležela ve vstupu do Kravařska, dílem v příkré, dílem v nízké pahorkatině. Klíma bylo vhodné pro pěstění všech druhů obilí, ale trpěla severovýchodními větry („polák“). Těsně na sever od vsi vedla „volová hučnice“ ve směru Šenov-Polouš, kudy se v 18. století hnal hovězí dobytek z Polska do Vídně. Odpočinkovým místem byl zaniklý dvorec s hospodou a osadou Wittenbergem už na katastru Jeseníku v sousedství horecké trati Vítovsko. Hůrkou procházela silnice z Oder do Starojické Lhoty, resp. do Starého Jičína, kam byla Hůrka přiškolená (I) a přifařena. Bylo zde 37 domů, 52 bytových stran, 118 mužů, 137 žen, 154 koní a 173 kusů hovězího dobytka kravařského plemene, 45 ovcí, 42 vepřů a byl zde značně rozšířen chov hus. Téměř všechno obyvatelstvo se živilo zemědělstvím, jen 5 rodin současně také řemeslem.⁴⁷⁾ V letech 1832–1833 vybudoval fojt na svém pozemku (parcela 209b nedaleko dnešního křížce na cestě přes Záles do Bernartic) větrný mlýn, avšak už 14. 6. 1840 ho prodal za 520 zl. mlynářskému tovaryši Josefu Pecháčkovi z Jičína s tím, že mlýn do měsíce rozebere a přemístí. Pecháček si k tomu účelu pronajal nejprve 144 čtverečních sáhů od gruntu č. 28 v Jičíně, avšak nakonec mlýn přemístil na stejně velký pronajatý pozemek od gruntu č. 8 ve Vlčnově, snad na místě, které se dosud nazývá Povětrník.⁴⁸⁾ Okolí Starého Jičína bylo tehdy krajem větrných mlýnů.

V Hůrce se pěstovaly tehdy všechny druhy obilí, brambory, jetel, pohanka, zelná a len. Hospodaření bylo trojpolní, roli byla 431 j., luk 73¼ j., zahrad 13½ j., pastvin 27½ j., 190¾ j. vysokého a 4¾ j. nízkého (březového) lesa a 4¼ j. neobděláné a 21¼ j. neplodné a zastavěné půdy. V panských lesích převládala jedle a bor, při 80leté obmýtní době, kdežto selské lesy se rozkládaly hlavně na Hůře a ve Stříbrnici, ale byly už kolem roku 1749 zčásti vykáčeny na rozšíření orné půdy, která tam byla černá, kdežto ostatní rustikální půda byla tehdy porostlá česnekem a plná kamení, z kterého se páliho vápno na zkypření půdy. Kolem roku 1840 bylo tu 7 velkých sedláků s 41 j. a 7 malých s 32 j., zahradník s 21 j., 8 velkých a 12 malých (nových) chalup, obecní dům a panský dvůr č. 30, který jediný byl pojištěný. Ve větších hospodářstvích se chovalo po 5 koních, po 11 kusech hovězího dobytka a po 2 vepřích. V potravě obyvatelstva převládaly brambory, zelí, moučná jídla, maso se požívalo jen o svátcích a nedělích.⁴⁹⁾ Hojně se pěstovalo a požívalo ovoce, zpracovávané jednak ve formě povidel, jednak sušené, což přežívalo až do počátku tohoto století. S pěstěním lnu souviselo i požívání lněného oleje, tak jako v sousedních Bernarticích. Len byl zpracováván na plátno tak jako tam, ještě ke konci minulého století. V Hůrce byla pazderna na zpracování lnu mimo dědinu nedaleko rozcestí do Starojické Lhoty, nyní je z ní upraveno obytné stavení č. 43. Někdy se provádělo tření lnu i v sušárnách na ovoce, které kvůli bezpečnosti stávaly na zahradách, vzdáleny od obytných stavení.⁵⁰⁾

V první polovině minulého století se ještě v Hůrce chodilo většinou v kroji, ovšem máme jen jeho zlomkovité popisy v pozůstalostních inventářích, z nichž sice lze poznat materiál, z něhož býval zhotoven, a oblíbené barvy, nikoliv však střih. Tak např. roku 1811 zůstaly po chalupníku Václavu Chlapíkovi 2 pláště, jezdecké kalhoty, dvoje kalhoty kožené, klobouk, beranice, bílý krátký kabátek, modrý kabátek, bílá a světlemodrá vesta a boty; po chalupníkově Janu Janovském z č. 10 roku 1810 zelená a sivá župice, „pár pančoch“, modrý plášť a modrý dlouhý kabát („kaputrok“), kazajka, „kožuch dubový“ a kožené spodky. Roku 1818 zůstaly po Anně Kittrichové z č. 18 4 modré čepce. Roku 1838 zbyly po výměnkáři Josefu

Hůrka, památník padlých
Foto Vladimír Novotný

Petrášovi z č. 27 kabát, bruslek, gatě, „kazajka“, „pára botů“, plášť a čapka, po výměnkáři Josefu Janovském z č. 4 byly zapsány roku 1840 „dlouhý kožuch“ a stará župice, ale na opravování oltáře „na nově vystavenou kaplu“ odkázal 3 zl. a na knížky do školy pro chudé potřebné horecké dívky 40 kr. ve stříbře a výměnkář Josef Glogar z č. 19 odkázal na týž účel roku 1835 celkem 3½ zl. Parádnice byla Rozina Vahalička v č. 27, neteř majitele a služebná, zesnulá roku 1844, po níž pozůstalostní inventář uvádí 2 zelené háby, (velké šátky zakrývající při nepohodě skoro celé tělo), žlutý šátek na hlavu, černý kožich s šedým lemováním, cajkový kožich, starý kožich s černou podšívkou, světlemodrý kožich s beraní podšívkou, letní kožich pošíť plátnem, plátěnou sukni, sukni madrasovou, sukni frenštátskou (asi barvotiskovou), sukni kartounovou, barvotiskovou zástěru, černou madrasovou zástěru, bílou kartounovou zástěru, černou zástěru se žlutými okraji, 2 staré sukně, 3 vídeňské šátky hnědé, 2 žluté, 1 bílý, 2 staré lajblíky a 2 staré kožichy.⁵¹⁾ Ještě v druhé polovině minulého století nosily o slavnostech vdané ženy, tak jako v celém okolí, pod šátkem bílé dvourohé vyšívané čepce, od nichž visely až k pásu dvě barevné stuhy.⁵²⁾

Hůrka spadala do minulého století do oblasti nářečí moravskoslovenského, a to do různorečí starojického, které přešlo z lašského nářečí kráčení některých dlouhých samohlásek. Zasáhly sem i prvky němčiny vlivem styku s německým sousedstvím. Nářeční vlivy se projevují i v dochovaných písemných památkách.⁵³⁾

Důležitým mezníkem v životě našeho venkova je rok 1848, kdy došlo ke zrušení robot a poddanských povinností. V letech 1848–1851 probíhal výkup z poddanských povinností v Hůrce, a to: pro fojtství ve výši 133 zl. 42 kr. za šenk a dovoz vína, odvádění loje a gruntovní činže a laudemium; rolníci z č. 3, 6, 21, 22, 25, 27, 28, se vyplatili 139–141 zl. za lůj, předivo, 52 dní roboty třispřezím, 11

odvádění slepic a gruntovní činže (z č. 4, 8, 13, 19, 20, 24 za 255–256 zl. za 78 dní koňských robot a za ostatní uts.); z č. 23 za 130 dní pěší roboty a ostatní uts. se zaplatilo 86 zl. Rustikální chalupníci z č. 1, 2, 10, 18, se vyplatili za 17–37 kr.; pro ostatních 17 chalupníků odpadlo bez náhrady 13, resp. 26 dní pěší roboty, dále odvádění loje a přediva, resp. poplatků za ně, dále gruntovní činže a vinné platy a pěti z nich, kteří byli řemeslníky, (krejčí, švec, řezník), i plat z řemesla. Jediný dominikalista ve vsi č. 33 (měl postaveno na panském), který dával roční plat 5 zl. a konal 13 dní pěší roboty, se vyplatil 2 zl. 20 kr. Celkem platila celá obec Hůrka za 936 dní roboty dvojspřežím, 1092 dní jednospřežím, 559 pěší roboty, za laudemium, gruntovní činže, naturální dávky a dovoz vína 2727 zl. 5 kr. vyvazovacího kapitálu, rozvrženého na splátky na 20 let do roku 1867 po 136 zl. 21 kr. ročně. Bez náhrady odpadlo 351 dní pěších robot a některé platy. Všechny vyvazovací výroky jsou psány pro Hůrku česky.⁵⁴⁾

Avšak ani tehdy nebyla otázka sociálních a hospodářských poměrů na venkově zdaleka vyřešena. Mnozí rolníci se při výkupu z poddánských povinností zadlužili, a poněvadž nebyli pojištěni, citelněji nesli škody způsobené živelními pohromami a epidemiemi dobytka, nemohli vybavit ihned své usedlosti moderními stroji, používat umělých hnojiv a konkurovat velkostatkům. Někdy, opojeni svobodou, zanedbávali svá hospodářství a žili nad poměry. Přitom rostl hlad venkovské chudiny a drobných zemědělců po půdě. A tak dochází i v naší obci k rozsáhlejším majetkovým přesunům. Např. roku 1852 odkoupilo 5 chalupníků od fojtství 9½ j. půdy. Roku 1867 bylo mimořádně povoleno místodržitelstvím v Brně rozdělení č. 13 na 2 díly po 15¾ j., což bylo provedeno rok poté. V letech 1854 až 1869 se dosti zmenšily výměry rolnických usedlostí č. 3, 4, 8, 19, 21–25 a 28. Avšak už v letech 1787–1803 odpadly některé pozemky k rozšíření cest i ke stavbě nových domů i k zvětšení drobných hospodářství, kterých po roce 1861 přibývalo.⁵⁵⁾ Prodávali větší rolníci, ale také obec. Ta získala v letech 1880–1883 i některé pozemky od čísel 3 a 7, ale nakonec roku 1885 celý obecní grunt o 66 jitrech rozprodala chalupníkům (ornou půdu) a ponechala si jen les a pastviny.⁵⁶⁾ V té době získali též zdejší malorolníci a domkáři od velkostatku Starý Jičín do nájmu téměř všechnu zemědělskou půdu od Horeckého dvora (57 ha ze 84 ha.)⁵⁷⁾ Při první zemědělské reformě získalo tu roku 1926 na základě zákona o dlouhodobých pachttech 44 bývalých nájemců z Hůrky 27,85 ha, 19 v Bernarticích 14,27 ha a 13 ve Vlčnově 8,7 ha vesměs zemědělské půdy. Dobrovolně prodal velkostatek čtyřem nabyvatelům z Hůrky 1,3 ha.⁵⁸⁾ Ovšem výkup byl dost nevýhodný, za hektar se platilo od 3800 do 7500 Kč. Velkostatku zbyla budova dvora (od sklonku 19. stol. hájovna), 26½ ha lesní a 1,3 ha jiné půdy. Od velkostatku Německý Jeseník dostalo roku 1927 16 uchazečů 9 ha zemědělské a stavební půdy v průměrné ceně 5000 Kč za hektar.⁵⁹⁾ O další příděl do vlastnictví od tohoto velkostatku žádalo 11 uchazečů z Hůrky, ale v době začínající krize zřejmě z nedostatku kapitálu 5 z nich od žádosti odstoupilo a ostatní obdrželi roku 1930 jen menší příděl 30–80 arů, celkem 3,4 ha z parcely 1340.⁶⁰⁾ Pozemková reforma svůj účel nesplnila. V roce 1948 byl převzat v katastru obce zbytek majetku velkostatku Starý Jičín, totiž hájovna č. 30, Horecký les o výměře 26,5 ha a 1,63 ha jiné půdy a začleněn nejprve do souboru majetku Ředitelství státních lesů Staré Hamry v Ostravici. Horecký les měl původně připadnout obci Hůrce, ale sešlo z toho; od r. 1949 jej spravuje Lesní závod ve Frenštátě.⁶¹⁾ Tento lesní celek tvořil ze 70 % smrk, 15 % bor, ostatek jedle, modřín, dub, bříza, osika, olše a habr. Je to ohromný rozdíl proti roku 1845, kdy mezi jehličnany měly ohromnou převahu jedle a silně byl zastoupen dub, méně jiné listnáče.⁶²⁾

Obec měla stále převážně zemědělský charakter po celou dobu první republiky, neboť vedle několika málo řemeslníků a živnostníků a nečetných dělníků pracu-

Hůrka – prodejna Jednoty
Foto Vladimír Novotný

jících v Novém Jičíně a v Ostravě, bylo tu asi 30 rolníků a malorolníků; někteří domkáři s malou výměrou pozemků se živili současně jako tesaři a zedníci. Pěstovaly se všechny druhy obilí, cukrovka, řepka, hořčice, len a travinné kultury na semeno. Roku 1926 bylo načítáno v obci 39 koní, 315 kusů hovězího dobytka, 15 koz, 1 ovce, 234 vepřů, 49 králíků, 27 kohoutů, 694 slepic, 4 krocani, 90 hus, 3 kachny, 8 perliček a 35 včelstev v chovu tří včelařů, dále 36 psů a 64 kočky. Porovnáme-li to s rokem 1950, stoupl počet vepřů o 60, hovězího dobytka o 18 kusů, ovcí o 5, koz načítáno 39, slepic 1720, kohoutů 65, krocanů 8 a 85 hus. Orné půdy bylo 25,5 ha, 55,2 ha luk, 8,6 ha pastvin, 6,6 ha zastavených ploch, 11,9 ha zahrad, 25,1 ha neplodné půdy, 0,4 ha vodních ploch a 76 ha lesa. Ze 73 majitelů domů vlastnilo 41 (v tom i někdejší grunty č. 3 a 13) od 1 do 6 ha, a jen usedlosti č. 4, 6, 19–28 a 41 měly přes 10 ha půdy, 5 z nich přes 20 ha. Dodejme zde hned, že z 285 obyvatel v roce 1950 bylo v zemědělství zaměstnáno 239, v průmyslu 18, v řemesle a obchodu 13 a ve veřejných službách 15.^{62a)}

Správu obce vedl do poloviny 19. stol. dědičný fojt jako zástupce vrchnosti spolu se starším a mladším purkmistrem, volenými z obce, a s dvěma přísedícími. O nejdůležitějších záležitostech rozhodovala celá obec. Měla právo pečeti červeným voskem a používala pečeti z roku 1749, která měla ve znaku krávu heraldicky vpravo kráčeji a nad ní tři křížky; opis zní PE POCTIWI OBCE HURKA.⁶³⁾ V době reorganizace veřejné správy soudní, politické i finanční i samosprávy v letech 1849–1850 měla Hůrka (s 265 obyvateli) tvořit společnou obec se Starým Jičínem, Vlčnovem, Bernarticemi a Loučkou, ale roku 1850 se osamostatnila.⁶⁴⁾ Náležela od roku 1850 vždy k soudnímu a politickému okresu (za okupace landratu) Nový Jičín. Při několikaletých volbách v letech 1848–1849 zastupoval obec jako volitel Josef Dorazil z č. 24.⁶⁵⁾ Osmičlenné, od sedmdesátých let 19. stol. devítičlenné obecní zastupitelstvo bylo voleno ve třech sborech podle zámožnosti, resp. zdanění voličů. Za první republiky bylo zastupitelstvo dvanácti-

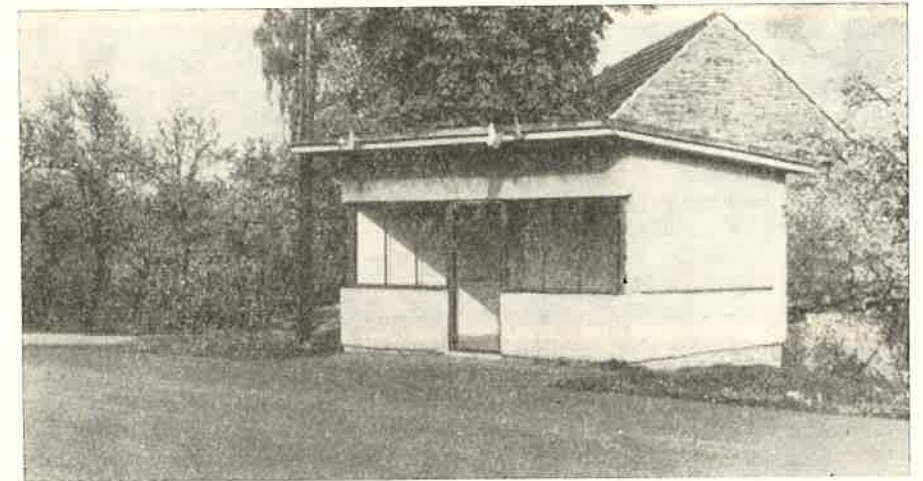
členné, totiž starosta, tři radní a 8 členů. Obec užívala razítko se stejným znakem a s opisem Obecní úřad v Hůrce u Nového Jičína.⁶⁶⁾ V té době byli starosty nejprve Josef Glogar, roku 1922 po volbách na jednotnou kandidátku Teofil David, roku 1926 A. Horák, roku 1931 František Vahalík, oba za ČSL. Při volbách do Národního shromáždění a okresního a zemského zastupitelstva a při obecních volbách v letech 1925–1935 obdržela ze 150–190 hlasů sociální demokracie 13–22 %, agráři 20–24 % a ČSL 50–60 % hlasů. V roce 1931 při obecních volbách získala SD 2, agráři 3 a ČSL 7 mandátů.

O osudech a hospodaření obce z doby Rakouska-Uherska víme jen málo. Obecní příjmy se skládaly jen z pronájmu a prodeje části obecních pozemků, obecního býka a kance, z úroků z uloženého kapitálu, z těžby písku v pronajímané pískovně a z pronájmu obecní honitby, ale vydání šla většinou na opravu cest, regulaci potoka, na školu, sociální péči a na obecního posla a současně ponocného, ale vysoko převyšovala příjmy, takže rozpočet byl až do roku 1950 vyrovnáván obecními přírážkami k daním, které např. v roce 1923 činily přes 430 %. V roce 1935 byl stav víceméně stejný.

Není tedy divu, že obec, postižená roku 1883 požárem 13 domů, neúrodou a těžkými epidemiemi dobytka roku 1888, 1896 a 1904, neuskutečnila v roce 1907 velepotřebný projekt na výstavbu vodovodu (měla ho provést firma Kunz z Hranic za 27 300 rakouských korun). Do života a hospodaření obce zasáhla rušivě první světová válka rekvizicemi, nucenými válečnými půjčkami a odvodem 47 mužů, z nichž 6 padlo do zajetí a 2 účastníci zahraničního odboje – J. Bajer z č. 25 a V. Bok z č. 39 – se vrátili jako ruští legionáři. Na památku pěti padlých v této válce byl v roce 1927 postaven za 3300 Kčs pomník, na místě zetlelého dřevěného kříže, jehož autorem je akademický sochař A. Sosna z Hranic. Na pomník se jmény obětí první války bylo připsáno i jméno Václavy Hasalové, která zahynula 23. 3. 1945 ve 22 letech při náletu na vlak v Jeseníku.

Přes všechny hospodářské potíže bylo po převratě v roce 1918 v obci vykonáno mnoho záslužné práce. V roce 1923 byla zřízena mostní váha s vážním domkem celkovým nákladem 13 811 Kč, ale 7000 Kčs daroval obci továrník Weiss z Nového Jičína za slib, že mu bude bez dražby i nadále pronajata obecní honitba.⁶⁷⁾ V letech 1930–1934 byla podstatně rozšířena pískovna. V roce 1926 bylo založeno meliorační družstvo, které trvalo do roku 1940. Byly odvodněny pozemky v Domoračku, Za lesem, Rakůvky o rozloze 63 ha; práce prováděla firma Ing. B. Jaroš z Uherského Hradiště za 116 000 Kč, trubky z kunínské cihelny stály 60 000 Kčs, země Moravskoslezská přispěla subvencí 50 000 Kč.⁶⁸⁾ Regulace potoka a úprava cest v roce 1930–1931 se neuskutečnila, ale roku 1934 byla zřízena požární nádrž. Roku 1932 byla provedena elektrifikace obce (firma Transforma z Olomouce), postavena rozvodna a transformovna. 4. 5. 1932 se poprvé svítilo veřejným osvětlením. Přes narůstající krizi (v roce 1931 je zaznamenána podpora prvním nezaměstnaným) obec přispěla roku 1936 na Dětský domov v Novém Jičíně částkou 1600 Kč a 400 Kč na zahraniční krajany a podporovala českou menšinu v Jeseníku nad Odrou. Na zavedení telefonu do obce nezbylo už bohužel prostředků. Avšak roku 1937 byl vystaven v obci nový betonový most. Téhož roku získal domovské právo v Hůrce cizí státní příslušník Jindřich Stieber, statkář v Jeseníku, jemuž Jeseník v této žádosti nevyhověl pro podporu české menšiny.

Přestože při sčítání lidu v letech 1880–1930 byla Hůrka čistě českou obcí, kromě několika členů německé čeledi anebo podnájemníků, byla 10. 10. 1938 připojena k zabranému území. Emigrovalo odtud ihned 5 českých rodin. Byly okamžitě odstraněny české nápisy, reliéfní nápis Škola byl zakryt. Rezoluce zasláné proti záboru zůstaly bez účinku. Při doplňovacích volbách do říšského

Hůrka – autobusová zastávka
Foto Vladimír Novotný

sněmu 4. 12. 1938 bylo 120 hlasů „ano“, 4 proti a 1 neplatný. Fakticky se volilo proti, ale sčítací komisaři si výsledky upravili a skoro všichni občané optovali pro zbytek republiky. Za tažení proti Polsku v srpnu a v září 1939 tudy prošla spousta německého vojska. Už 20. 4. 1939 byl zbaven funkce český starosta F. Vahalík z č. 11 a starostou byl jmenován německý občan Bedřich Lunkmass, rodák z Brantic u Krnova, který měl českou manželku a byl cihlářský dělník - důchodce. Měl k ruce 2 české přísedící a 4 radní, z nichž A. Horák byl jmenován „Bauernführerem“. S Lunkmassem občané velmi dobře vycházeli, ale po čase se stal německým úřadům podezřelým a v červnu 1944 byl zbaven funkce a byl poslán na východní frontu, po návratu se odstěhoval do rodiště (v prvním roce jeho starostování se vedla písemná obecní agenda v obou jazycích);⁶⁹⁾ pak chodili občané z Hůrky k úřednímu jednání do Jeseníku, a ani na tamějšího starostu Josefa Schuberta si stěžovat nemohli. Hasiči dostali vrchní velení německé. Do Německa bylo totálně nasazeno 7 mužů. Roku 1942 byly zabráný velké usedlosti č. 24 R. Dorazila a č. 19 A. Glogara, kde pak hospodařili němečtí přistěhovalci z Bukoviny A. Füssel a Fr. Schuck, kteří společně obhospodařovali též zabraný grunt č. 8. Pět občanů bylo vězněno v žaláři, první z nich, Jan Raab, rodák z Jívové u Šternberka (nar. roku 1896, měl českou manželku), a to pro veřejně vyslovený nesouhlas s přepadením SSSR. 27. 4. 1945 zatkl novojičké gestapo ilegální MNV, totiž rolníky A. Horáka č. 23, A. Matěje č. 21, dále cestaře F. Jurečku č. 46 – byli po 12 dnech propuštěni, a řídicího učitele A. Vylíčila, který byl obviněn z velezrady a eskortován na Mřov. Podařilo se ho však osvobodit v Zábřehu.⁷⁰⁾ Poslední dny před osvobozením projížděly obcí četné německé jednotky; oddíl SS, který zde pobyl několik dní, opustil obec v noci na 6. 5. 1945. S ním odešli i osídlenci z Bukoviny. 7. 5. došel do obce sovětský důstojník přesvědčit se, není-li zde ještě německé vojsko. Téhož dne se ustavil MNV, který se skládal z 11 členů a jehož předsedou byl zvolen řídicí Vylíčil, který se vrátil

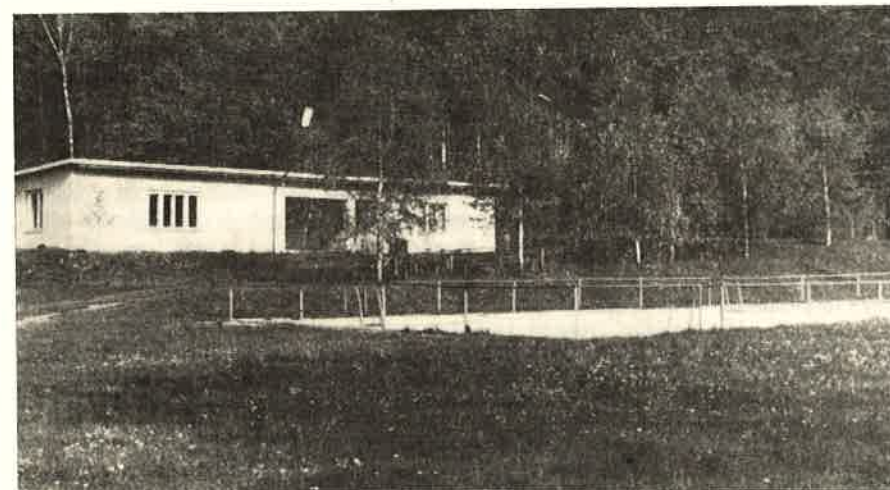
až 11. 5. a z neznalosti nové organizace byl současně zvolen starostou A. Horák. Obecní jmění bylo zajištěno v Jeseníku i u starosty Schuberta, zadržného v Pardubicích.⁷¹⁾

Nový MNV se ustavil 18. 9. 1945 z 5 zástupců ČSL a 6 za ostatní strany a jeho předsedou zůstal A. Vylíčil. V té době se odstěhovalo 11 rodin, celkem 43 osob, do okolních bývalých německých obcí, hlavně do Jeseníku. Byl konfiskován les Němce J. Graditského z Nového Jičína a lesním hospodářem obecních lesů a správcem honitby se stal Fr. David z č. 41. V rámci likvidace německého majetku převzal na podzim 1945 plachtařský odbor Aeroklubu Nový Jičín letiště a plachtařské učiliště, které v roce 1941 přenesl NS Fliegerkorps za podpory průmyslníka Hückela z Nového Jičína ze Svince na Horecký kopec a vybudoval tam cesty, ubikace a skladiště. V roce 1946 převzali letiště partyzáni 1. brigády Jana Žižky a půl roku nato jednotka čs. armády z Nového Jičína, v roce 1947 opět tamější Aeroklub. V roce 1949 bylo rozšířeno ve správě MNO a přezváno na Meresjevovo plachtařské učiliště. Avšak roku 1959 bylo zrušeno v důsledku vybudování letiště v Mošnově; ubikace a hangáry sloužily různým institucím jednak jako sklady, jednak jako rekreační středisko. Přestože jeho zrušení bylo motivováno bezpečnostními důvody, došlo 22. 8. 1964 na Horeckém kopci k havárii vojenského letadla Iljušin při letu do Mošnova pro špatnou viditelnost a tato tragédie stála život 10 mladých důstojníků.

V roce 1946 byl zvolen nový MNV o 11 členech s předsedou Fr. Vahalíkem, který setrval ve funkci do srpna 1949. Už v roce 1948 přestala dočasně činnost ČSL a byly sloučeny místní organizace KSČ a SD. V roce 1950 se zvýšil počet členů MNV na 15 (z toho 5 členů rady), předsedou se stal K. Janovský z č. 40 a obecním tajemníkem Karel Bok, oba za KSČ. V letech 1953 a 1957 měl MNV 9 členů (4 členy KSČ, ostatní nestraníky), předseda a tajemník setrvali ve funkci. Avšak od února 1952 do 1954 byl společný tajemník pro Bernartice a Hůrku.⁷²⁾ V roce 1960 byl zvolen MNV o 11 poslancích (5 za KSČ), roku 1964 o 17 poslancích, předseda a tajemník zůstali stejní. Kancelář MNV byla přemístěna roku 1958 ze staré požární zbrojnice na číslo 8 a původní místnosti zbyly pro OB a lidovou knihovnu.

Období od osvobození je dobou velkých proměn a budování v obci. Především se v roce 1947 ustavilo nové vodní družstvo a byl vypracován projekt vodovodu za 3 milióny Kčs. Práce za vydatné pomoci občanů byly zahájeny na podzim 1947 a dokončeny roku 1953; v Horeckém lese byly vybudovány v letech 1949 a 1959 sběrné studny a roku 1967 bylo umístěno nové čerpadlo. Poštou a telefonem náležela Hůrka od roku 1896 do Bernartic, od roku 1949 je přidělena do Jeseníku, kde je nejbližší železniční zastávka a od roku 1945 i zdravotní obvod a obvod VB (četnictvo bylo v letech 1877–1912 ve Starojické Lhotě, za okupace ve Starém Jičíně). V roce 1948 byla zřízena v č. 2 telefonní hovorna nákladem 25 000 Kčs; roku 1950 přeložena do hostince a roku 1959 bylo zapojeno i č. 8 (úřadovny JZD). V roce 1949 byl zaveden místní rozhlas za 63 000 Kčs, tím přestala služba obecního bubeníka. Roku 1956 byla provedena přestavba elektrické sítě a veřejného osvětlení za 26 000 Kčs. V letech 1958–1959 byla provedena úprava pískovny a částečná oprava silnice v obci nákladem 1 660 000 Kčs a byly postaveny 2 nové můstky přes potok, jenž byl sveden roku 1965 částečně do nového koryta od č. 11 po silnici do Bernartic, takže má lepší spád a přestaly dříve velmi časté záplavy.

Roku 1968 byla upravena část cesty od křižovatky k Jeseníku po Vítovsko. Silnice do Bernartic, vybudovaná v letech 1879–1880, byla roku 1964 přestavěna a rozšířena. Roku 1968 byla dokončena autobusová zastávka nákladem 8000 Kčs. Autobusovou dopravu do Nového Jičína zavedla nejprve roku 1951 firma Tonak

Hůrka – koupaliště
Foto Vladimír Novotný

pro své zaměstnance z Bernartic a Hůrky a později i pro jiné občany, a teprve na sklonku téhož roku byla dána do provozu státní linka z Jeseníku do Nového Jičína. V letech 1966–1968 byla postavena nová požární zbrojnice a budova pro MNV nákladem 295 000 Kčs, v téže době byla zbořena stará požární zbrojnice, na jejímž místě byly vysazeny 2 lípy svobody, z nichž však 1 byla zničena při úpravě potoka. Mnoho se vykonalo pro zlepšení zdravotnictví, tělovýchovy a služeb. V letech 1960–1961 byl zavezen močál před č. 24 a ČSM zřídilo u č. 9 kluziště. V roce 1958 byla umístěna stanice první pomoci v č. 73, v letech 1965–66 byla zbudována požární nádrž, sloužící za koupaliště, kde byly roku 1967 otevřeny šatny a pohostinství. Všechny tyto práce byly vykonány většinou svépomocí občanů. Také služby se výrazně zlepšily. Už roku 1949 převzala „Budoucnost“ zdejší obchod smíšeným zbožím, od roku 1951 pravidelně dojížděla do obce pojiždná prodejna textilu a v roce 1956 se počala stavět nová budova Jednoty, otevřená v listopadu 1957. Pokus o zřízení provozovny holičství v roce 1961 se však nezdařil. V letech 1969–1970 přestavěla Jednota místní hostinec nákladem asi čtvrt miliónu Kčs.

Velikou péčí věnovali občané odedávna vzdělání svých dětí. Podle písemných dokladů učil ve svém domku č. 18 už kolem roku 1770 krejčí Josef Kittrich, jehož syn Jan se stal roku 1791 správcem školy v Bernarticích. Kittrichovým nástupcem se stal podle lidového podání rovněž nezkoušený učitel Josef Slavík, který učil ještě roku 1820 ve svém domku č. 11.⁷³⁾ Roku 1784 byla zřízena škola v Bernarticích, do níž časem přešli i žáci z Hůrky. Roku 1795 jich tam chodilo kolem 40. V Bernarticích se nejprve učilo v obecním domku, pak na fojtství. Roku 1796 byla postavena společným nákladem a prací obou obcí školní budova za podpory patronátních velkostatků Starý a Nový Jičín. Škola byla jednotřídní, od roku 1844 poloněmecká s velkým počtem žactva, v zimě s obtížným přístupem pro děti

z Hůrky, která se už roku 1842 snažila o osamostatnění, kterého docílila až roku 1863.⁷⁴⁾ Nejprve zde učili excurrando učitelé ze Starého Jičína J. Trefil a Ignác Myslivý v domě č. 20. Roku 1866 byla vystavěna nákladem 6000 zl. nová školní budova č. 42, přestavěná roku 1909. Správcem této jednotřídní školy byl od roku 1867 Bohumír Fukala, rodák ze Starého Jičína, který působil předtím v Petřkovicích, vlastivědný pracovník a kronikář, dále nastoupili roku 1906 Felix Klumpner, který odešel do Bernartic, roku 1913 Ignác Večerek ze Slavkova u Opavy, roku 1914 František Blažek, jenž padl na ruské frontě, roku 1916 Emil Bár (odešel na Starý Jičín), roku 1919 Jan Holub, spoluautor první české esperantské učebnice, odešel do Bernartic, roku 1928 Bedřich Jařabáč, roku 1929 Alois Vylíčil, (odešel v dubnu 1947 na Starý Jičín), po něm V. Ševeček ze Starojické Lhoty, 1. 9. 1947 nastoupil K. Segeřa, jenž přišel z Petřkovic, roku 1970 Věra Slípková. Škola byla v období 1935–1946 dvoutrídni, roku 1947 opravena nákladem 63 000 Kčs, roku 1974 redukována na jednotřídku a následujícího roku byla zrušena a Hůrka byla přeškolena na Starý Jičín. Mateřská škola, zřízená původně jako dětský útulek JZD, byla umístěna roku 1964 v č. 21 a od roku 1975 v bývalé škole. Od roku 1888 bylo zavedeno industriální vyučování společnou učitelkou (za okupace německou) pro Bernartice a Hůrku, což trvalo zhruba 60 let. V letech 1923–1932 patřila Hůrka do obvodu lidové zemědělské školy v Bernarticích.⁷⁵⁾ V Hůrce zůstala i za okupace škola čistě česká a používalo se v ní vesměs českých učebnic a němčině se věnovalo méně pozorností než jinde. Vzrůst počtu žáků a tříd souvisí s tím, že české děti nemohly jít za okupace na školy vyššího typu. Několik dětí však navštěvovalo německou třídu v Bernarticích.⁷⁶⁾

Malá obec žila kupodivu bohatým kulturním životem. Ze starší doby přežívaly dlouho některé svatební zvyky, dále oslava končin, chození s klapačkami a šmigrust o velikonočních, průvod maškar s vozením „chrobáčka“ na trakaři, stavění májů, pálení svatojánských ohňů a zejména tzv. sýpka – sbírka na sousedskou zábavu, jejíž užitek byl věnován na kulturní a osvětové účely. Záhy se rozvinul i spolkový život. Nejstarším spolkem je hasičský sbor, založený roku 1909, kdežto místní včelaři se od roku 1919 organizovali v Bernarticích, kde vznikl roku 1896 i Spořitelna a záloženský spolek, jehož obvod zaujímal záhy i Hůrku, jejíž reprezentanti byli zastoupeni v předsednictvu.⁷⁷⁾

Podle záznamů ve spolkovém zemsckém katastru v SOAB vznikla zde roku 1909 Místní skupina sdružení venkovské omladiny, roku 1910 Hospodářsko-vzdělávací besídka, rozpuštěná roku 1913, rok 1911 se ustavila Hospodářská besídka, fungující 10 let a roku 1920 místní jednotka čsl. Orla.

Některé spolky a organizace záhy zanikaly, jako r. 1924 Lidová jednota, Družina katolických zemědělců, Orel (obnovený po osvobození do roku 1948) a roku 1926 Spolek katolických žen a dívek. Za okupace byly ovšem všechny české spolky rozpuštěny, ale po osvobození fungovaly zde v letech 1946–1952 místní organizace Jednotného svazu českých zemědělců, 1951–1961 Lidová honební společnost, od roku 1950 místní organizace SČSP, Svazarmu a Svazu žen a v letech 1961–1969 Svazu zahrádkářů. — Zdejší čilá Osvětová beseda, ale i škola, JZD a jiné organizace pořádaly zejména v šedesátých letech různé kulturní akce, jako ochotnická divadelní představení, vystoupení pěveckých sborů, estrády, kursy, besedy, přednášky, jubilejní oslavy, výstavy, filmová představení hlavně pro mládež, ale i zájezdy do divadla v Novém Jičíně, a ani rozšíření televize, zejména od roku 1957, neoslabilo podstatně zájem o hromadnou kulturní činnost a četbu. Zdejší obecní knihovna, založená původně roku 1892 olomouckými bohoslovci, má starou tradici a čítala roku 1947 přes 300 svazků. Obecní kroniky jsou vedeny s přestávkou za okupace v období 1924–1970 a od konce

Hmotným kulturním památkám věnovali občané vždy zájem a péči. Na Hořeckém kopci byl počátkem 18. stol. postaven kříž, který byl však roku 1755 vyvrácen bouří.⁷⁹⁾ Náhradou byla už kolem roku 1840 ve vsi vybudována malá nová kaplička, snad původně dřevěná, na jejíž vybavení řada občanů věnovala odkazy.⁸⁰⁾ Kaple, zasvěcená patronce obce sv. Anně, byla rozšířena, resp. přebudována roku 1851 na památku zrušení roboty a opatřena nutným mešním nářadím. Na žádost starojické fary byly povoleny 3 mše ročně olomouckým arcibiskupem. Mešní povolení bylo prodlouženo do konce srpna 1886 pro nemocného kooperátora na Starém Jičíně Antonína Mana, rodáka z Hůrky.⁸¹⁾ O staviteli a nákladu na stavbu se bohužel doklady nedochovaly. Sochy před kaplí pocházejí z roku 1882. Před ní byl pochován voják, přejetý 7. 4. 1945 při ústupu německé armády dělem. V kapli byl po rekvizici zvonu za okupace umístěn zvoněk Barborka z Bernartic,⁸²⁾ který byl vrácen 19. 4. 1970, kdy byl zavěšen a posvěcen nový zvon zvaný Maria o 53 kg, ulitý na náklad občanů. Velká oprava kaple byla provedena v roce 1931.⁸³⁾ Roku 1926 byly skáceny před č. 46 3 mohutné staré lípy o průměru 1¼ m.

Prvé kroky k socializaci zemědělství v Hůrce začaly agitací v září roku 1952, ale teprve 11. 1. 1953 vznikl přípravný výbor s předsedou A. Davidem z č. 41, když se přihlásilo 36 zemědělců, ale do 21. 1. stoupl počet přihlášených na 112 a do JZD mělo přejít i zdejší meliorační a strojní družstvo. 10. 2. 1953 bylo dohodnuto založit JZD 1. typu a začala HTÚP. Uskutečnil se pokus převést družstvo na 3. typ, avšak v létě někteří z přihlášených vystoupili. 1. 8. 1957 vstoupilo družstvo znovu do života s 19 zemědělskými závody, 27 členy a předsedou A. Horákem z č. 23, a byla provedena nová HTÚP. Patronát převzal závod Autopal v Novém Jičíně. Prvé objekty JZD byly zřízeny v usedlosti č. 8, kde byl soustředěn vepřový dobytek. Počátkem roku 1958 došlo k společnému ustájení dobytka a v červnu téhož roku byla zřízena nová drůbežárna, záhy na to druhá a do konce července stali se členy družstva skoro všichni rolníci. Ze stodoly u č. 27 byl přebudován první kravín nákladem 122 700 Kčs, koně byli ustájeni v č. 24 a 27. Pracovní jednotka činila roku 1958 18 Kčs a 4,70 Kčs v naturáliích. Socializace vesnice byla dokončena roku 1959, kdy JZD mělo 81 členů a 426 ha zemědělské půdy, v tom bylo 36 ha záhumenek a 9,20 ha luk pro záhumenkové krávy. V družstvu se jako na jiných místech též projevil různé nedostatky (předpokládaná doajivost splněna jen na 67 %, plán selat jen na polovinu a o 40 % byl proti plánu nižší výnos brambor a cukrovky), pracovní jednotka klesla na 11 a naturální na 2,75 Kčs. Dokončena však byla druhá drůbežárna za 55 000 Kčs, porodna prasnic za 150 000 Kčs a na lukách bylo vysázeno 2500 topolů. Roku 1960 bylo v JZD 304,63 ha zemědělské půdy + 28,45 ha záhumenků, totiž 51 od 78 členů. Výnos rostlinné výroby, zejména obilí a cukrovky, rostl a také výroba živočišná se podstatně zvýšila (roční doajivost 1269 l mléka na 1 krávu); chovalo se 220 kusů hovězího dobytka v JZD a 39 záhumenkového, u vepřového dobytka činí tato čísla 244 + 41. Dále se chovalo 10 koní, 797 slepic v JZD a 781 záhumenkových. Roku 1960 byl vystaven nový kravín, pořízeno mnoho nových strojů, roku 1964 zřízen dětský útulek, pak mateřská škola (viz výše), v letech 1965–1966 byla postavena odchovna mladého dobytka. Roku 1966 se zvýšila pracovní jednotka na 20 Kčs, do roku 1970 stoupla na 28,50 Kčs. V té době se stal předsedou František Dorazil z č. 5. V rámci tvoření větších ekonomických zemědělských celků bylo zdejší družstvo v roce 1972 sloučeno s JZD Jeseník ve známé družstvo Jesenícko.⁸⁴⁾

V téže době – roku 1971 – proběhly v Hůrce též poslední volby MNV o 11 poslancích; předsedou zůstával stále Karel Janovský, tajemníkem se stal Antonín David z č. 41. V rámci integrace správních celků stala se roku 1976 Hůrka místní částí střediskové obce Jeseník nad Odrou, kde ji zastupovalo 8 poslanců, vesměs

zkušených funkcionářů a členů někdejšího MNV. Ti tvoří dodnes jádro velmi agilního místního občanského výboru. V obci nedošlo vcelku k poklesu obyvatelstva, ale počet domů i jejich vzhled, úpravnost a vnitřní vybavenost stále vzrůstá (pračky, ledničky, koupelny, WC), roku 1980 bylo zjištěno 70 televizorů, z toho 10 barevných a 40 automobilů. Není důvodu k domněnce, že by se tento trend v budoucnosti zastavil.

Příloha 1: Základní statistické údaje

Datum	Počet domů	Počet obyvatel	Jiné údaje	Poznámka č.
1754	25	140	—	85)
1765	25	175	—	86)
1771	26	211	Čechů, z toho 51 dětí	87) 88)
1791	35	209	41 rodin	88)
1834	37	267	většinou Čechů, z toho 126 mužů, 141 žen, ve vsi 35 koní, 96 krav	89)
1843	37	255	52 rodin 51 koní, 173 ks hovězího dobytka, 45 ovcí	90)
1846	37	265	50 koní, 104 ks hovězího dobytka, 30 ovcí	91)
1847	37	282	—	92)
1850		265	—	93)
1869	43	266	—	—
1880	42	286	z toho 1 Němec	—
1890	43	296	z toho 2 Němci	—
1900	45	293	—	—
1910	46	312	—	—
1921	47	312	64 rodin, 151 mužů, 161 žen, 1 Němec	—
1930	52	321	z toho 3 Němci	—
1939		337	z toho 19 Němců	94)
1950	75	278	—	—
1961	72	332	—	—
1970	75	323	—	—
1980	89	319	a 7 rekreačních chat	—

Příloha 2: Pomístní názvy.

Pořadová čísla jen u názvů, jejichž poloha je známá. Čísla v závorce značí pomístní názvy pozemků na sousedních katastrech v majetku rolníků z Hůrky. Zkratky: — JK — josefský katastr 1787, TK — tereziánský katastr 1757 č. 279, RA — rektifikační akta 1754, VO — vceňovací operát 1843, vše v SOAB. — E — pozemkové knihy v SOAO. NN — nyní neznámo.

1. Bařina 1 TK u č. 19, část Lubštýna v dolině směrem k Březí.
2. Bařina 2 JK louka v panském lese, nyní Studénky na kraji lesa u koupaliště.
3. Bělisko bývalo před č. 24 a 25 uprostřed dědiny, bílilo se tam plátno, plánuje se tam parčík.
4. Benešek lesík vedle Boří, směrem k Starojické Lhotě.
5. Bezedná v JK louka směrem k Vlčnovu; třasovisko pod Beneškem, z nedaleké studánky v trati Nivka (Hnivky) prý stále proudila voda, vozy zapadlé do bažiny nemohli prý vytáhnout ani několik páry koní, marně sedláci házeli do studánky kamení, byla prý hlubší než tři pavězy nad sebou, odtud název.
6. Boří díl Stříbrnice
7. Brodsko místo u potoka před č. 28, kde se dříve brávala voda pro dolní konec vsi a brodili koně, při regulaci potoka zrušeno.
8. Břeh terenní vlna za č. 11 směrem na Bernartice.
9. Březí (Břízky, U Březiny, Za březiny) — část čtvrté trati JK „Za Hůrů“, les a louky u hranic Starojické Lhoty a Polouvsí. TK, RA, NN.
- Díly (Dláhá Rolica?) — RA, NN.
10. Dolansko část vsi dolů od kaple směrem k Jeseníku.
11. Domoračky pole vpravo od cesty do Bernartic; druhá trať JK, v TK ve tvaru Na Domoracku. Jde o pole přilehlá k domům.
12. Dráhy v TK U drah, u č. 20 a 28 Na dráhách, v JK část deváté trati Křížůvka na hranicích Vlčnova pastvina a průhon pro dobytek.
13. Drážky vlevo od cesty do Bernartic (E k r. 1813).
14. Dubica „za Domoraczky“ na hranicích s Bernarticemi (E 1–2, f. 108 v. k r. 1792).
15. Důl(ek) též Na dole, vedle Hrbáčka, za Hůrou k hranici Polouvsí, JK.
16. Důleček v JK část Stříbrnice, NN
- Dvořísko část JK v trati Místa bez bližšího určení, prý bývalá panská zahrada ve vsi, NN.
17. Fojtička panská louka v trati Za lesem (JK) vedle louky Rektorky u Horeckého lesa. Viz k tomu text!
- Hnivky viz Nivky.
18. Hořansko RA, JK, část tratě Křížůvka, panské pole, NN.
- Hony (Hory?) půl vsi nahoru od kaple
- Hrabí RA, NN.
19. Hrbáček (Tonkův Hrbáček), část Lubštýny vedle Dola.
20. Hrdlo kronika 1934, díl Stříbrnice, NN.
21. Hůra též Hůrka, Horecký kopec, lidově též Volí hřbet (kronika), v JK třetí trať, zde přibýlo podle RA polí na úkor lesa podobně jako ve Stříbrnici.
22. Hůrecký les 1605 „les slove Horecký“ (Turek - Hrad a panství Starý Jičín, N. Jičín 1978, str. 57), též Panský les vedle koupaliště.. RA, NN.
- Jahodová (Klínek, Na klíně), 1789 u č. 7 a u č. 27; E 1–2, f. 32, E 1–11, f. 199, směr k Starojické Lhotě.
23. Klín též Kopanica, směr k Březí, 1792 a 1803 a u č. 3 a 24, E 1–2, f. 110. NN.
24. Kopanica

25. Křík (V keřku) TK, po pravém břehu potoka směrem k Bernarticím.
 26. Křížůvka devátá trať JK, panské pole od Horeckého lesa až ke dvoru.
 27. Kúty též v kútě, TK, též Horní kút, Velký kút, někdy i Zadní kút, tvoří část trati Za Hůru.
 28. Kúty též Dolní, Přední nebo Malý kút, malá trať vlevo od cesty ke Lhotě, část velké trati Rakůvky.
 Lán RA, NN.
 Lések též v lesku, TK u č. 23, 27, NN.
 29. Lubštiny v TK se dělí na Přední, Prostřední a Zadní L. V JK část trati Za hůru, dnes bývalé letiště.
 Lúčky Na lúčkách, 1814 u č. 6, E 1–11, f. 203, NN.
 30. Luhy TK, v JK část trati Rakůvky u pískovny.
 31. Makytí RA od pískovny dozadu, lidově makyta = vrba.
 32. Místa první trať JK, v TK též „Na domácím“, parcely domů a zahrad ve vsi. Dnes neuvžíváno.
 33. Na cimbále pole za školou, moderní název.
 (34.) Na farářovém pozemky pronajaté od jesenické fary.
 35. Na kopcích obecní pozemky u pískovny, TK.
 36. Na panském za dvorem u hranic Vlčnova. Vedle leželo pole Na Papače podle majitele Papáka.
 37. Nad dědinú TK, též Pod hůru, nyní neuvžíváno.
 38. Nivky lidově Hnivky, TK, JK, část Březí a trati Za hůru na hranici mezi Hůrkou a Polouvsím.
 Obora RA, NN.
 Od Bernacka TK u č. 19, jen směr, NN.
 Od Jesenska TK u č. 8, jen směr, NN.
 (39.) Okruhlík Na Okruhlíku, pronajatá pole v katastru Jeseníku u zatáčky okresní silnice.
 40. Okruhlík směrem k Starému Jičínu, 1789 u č. 7, E 1–2, f. 32.
 41. Ostrovec JK, část trati U lesa, nynější koupaliště a okolí.
 Pančina RA, pole na vlčnovském katastru směrem od dvora k Bernarticím, totožné s trati Na panském.
 Panský les viz Horecký les.
 42. Papačka pásek pole vedle Pančiny.
 43. Paseky v JK část tratě Místa, ale 1842 panský les Paseka (VO 831) poblíž dvora.
 44. Pod dědinú též Pode vsí, TK, část trati Domoračky po potok a cestu.
 Podolca RA, NN.
 45. Potoky potok a louky na rozhraní Hůrky, Bernartic a Vlčnova.
 46. Příhon při vyústění Drážek a Drah na dolním konci a ve středu vsi.
 Potůčky RA, NN.
 Proti Hůře 1813 u č. 8, E 1–11, f. 195, NN.
 47. Příčnica JK, panské pole, část Křížůvky.
 48. Rakůvky TK, čtvrtá trať JK, vlevo od okresní cesty do Starojické Lhoty.
 49. Rektorka nyní část lesa, ale v JK a ve VO panská louka v trati Za lesem, která patřila od konce 17. stol. do 1725 starojickým rektorům, dnes neuvžíváno.
 50. Rolica (Úzká a Široká), též Rohlica, pás rolí od Bernartic po Polouvsí, u č. 8 a 13 k r. 1813, E 1–11, f. 185 a u č. 19 k r. 1814, E 1–11, f. 202.
 (51.) Rybník dnes velká louka v katastru Starojické Lhoty na hranicích Hůrky; odtud vytéká Rybnický potok, zvaný též Temnice a Teplice, tvořící hranici mezi Hůrkou a Polouvsím, na jednom místě protéká i katastrem Hůrky.
 52. Sedlisko též Na Sedlisku, TK u č. 22–25, uprostřed pod Horeckým kopcem, název málo používán.
 53. Slatina část trati Za Hůrou, 1789 „Schlatina“ E 1–2, f. 33, za kopcem pod dnešním hangárem, už neuvžíváno.
 54. Stříbrnica TK, v JK šestá trať, rozsáhlý komplex polí směrem k Vlčnovu, dle pověsti dolování na stříbro, výskyt lesklého pyritu.
 Studénky viz Bařina č. 2.
 Široká „Nad kopcem“, RA Na širokém, TK u č. 6, též Široké dráhy, viz i Rolica.
 22 55. Temnice poněmčený název pro Rybnický potok.

56. Těplíca část čtvrté trati v JK, v TK se píše V Teplicích, území na hranici Starojické Lhoty, Hůrky a Polouvsí.
 57. Těplíca panská louka mezi Horeckým lesem a Vlčnovem v JK.
 58. Trubčena obecní pastvíska na hranici s Vlčnovem v JK, asi podle původního majitele Trubky ze Starého Jičina, RA.
 (Uhory?), RA, NN.
 U hory u hranic Polouvsí, nyní neuvžíváno, RA.
 59. U hrázký JK, hranice mezi Bernarticemi a Hůrkou.
 60. U hranečnicku JK, hranice mezi Bernarticemi a Hůrkou.
 61. U lesa sedmá trať JK, viz též Za lesem.
 U rybníka RA (asi totožné s Rybníkem).
 62. U rynky mezi silnicí do Starojické Lhoty a cestou k pískovně.
 63. U Vrby (Vrbův kříb) pod kopcem Hůrou, po Vítovske cestě vlevo od Březí, topikon podle majitele.
 64. Vápenky TK, část trati Hůra, dnes bažantnice poblíž rozcestí na Starojickou Lhotu a Starý Jičín, po pravé straně.
 65. Vítovska vpravo od poľní cesty do Březí a na Polouves, částečně na katastru Jeseníku, název zčeštěn z původního jména kolonie a dvora Wittenberg a Wittenhof.
 66. Za humny TK, po obou stranách vsi.
 67. Za Hůrou též Za kopcem, TK, čtvrtá trať JK, většinou louky, též název Zákopčí.
 68. Za křížem JK, bývalé panské pole nedaleko pomníku padlých.
 69. Za lesem Zálesí, TK, sedmá trať JK, většinou panské pole.
 70. Záles les v katastru Vlčnova u hranic Hůrky, doklad již 1530, viz text.
 71. Za Lubštýnem pozemky těsně u Březí.
 Zadní hory TK, NN.
 72. Zahradisko též Zahradčisko, JK u č. 8, louka v trati Domoračky a u č. 19 k r. 1814, E 1–11, f. 202.
 Zbelík RA, NN.

Poznámky:

- 1) Franz Josef Schwoy: Topographie von Markgrathum Mähren, sv. III, Wien 1794, str. 36, 63, 68; Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, sv. I, Brno 1835, str. 44–45.
- 2) Moravské Kravařsko (dále MK), v Příboře 1898, str. 178; Václav Severa, Novojičenský okres, Brno 1933, str. 133–136.
- 3) Ladislav Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, str. 682; též, Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848, Ostrava 1967, str. 332.
- 4) Od pokolení do pokolení (dále OPDP), Památník obce Bernartic nad Odrou, 1937; Adolf Turek, Hrad a panství Starý Jičín, 1978, na různých místech; Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín (dále VSONJ), č. 19, 1977, str. 18–19. V německých a českých vlastivědných časopisech z 20. století (Unser Kuhländchen 1911–1915, Das deutsche Kuhländchen 1919–1939, Kravařsko 1933 až 1950, Novojicko 1959–1966 i ve VSONJ od r. 1967) není o vsi téměř zpráv.
- 5) Podle laskavého sdělení dr. Vlasty Šikulové, vedoucí archeologického oddělení Slezského muzea v Opavě a dr. Emanuela Grepla z okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně, Nález, které umístuje Josef Skutil v Soupise předhistorických nálezů na Kravařsku, Kravařsko roč. IV, Nový Jičín 1935, str. 153 do Hůrky, byly fakticky učiněny na Libhošťské Hůrce, jak správně uvedl už Gustav Stumpf, Die Vor- und Frühgeschichte des Kuhländchens, Festschrift Kuhländler Heimatfest, Neutitschein 1927, str. 10.
- 6) Jaroslav Král, Pravěké nález v Bernarticích, VSONJ 15, 1975, str. 36 (s podrobným popisem).
- 7) Vlastní závěr pro charakteristiku sídelního typu za použití práce Zdeňka Láznický, Typy venkovských osídlení na Novojicku, Novojicko č. 1, str. 6–8, 1960 a publikace Jaroslava Bechného, Geografie okresu Nový Jičín, Ostrava 1963, str. 103.

- 8) Adolf Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje; díl I., Opava 1974, str. 246.
- 9) Ladislav Hosák - Rudolf Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku, díl I., Praha 1970, str. 307.
- 10) Adolf Turek, Jeseník nad Odrou do konce třicetileté války, VSONJ č. 20, 1977, str. 19–23; týž, Hrad a panství Starý Jičín, str. 19–21, s podrobnými citacemi pramenů. Falsum k r. 1201 je uloženo v SOAB, je otištěno v CDB II, č. 352, str. 364–368. Listina z roku 1383 je otištěna v CDM XI, str. 561–564.
- 11) Státní oblastní archiv v Brně (SOAB), PO VI, f. 210; OPDP, str. 37–42. Viz k tomu i poznámku 10.
- 12) Jiří Radimský, Berní registra moravská z 1. pol. 16. stol., Časopis Matice Moravské roč. 76, Brno 1957, str. 336; SOAB, PO IX, f. 40.
- 13) Turek, Hrad a panství . . ., str. 115, pozn. 231.
- 14) Státní oblastní archiv Třeboň, Urbář panství hranického a helfštýnského, sign. II, 163/4, f. 79 v. Srov. k tomu VSONJ č. 20, str. 23, pozn. 21.
- 15) SOAB, PO XVII, f. 248, 267–268, 323, XVIII, f. 148; Kravařsko roč. IV, str. 135–136.
- 16) SOAB, PO XXIII, f. 245; OPDP, str. 41, 48–49, 91. Karel starší ze Zerotína na St. Jičíně pohání Jiřího Kotulinského z Kotulína a na Pohořílkách, nejvyššího sudího knížetství opavského, „že súc v nemalý čas v držení a užívání dvora bernartského, dosvědčiti nechce, oč mu Horčané, poddaní moji, na dílech svých při témž dvoře bernartském, jaké hnoje v povinnosti vozívali a je na těch meslích zamítali nebo nic . . .“ (SOAO, Registra soudní, sv. XVI, f. 136).
- 17) Státní oblastní archiv v Opavě (dále SOAO), pobočka Janovice u Rýmařova, Vs Janovice, sign. 45/94.
- 18) Státní oblastní archiv v Opavě (dále SOAO), Vs Starý Jičín, sign. VII/1-53. Srov. k tomu VSONJ č. 19, str. 19, 23.
- 19) SOAO – pobočka Olomouc, AA, volná korespondence Stanislava Pavlovského k roku 1580.
- 20) SOAB, Daňové priznávací listy k příslušným rokům.
- 21) SOAO, nejstarší matrika fary Starý Jičín, sign. NJ X - 1. Soupis jmen otištěn z větší části u Turka, Hrad a panství . . ., str. 99–100.
- 22) SOAB, lánový rejstřík a Rektifikační akta č. 68, heslo Hůrka; jména usedlíků otiskuje Severa na str. 135 nepřesně a se špatnými domovními čísly. – Stav z r. 1787 zachycuje Josefský katastr č. 3703, SOAB.
- 23) SOAO, pobočka Janovice, Vs Janovice 54/4, f. 278, 293; SOAB, Akta finita č. 325.
- 24) SOAB, Rektifikační akta č. 68.
- 25) SOAB, Vs Mikulov – rodinný archiv, fasc. 763 a, f. 339 a násl.
- 26) SOAO, pobočka Janovice, Vs Janovice, sign. 45/94; A. Turek, Hrad a panství . . ., str. 86.
- 27) SOAO, Vs Starý Jičín, gruntovní kniha E 1 - 1, fol 183–193.
- 28) SOAO, pobočka Janovice, Vs Janovice, sign. 2, 8.
- 29) SOAO, matrika NJ X - 1 na příslušných místech.
- 30) SOAO, Vs Starý Jičín, gr. kniha E 1–9, f. 53.
- 31) SOAB, Urbaniální fassé P 26, heslo Hůrka.
- 32) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 105, originály české; A. Turek I. c. str. 75, 90–91. Viz pozn. 41; dále SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 69; dále SOAO – pobočka Olomouc, AA, Parochialia, fara Starý Jičín.
- 34) SOAB, Josefský katastr č. 3703 k r. 1787; Moravskoslezské zemské právo, sign. 13–596 a 13–740; též SOAO, Vs. St. Jičín, inv. č. 120.
- 35) SOAB, Zemské právo, šlechtické pozůstalosti č. 359 a ad Z 54.
- 36) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 112, 128, dále E 1–11, f. 159–160 k letům 1812–1813.
- 37) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 66.
- 38) SOAO, pobočka Janovice, Vs Janovice 45/94.
- 39) Podle A. F. Slavíka v ČMM roč. XXXVII, Brno 1903, str. 209; Turek, I. c. str. 56.
- 40) SOAB, PO XVI, f. 262 v. – 263.
- 41) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 2; SOAB, Dominikální fassé č. 116.
- 42) Turek, I. c., str. 85.
- 43) Viz pozn. 31.
- 44) SOAB, depozitář Kunštát, vyvazování z robot, karton č. 1127.
- 45) SOAB, Gubernium ad R 136, panství St. Jičín.

- 46) SOAO, Vs Starý Jičín, gr. kniha E 1–9 na přísl. místech.
- 47) SOAB, Vceňovací operát, č. 831.
- 48) SOAO, Vs Starý Jičín, gr. kniha E 1–9, f. 47, E 1–15, f. 228–230, 254, a katastrální mapy Hůrky, Starojické Lhoty a Vlčnova z r. 1833, tamtéž inv. č. 324, 327 a 331.
- 49) SOAB, Rektifikační akta č. 68, heslo Hůrka, viz též pozn. č. 47.
- 50) Viz podrobně v kronice Hůrky 1924–1970, str. 9–10; OPDP, str. 155–164.
- 51) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 120, kartony 17–18.
- 52) Kronika Hůrky, str. 12.
- 53) Fr. Bartoš, Dialektologie moravská I, Brno 1886, str. 84–91; Fr. Vahala, Německá slova v nářečí starojickém, Kravařsko roč. IV, N. Jičín 1935, str. 41–42. Viz k tomu i poznámky J. Skuliny a M. Hubálka ve VSONJ č. 1, str. 49, č. 2, str. 58, č. 5, str. 43.
- 54) SOAB, depozitář Kunštát, vyvazovací operáty z poddanských povinností, kartony 744, 745 a 1478.
- 55) SOAB, stará zemská registratura, sign. R. 6, panství Starý Jičín, fasc. 1265. – Vlivem rozdrobení větších usedlostí se udržela jen málo jmen delší dobu na stejném čísle, a to jen na č. 4, 1760–1924 rodina Janovských, na č. 5 Doražilova 1779–1949, na č. 6 Bokova 1749–1900, na č. 7 Chlapčková 1653–1933, na č. 14 Vrbova 1771–1924, na č. 19 Glogarova 1749–1945, na č. 20 Davidova 1647–1945, na č. 21 Rosova 1666–1933, na č. 25 Horáková 1774–1949, na č. 27 Petrášova 1749–1919, na č. 28 Pavlíkova 1720–1947 a na č. 29 Hasalova 1749–1949.
- 56) MK, str. 178, Severa, str. 136. – Gruntovní kniha obce Hůrky I, uložená na Státním notářství u lidového soudu v N. Jičíně; dále okresní archiv Nový Jičín (OANJ), parcelní protokol obce Hůrky.
- 57) Neuerster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien, Brno 1887–1902, str. 2; Ignaz Tittel, Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogtum Schlesien, Praha 1905, str. 173, kde je Hůrka omylem uvedena jako součást okresu Hranice.
- 58) SOAO, přidělový komisariát státního pozemkového úřadu ve Frýdku, karton 42.
- 59) Jan Voženílek, Předběžné výsledky čl. pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská, Praha 1930, str. 867–868.
- 60) SOAO, Přídělový komisariát Frýdek, uts., karton 32.
- 61) SOAO, Ředitelství státních lesů a statků Frýdek, karton 696, sign. 121/55.
- 62) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 45, 55. – Viz podrobně u V. Žaloudíka, Stručný přehled historie lesů bývalého panství Starý Jičín, VSONJ, č. 10, str. 24–40.
- 62a) Zprávy z období 1945–1970, pokud není uvedena jiná citace, jsou čerpány z obecní kroniky.
- 63) SOAB, Rektifikační akta 68; reprodukce u Severy, str. 136, obrazová příloha č. 2.
- 64) SOAO, Vs Nový Jičín, sign. XIII, karton 2812.
- 65) Kravařsko, ročník XII, str. 83.
- 66) SOAB, Moravskoslezský zemský výbor, sign. V/663, karton 2057.
- 67) OANJ, obecní úřad Hůrka, č. 1 (zlomek obecní kroniky 1923–1926) a č. 2, protokol o zasedání obecního zastupitelstva 1929–1940.
- 68) OANJ, obecní úřad Hůrka č. 1 a 2, dále č. 19, zlomek písemností melioračního družstva (česky). Viz i poznámku č. 66.
- 69) OANJ, matrika příslušníků a kniha cizinců pro Hůrku 1898–1947, do 1939, česky; tamtéž č. 2, protokol a zasedání rady 1929–1940, do 1940 částečně české zápisy.
- 70) Mnichov není jen historie, N. Jičín 1963, str. 63–65, 159, 162.
- 71) Cestou bojů k vítězství I, N. Jičín 1965, str. 161–162.
- 72) Viz poznámku č. 62a). Srov. k tomu L. Biskup, Bernartice v období socialistického budování, VSONJ č. 23, str. 22–25.
- 73) MK, str. 178; Severa, str. 136. – SOAB, MVP č. 10.
- 74) SOAO, Vs Starý Jičín, inv. č. 80; Iván Prašivka, Z historie školy v Bernarticích, n. O., VSONJ č. 16, str. 55–60.
- 75) OPDP, str. 170–171; M. Baláš, Kulturní místopis Novojičínska, str. 80.
- 76) Mnichov není jen historie, N. Jičín 1963, str. 63–65.
- 77) OPDP, str. 172, 179.
- 78) OANJ, obecní úřad Hůrka, č. 1 a fond Základní škola Hůrka č. 2.
- 79) OANJ, pozůstalost R. Schünkeho.

- 80) SOAO, Vs Starý Jičín, kartony 17, 18.
 81) SOAO, pobočka Olomouc, fond ACO, sign. G 3, karton 4865. Viz též u G. Wolného, Kirchliche Topographie von Mähren, III, Olmützer Erzdiözese, Brno 1859, str. 149.
 82) O něm viz pojednání P. Šrámka ve VSONJ, č. 23, str. 64–65.
 83) OANJ, inv. č. 2, obecní úřad Hůrka.
 84) Viz poznámku 62a).
 85) Podle kroniky sepsané starojičkým farářem P. Lacinou v pozůstalosti P. Kitticha ve Starém Jičíně.
 86) VSONJ č. 15, str. 68.
 87) SOAO, pobočka Olomouc, fond ACO, rkp. 27.
 88) Viz pozn. 1) (Schwoy).
 89) Viz pozn. 1) (Wolny).
 90) SOAB, vceňovací operát 831.
 91) SOAB, sbírka Františkova Muzea 656 c.
 92) SOAO, pobočka Olomouc, fond ACO, rkp. 30.
 93) Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970, díl I/2, Praha 1978, str. 830–831.
 94) Die Bevölkerung des Regierungsbezirkes Troppau nach der Nationalität nach der Volkszählung, 1930 und 1939, Liberec 1940, str. 14.

RENEZANČNÍ EPIGRAFICKÉ PAMÁTKY Z FULNEKU

Erich Šefčík

Na novojičínském okrese najdeme mnoho desítek středověkých i novějších epigrafických památek, z nichž k nejzajímavějším patří náhrobní kameny. Ty jsou jako svědkové kultury našich předků důležitým pramenem historického bádání, zvláště pro heraldiku, genealogii a dějiny umění.¹⁾ Dobou největšího rozšíření náhrobních kamenů je 16.–17. století, tedy věk, kdy u nás kvetla renesanční a raně barokní kultura a umění. Z této doby také máme dodnes ve Fulneku dochované tři figurální náhrobky. Všechny tři jsou ze 16. století. O dvou z nich, zasazených do venkovní zdi farního kostela ve Fulneku, jsme dost informováni z doposud vydané regionální literatury. Poprvé je zakreslil Fr. Kletenský roku 1818, tiskem však tyto kresby vyšly v souvislosti s edicí rukopisu Felixe Jaschkeho,²⁾ v níž jsou otištěny i legendy a popis obou náhrobů. Další popisy pak obsahují práce A. Tolicha, J. Klementa a naposledy a nejpřesněji A. Turka.³⁾ Předčasně zemřelý opavský epigrafik J. Havlica ve své sbírce náhrobků Severomoravského kraje studoval i náhrobky fulnecké, ale k připravovanému vydání celé sbírky již nedošlo.⁴⁾

O náhrobním kamenu ve Fulneku-Jerlochovicích je podstatně méně zpráv, jen jej obšírněji popisuje R. Schünke⁵⁾ a stručně již zde jmenovaný A. Turek.

Vraťme se však do Fulneku. Na východní straně kostela jsou zasazeny náhrobní kameny Jiříka z Žerotína, zemřelého roku 1507 a Baltazara Švejnice z Pilmsdorfu, zemřelého roku 1572, majitelů fulneckého panství. V obou případech jde o tzv. figurální náhrobky a proto na náhrobníku Jiřího z Žerotína vidíme stojícího rytíře, hledícího heraldicky vpravo, jenž drží v pravé ruce praporec a levou se dotýká meče, připevněného za pusem. Legenda na něm je česká:⁶⁾

LETA. OD WYKVPENIE SKRZE NAROZENIE PANA NASSEHO JEZV
KRISTA SYNA BOZIEHO TISIECZIEHO PIETISTIEHO SEDMEHO
VKCNCZIL SWOG ZIWOT ROZLVCZIWSSSE SE TIMTO SWIETEM GSA
(XXVI LETIE) VROZENY PAN PAN GIRZYK Z ZEROTINA A S
FVLNEKV A NA GICZINIE TEN VTERY DEN SWATEHO ONDRZEJE
KTEREHOZTO TIELO GEST W TOMTO HROBIE A PO/D TIMTO/
KAMENEM POCHOWANO GEHOZ DVSSY PAN WSSEMAHAVCZY
RACZ MILOSTIW BYTI:

Náhrobní kámen je v některých místech legendy již dnes nečitelný, proto byl text v tomto případě i v případě druhém doplněn z již citovaného příspěvku J. Klementa. Takto doplněný text je v prepisech uveden v hranatých závorkách.

Druhý figurální náhrobek, připomínající Baltazara Švejnice není dobře zachován a dnes mu již chybí část textu opisu. Na náhrobníku je vytesán stojící rytíř, držící v levé ruce meč. Z legendy je zřejmé, že na téměř místě byli pochováni Baltazarovi synové Jiří, Oldřich, Baltazar a Melicher, manželka Kateřina Bruntálská z Vrbna, zemřelá v roce 1556 a dcera Anna. Je zajímavé, že údaj o smrti Baltazara Švejnice zde vepsán není.

ALHIE LIEGEN. DES. EDLEN. GESTRENGEN. HER. BALCZER. VON.
SCHWEINYCZ. VND. AVFF FVLNEKH. VIER . SONE . GEORG .
VLDRICH . BALCZER . VND . MELCHER . VON .
SCHWEINYCZ . AVCH . DIE . WOHLGEBORNE . FRAW
FRAW (CATERINE VON WIRBEN SEINE EHELICHE GEMALIN
GE/STORBEN . SINEABEND . VOR . SANT . MARGRETE . VOR .
XXII . VR . IM . MDLVI . JAR . AVCH . SEINE . TOCHTER .
ANNA . SCHWEINICZIN:

Starobylý kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Fulneku-Jerlochovicích v sobě skrývá v presbytáři třetí náhrobek Jana Švejnice z Pilmsdorfu, zemřelého roku 1552, otce zde již jmenovaného Baltazara. Na kameni, dnes částečně zapuštěném v podlaze chrámu stojí muž ve zbroji, opírá se pravou rukou o štít s dnes již neznámým erbem (ale pravděpodobně Švejniců) a levou rukou se drží meče, upevněného v pase. Náhrobek je již značně poškozený. Německy psaná legenda zní:

Im 1552 Jar . am . tage . vorsant Maria . Lichtmeße .
iBt . im Got wrschlafn . der halter : vc . . . . . Johannes . . . . .
Fulnek . dem Got genedik . seij . ewigkeijth amen . . .

Všechny tři renesanční náhrobky jsou zatím v poměrně dobrém fyzickém stavu, i když i zde na ně působí různé, hlavně povětrnostní vlivy, takže postupně ztrácejí na zřetelnosti. O to více je třeba ocenit snahu J. Havlici podchytit tyto zajímavé a opomíjené místní památky. Proto v našem časopise přinášíme Havlicovy kresby, které vznikly v první polovině 70. let. Již ze zbežného pohledu na ně je patrné, že jim autor vdechl osobitý charakter a že mu nešlo jen o pouhé dokumentární skicy. Je třeba proto obzvláště litovat, že mu osud nedopřál dokončit toto dílo.

Náhrobek Jiřího z Žerotína, kresba J. Havlici 1972
Foto Josef Solnický, 1982

Náhrobek Jiřího z Žerotína ve Fulneku
Foto Miloš Lossmann

Náhrobek Baltazara Švajnice, kresba J. Havlici, 1972
Foto Josef Solnický, 1982

Náhrobek Baltazara Švajnice ve Fulneku
Foto Miloš Lossmann

Náhrobek Jana Jakuba Švajnice, kresba J. Havlici, 1975
Foto Josef Solnický, 1982

Náhrobek Jana Jakuba Švajnice ve Fulneku-Jerlochovicích
Foto Miloš Lossmann

Poznámky:

- 1) K. Müller, Význam náhrobních kamenů pro heraldické a genealogické bádání, Sborník příspěvků I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1980, s. 52–53 a tamtéž M. Chromý, Využití náhrobníků jako pramenů heraldiky, s. 73–75.
- 2) F. Jaschke, Verschreibung ganz sicherer und ungezweifelter oder engeren Verstande gehörender Ortschaften zu dem sogenannten Kuhländchen nach der Meinung des Mährischen Wanderers, otištěno Das Kuhländchen VI/1925, s. 83.
- 3) J. Klement, Alte Denkmäler in Fulnek, Jahrbuch des Museumsvereines für Neutitschein und das deutsche Kuhländchen IV/1914, s. 48–56, A. Tolich, Gemeinde Pohorsch, Pohoř, 1903, přináší foto a popis náhrobku Balcara Švejnice, A. Turek, Fulnecko, Brno 1940, s. 48–64.
- 4) Soubor Jana Havlicí je dnes uložen v historických sbírkách Slezského muzea v Opavě, fond E VI, o autorovi viz posmrtná vzpomínka od E. Šefčíka, Za inženýrem Janem Havlicou, Vlastivědné listy VI/1980, č. 1, s. 36.
- 5) Robert Schünke, Baltazar und Hans Schweinitz von Pilmsdorf auf Fulnek, Jahrbuch III/1913.
- 6) Popis památek přízpůsoben M. Flodrovi, Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, řada C 21–22/1975, s. 167–174.

PAMÁTCE PROFESORA Dr. ADOLFA KELLNERA

Jan Skutil

Mezi významné rodáky novojičínského okresu z našeho století patří profesor filozofické fakulty brněnské univerzity, přední znalec českého jazyka a moravské dialektologie, dr. Adolf Kellner (nar. 27. 3. 1904 Štrambersk, zemř. 31. 5. 1953 Brno), jehož vědecké dílo je přímo bytostně spojeno s rodným krajem, z něhož vychází, jež má celonárodní i mezislovanskou důležitost, za což se mu dostalo i řady pokračovatelů a vykladačů.¹⁾

Zaměřil-li se tak záhy zesnulý vědecký pracovník, jemuž bylo dopřáno publikovat jen dvacet let,²⁾ při svých vysokoškolských studiích v Brně (1923–1927) na bohemistiku a na romanistiku, se zvláštní pozorností pod vlivem svých učitelů Oldřicha Hujera (1880–1942), Václava Vondráka (1859–1925) a zejména Františka Trávníčka (1888–1961) především na vývoj jazyka v jeho hovorové a také v nářeční formě, byla touto skutečností dána i jeho hlubší orientace na dialektologickou situaci na Štrambersku a v regionech bezprostředně s touto oblastí souvisejících. Bylo šťastnou souhrou, že silný vliv Františka Trávníčka, pokud jde o Kellnerův další vědecký vývoj, byl záhy podepřen i sblížením mladého vědce s dalším předním českým lingvistou, působícím od konce dvacátých a ve třicátých

tých letech rovněž v Brně – s Bohuslavem Havránkem (1893–1978), který jej zaujal zejména zdůrazněním fonologického pohledu na jazykovou soustavu, dále strukturální lingvistickou analýzou tohoto fenoménu i zvýrazněním zřetelů jazykově zeměpisných, uplatněných v jeho studiích o českých nářečích, publikovaných především v Československé vlastivědě (III. sv., 1934), kromě podtržení důležitých pohledů historickoadministrativních, zřejmých z paralel mezi nářečními hranicemi a starším vymezením dominikálních oblastí, což je především vidět z Kellnerovy studie dedikované B. Havránkovi k jeho šedesátinám (cit. dále v pozn. 21).

Na mladého bohemistu – badatele v nářeční problematice – zapůsobil i polský dialektolog Kazimierz Nitsch (1874–1958), s nímž Adolf Kellner navázal osobní kontakt za svého studijního pobytu v Krakově a po ukončení brněnské fakulty: na Jagiellonské univerzitě se bezprostředně seznámil s názory polských jazykozpytců na lašská nářečí. Své fonetické znalosti získané v Brně si pak rozšířil během prázdninového studijního pobytu na pařížské Sorbonně v roce 1926, kde se zdokonalil i ve francouzštině.

Počátkem roku 1929 nastoupil Adolf Kellner místo středoškolského profesora na reálném gymnáziu na Starém Brně Na poříčí, přičemž tu vedle vlastní pedagogické činnosti intenzivně pracoval i vědecky; po dosažení doktorátu v témž roce podnikl o prázdninách studijní cestu na Slovensko, kde spolu se svým někdejší profesorem na střední škole a pozdějším kolegou dr. Josefem Vírou studoval nářeční problematiku na Spiši a později i jinde. V roce 1945 byl povolán jako profesor slovenské jazykovědy na filozofickou fakultu brněnské univerzity, na níž vykonával mnoho funkcí vědeckých i pedagogických, např. v l. 1946–1953 byl ředitelem bývalého Slovanského semináře filozofické fakulty, záhy nato se stal místoředitelem Ústavu pro jazyk český ČSAV v Praze a zakladatelem jeho brněnské pobočky (1952), v níž zajistil vědecký rozvoj většiny svých žáků, o něž vzorně jako málokdo jiný pečoval. O ocenění jeho vědeckých zásluh v oblasti bohemistiky svědčí především to, že ihned po založení Československé akademie věd v roce 1952 byl navržen za člena - korespondenta ČSAV, ale pro jeho úmrtí se jmenování, které bylo již schválené a připravené, neuskutečnilo. Adolf Kellner výrazně ovlivnil metodologii i program české a částečně i slovenské dialektologie; pojem „brněnská škola“ je trvale spojen s jeho jménem. Od regionální problematiky přecházel k otázkám obecným, jako jsou vznik nářečí zeměpisných, tvorba jejich jádra a hranic, problém míšení nářečí, otázka vznikání nářečních hranic aj. Tento opravdový a zanícený badatel od svých vědeckých počátků kladl velký důraz na studium historické dialektologie, zejména ve vztahu k sociálním dějinám regionu, i celonárodního hospodářsko-spoločenského vývoje a v plnosti u nás prosadil a zavedl studium jazykově zeměpisné; podněcoval a organizoval přípravy na českém jazykovém atlase, na němž se nyní v Ústavu pro jazyk český ČSAV intenzivně pracuje.

Vzhledem k těmto závažným a mimořádným pracovním zásluhám je třeba povšimnout si vědeckého vývoje prof. dr. Adolfa Kellnera podrobněji, a to tím spíše, že jeho počátky tkví pevně ve studiu jeho rodného štramberského nářečí, tj. ve čtyřech obcích bývalého statku Štrambersk, spadajícího do někdejšího novojičínského panství, a to ve Štrambersku, Závíšicích, Rybí a Libhošti. Začal je studovat v roce 1924 v souvislosti se svou seminární prací u Františka Trávníčka a ukončil je v roce 1930 dizertací, jež byla rozšířeně zveřejněna v roce 1939 v edici Moravská a slezská nářečí jako její první svazek pod názvem Štramberská nářečí.³⁾ Autor popisuje v ní přesně hláskosloví, kmenosloví, tvarosloví i skladbu rodného nářečí synchronně podle deskripce spisovného jazyka se zřetelům k jeho vývoji do prajazyka (nikoli praslovanského, ale pračeskoslovenského). Snáší v ní rovněž bohaté nářeční texty z vyprávění osob narozených v rozmezí let 1849 až

1872, přičemž mnohé jeho objekty reprodukují řeč ještě starších lidí; byly pořízeny většinou inkognito ve společnosti generace jeho rodičů a prarodičů na besedách a zachovávali jejich rázovitost i jisté jazykové kolísání; jsou přísně fonetické. Šlo především o záznamy řeči osob, jež nedocházely mimo svou obec (zejména ženy) a jejich zapisovatel jako příslušník stejného nářečí mohl jejich projevy stále kontrolovat a doplňovat při obnovovaných vyprávěních, z nichž vybral materiál pro úvodní teoretickou část, deskripci rodného nářečí. Mezi informátory byla i autorova matka Anna (1871–1964), s níž jsem se setkal jako s bystrou vyprávěčkou ještě v roce 1954.

Kellnerova kniha o štramberském nářečí vyšla v době, kdy její autor měl za sebou již bohatou publikační činnost o nářečích na Spiši, v Šariši, v Liptově a na Čadecku, tj. v severozápadní části Trenčianské župy, jejichž zkoumání se pilně věnoval ve třicátých letech,⁴⁾ paralelně vedle studia lašských nářečí, mezi něž patří i štramberské. Kellnerova stať Nářečí širšího Ostravska⁵⁾ z roku 1941 předznamenávala jeho další hlubší záměr ke studiu této oblasti po stránce jazykové.

Velmi bystrou dialektologickou studii představuje pak jeho analýza nářečí v Hodslavicích,⁶⁾ které rozebral v roce 1948 v pečlivé monografii o Palackého rodné obci; zjistil tu, že hodslavické nářečí je ryze přechodné a má v ní za to, že Hodslavicko, tj. kraj od Hodslavic po Veřovice, náleží od původu k nářeční oblasti lašské, i když bylo až do roku 1945 odděleno pásem německých osad v okolí Jičínky od vlastního jádra moravské laštiny; přesto chápe Adolf Kellner Hodslavicko spolu s vlastním Starojičínkem za přirozený most mezi souborem nářečí lašských a moravskoslovenských, a kriticky se staví ke dvěma starším protichůdným dialektologickým hodnocením této oblasti, jednak od A. V. Šembery, jednak Fr. Bartoše, Fr. Trávníčka a B. Havránka, přiklání se sám spíše k hodnocení Šemberovu, přičemž nepřijímá jeho zařazení do oblasti moravskoslovenských nářečí (cit. spis str. 207) a odlišuje jeho zvláštnosti od skupiny novojičínské.

Povšiml jsem si nejdříve dvou Kellnerových monografií menších nářečních celků z oblasti lašských dialektů, jež se bezprostředně týkají jazykové situace na okrese Nový Jičín, než přejdeme k charakteristice jeho rozsáhlejších prací zabývajících se celou oblastí lašského nářečí komplexně. V čele těchto studií stojí programová stať Dnešní stav bádání o moravské laštině,⁷⁾ vymezující oblast moravskolašských dialektů (ostravských) a diferencující je od nářečního okruhu východolašského (těšínského) a západolašského (opavského). V této práci Adolf Kellner zvýraznil především důležitost moravské laštiny a jejího zkoumání, ocenil prvenství Šemberovo v jejím studiu, Bartošův odkaz, přínos Fr. Trávníčka, B. Havránka i dialektologické komise při Matici moravské pro její hlubší poznání a dále pak regionální studie St. Petříka a Františka Horečky,⁸⁾ načez nastínil další úkoly: vidí je především v nutnosti zevrubného popisu nářečí na Místecku, v sestavení slovníku antroponym, anojkonym, oronym a hydronym v celé této oblasti i ve studování vývoje kolonizace a vzájemných relací hospodářsko-sociálních se zřením k otázkám čistě jazykovým. Nářečního výzkumu Valaška si pak povšimnul v krátkém informativním článku v roce 1950.⁹⁾

Těsně po roce 1945 se Adolf Kellner zaměřil rovněž na studium jazykových poměrů v českém Slezsku a v horním Poodří vůbec: ve dvou studiích totiž — Slezsko po stránce jazykové,¹⁰⁾ v níž zdůrazňuje, že v oblasti, v níž se úzce stýkají dva velmi příbuzné jazyky jako je čeština a polština, není podstatným znakem národnostním jen jazyk, jímž obyvatelé tu mluví, nýbrž i jejich jazykové povědomí, pojem rodové sounděžitosti — kdežto v druhé z nich, Jazykové poměry na horním Poodří,¹¹⁾ analyzuje národnostní a jazykovou situaci v oblasti

mezi Krnovem a Ratibořím, zejména v povodí řeky Pštiny a v jejím okolí. Tato nářečí zařadil do jazykové oblasti opavské a konstatoval, že někdejší původní kmen Holasiců měl za základ český jazykový vývoj, který tu byl vystředán až hodně pozdě v 18. a v 19. století nářečním tlakem polským. Téže problematice se týkají Kellnerovy studie o nářečí na Hlučínsku¹²⁾ a jeho recenze polských prací vztahujících se k jazykovému charakteru Hlubčicka a Ratibořska.¹³⁾

V roce 1948 se Adolf Kellner aktivně zúčastnil cyklu vědeckých přednášek pořádaných někdejší Slezským studijním ústavem úvahou Stav a úkoly české jazykovědy na Slezsku¹⁴⁾ a v souvislosti se zvýšeným zájmem o problematiku kladskou zhruba v téže době napsal i cennou charakteristiku českých nářečí v této oblasti.¹⁵⁾

Vyvrcholení Kellnerova vědeckého díla dlužno spatřovat v jeho dvousvazkové monografii Východolašská nářečí¹⁶⁾ z roku 1946 a 1949. Prvý díl obsahuje všestranný obraz mluvnického nářečí západního Těšínska podaný analogicky jako v jeho Štramberském nářečí, přičemž je tu dialektologický obraz těchto nářečí podán podrobněji než v díle jeho krakovského učitele Kazimierze Nitsche, Dialekty jazyka polskiego (1915, 1923 a 1957); autor české práce tu nevyhází již ze srovnání z výchozího materiálu pračeskoslovenského jako ve své dřívější monografii štramberské, nýbrž vystupuje z jazykové rekonstrukce podoby praslovenské. Ve druhém díle své monografie podává obecnou charakteristiku tohoto nářečí a stanoví východolašsko-českou hranici, určuje východolašský nářeční typ a dokazuje, že oblast východolašských dialektů i západní Čadecko náležely od původu k jazykovému souboru československému a že teprve silný migrační proud na Jablunkovsko a Čadecko byl příčinou pozdějšího popoštění těchto krajů, a to až od 17. století; podtrhuje, že i historické prameny dosvědčují, že uvedené kraje nad horním tokem Odry byly osídleny jednak kmenem Opolanů, jednak Holasiců. Území druhého z nich zabíralo celé horní Poodří a zasahovalo i na Těšínsko (sr. II. díl, str. 73), kdežto původní oblast Opolanů se dostala do vlivu knížat Piastovců a vyvíjela se v souvislosti s polským jazykovým územím. Podle Kellnera se dá stěží prokázat, že území Holasiců tvořilo již v 9. a na počátku 10. století osobitou nářeční skupinu, předpokládá spíše jazykovou jednotu západoslovenskou, od čehož se nyní již upouští ve prospěch názoru o doznívání praslovenské jednoty v migračním proudu do tohoto území.¹⁷⁾ Nejstarší vrstvu obyvatel západního Těšínska představoval živel český (str. 81), eventuálně na Jablunkovsku slovenský, takže historická fakta tu podtrhují názor o československém jazykovém charakteru této oblasti. Součástí druhého dílu je i soubor nářečních textových ukázek obsahujících 35 stran fonetických záznamů projevů občanů žijících stabilně v rodné uváděné vsi, narozených od konce padesátých let minulého století až do prvního desetiletí našeho věku, a dále podrobný slovník celého hlavního jádra slovního podkladu východolašského, čerpaného ze živé lidové řeči, která je tu důsledně lokalizována a podána i její mluvnická charakteristika. Hesla jsou zapsána foneticky abecedně.

Z menších Kellnerových prací dlužno se zmínit o jeho úvodu ke slovníčku nářečí frýdlantského od Josefa Malého z roku 1953 otištěném v Radostné zemi.¹⁸⁾

Závěr Kellnerových dialektologických prací představuje jeho komplexní přípravy pro souborný výzkum lašských a hanáckých nářečí organizovaný katedrou bohemistiky filozofické fakulty v Brně, jíž stál po řadu let v čele: sestavil jednak pečlivé dialektologické dotazníky,¹⁹⁾ připravil přehlednou a podnětnou stať o stavu dialektologického bádání na této vysoké škole,²⁰⁾ podal ocenění jazykového zeměpisu pro jazykovědná studia²¹⁾ a napsal vysokoškolskou příručku Úvod do dialektologie,²²⁾ která však již vyšla posmrtně.

Součástí vědeckého odkazu Adolfa Kellnera jsou i jeho cenné profily jeho učitelů a spolupracovníků, uveřejněné jednak jako nekrology, jednak jako statě jubilejní: ocenil dílo svého středoškolského učitele a pozdějšího kolegy v Brně Josefa Víry,²³⁾ napsal hodnotící stať k šedesátinám Františka Trávníčka²⁴⁾ a později i Václava Vážného,²⁵⁾ připomenul 125. jubileum od narození Antonína Vaška.²⁶⁾

Oceňujeme-li stále velmi živý odkaz Adolfa Kellnera při příležitosti 30. výročí jeho smutného odchodu, vidíme, že tento badatel, který věnoval tolik úsilovné práce poznání jazykové situace na okrese Nový Jičín od svého mládí, zaměřil se na zkoumání především lašských dialektů jako komplexu, v čemž se mu dostalo mezinárodního uznání jak pro jeho metodičnost, tak i vědeckou opravdovost a přesnost. K hodnocení vědeckého díla přistoupí i vzpomínka na jeho čistý lidský charakter,²⁷⁾ na vzor zanámeného badatele, laskavého a obětavého učitele, který neznal oddechu v seberozdávání se svým žákům a přátelům.

Poznámky:

- 1) Stanislav Králík, Vědecké dílo Adolfa Kellnera. In: Adolfu Kellnerovi. Sborník jazykovědných studií. Opava 1954, str. 9–21. Nekrology: Týž, Slezský sborník 51, Opava 1953, str. 417–418; Milan Jelínek, Časopis Matice moravské 72, Brno 1953, str. 184–190; Václav Vážný, Naše řeč 36, Praha 1953, str. 220 až 228; Jaromír Bělič, RĚS 31, Paris 1954; Josef Skulina, SPFFBU 3, Brno 1954, str. 91–97; Arnošt Lamprecht, Slovo a slovesnost 14, Praha 1953, str. 97–102.
- 2) Václav Vážný, Soupis prací univ. prof. dr. Adolfa Kellnera. In: Adolfu Kellnerovi, dílo cit. v pozn. 1, str. 25–28.
- 3) Adolf Kellner, Štramberské nářečí. Brno 1939, VII+ 128 str.
- 4) Srov. bibliografické údaje v citované bibliografii V. Vážného, viz pozn. 2, k r. 1932, 1935, 1936, 1938/39, 1939/40, 1940 aj.
- 5) Adolf Kellner, Nářečí širšího Ostravska. Sb. Od Ostravice k Radhošti. Duchovní kultura kraje. Moravská Ostrava 1941, str. 48–62.
- 6) Adolf Kellner, Hodslavské nářečí. Sb. Palackého rodná obec. Kronika Hodslavic. Hodslavice 1948, str. 205–211.
- 7) Adolf Kellner, Dnešní stav bádání o moravské laštině, VVM 1, Brno 1946, str. 19–26.
- 8) Srov. recenze ve Slezském sborníku 45, Opava 1947, str. 265–266 a v Časopise Matice moravské 66, Brno 1946, str. 220n.
- 9) Adolf Kellner, K nářečnímu výzkumu Valašska. Naše Valašsko 13, Brno 1950, str. 5–6.
- 10) Adolf Kellner, Slezsko po stránce jazykové. Sb. Slezsko, český stát a česká kultura. Opava 1946, str. 92–113.
- 11) Adolf Kellner, Jazykové poměry v levém horním Poodří. Vývoj a stav nářečí. Sb. Naše země, náš lid. Opava 1946, str. 75–94.
- 12) Adolf Kellner, Nářečí na Hlučínsku. Český lid 5, Praha 1950, str. 39–42.
- 13) Rec. práce Reinhold Olesch, Die slavischen Dialekte Oberschlesiens, in: Slezský sborník 45, Opava 1947, str. 264–265 a studie Feliks Steuer, Narzecze baborowskie. Tamt., str. 262–264, též Na okraj nových polských prací o jazykovém pohraničí polsko-českém na Hlubčicku a Ratibořsku. Tamt. 49, Opava 1951, str. 243–252.
- 14) Adolf Kellner, Stav a úkoly české jazykovědy na Slezsku. Opava 1950, 30 str.
- 15) Adolf Kellner, O kladském nářečí. Vyšehrad I, Praha 1946, č. 38–39, 1947, č. 6–7.
- 16) Adolf Kellner, Východolašská nářečí I. Moravská a slezská nářečí, sv. 3. Vydává dialektologická komise při Matici moravské. Brno 1946, str. XXVI + 255. — Východolašská nářečí II, uvedené edice sv. 4, Brno 1949, str. XII + 337 + 5 str. k recenzím srov. Kellnerovu další úvahu v ČMF 31, Praha 1948, str. 148–151 a jeho stať Aby bylo jasno, Slezský sborník 49, Opava 1951, str. 548–565.

- 17) Jürgen Udolph, Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Heidelberg 1979.
- 18) Adolf Kellner, Úvod k Slovníčku nářečí frýdlantského Josefa Malého. Opava 1953. Zvl. otisk z Radostné země 1, Opava 1951, seš. 2–4, 3–6.
- 19) Odras života slezského lidu v jazyce. Dotazník Opava 36 str., srov. též Naše řeč 34, Praha 1950, str. 107–109. — Dotazník pro nářečí lašská, Praha 1953, str. 39. — Dotazník pro nářečí valašská (cykl.), 1952, 12 str., — Dotazník pro výzkum moravské laštiny a nářečí pomezních. Cykl. 1952, 31 str. — Dotazník pro nářečí hanácká (spolu s jinými badateli), Praha 1952, 32 str.
- 20) Adolf Kellner, Dialektologická bádání na brněnské filosofické fakultě. SPFFBU A 1, Brno 1952, str. 169–176.
- 21) Adolf Kellner, Jazykový zeměpis a jeho význam pro studium rozvoje jazyka. Slezský sborník 49, Opava 1951, str. 51–61. — Týž, K opavskému jazykovému zeměpisu. Tamt. 50, Opava 1952, str. 103–112. — Týž, K otázce historického formování jazykových hranic. Studie a práce lingvistické I. K šedesátým narozeninám akademika Bohuslava Havránka. Praha 1954, str. 317–327.
- 22) Adolf Kellner, Úvod do dialektologie. Praha 1954, 115 str.
- 23) Za prof. dr. Josefem Vírou. In: Výroční zpráva Prvního státního čsl. gymnázia v Brně Na poříčí 31, šk. r. 1931/32. Brno 1932, str. 3–5.
- 24) Adolf Kellner, Vědecké dílo prof. dr. Františka Trávníčka. Sb. Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Brno 1948. str. 9–38. Též Soupis prací Fr. Trávníčka za léta 1938–1948. Tamt., str. 483–532.
- 25) Adolf Kellner, Vážný jako dialektolog. Naše řeč 36, Praha 1953, str. 75–80.
- 26) Adolf Kellner, 125. výročí narození prof. Antonína Vaška. Listy Památníku Petra Bezruče ze dne 11. 11. 1954.
- 27) Anna Kellnerová, Lidský profil Adolfa Kellnera. In: Adolfu Kellnerovi, sb. cit. v pozn. 1, str. 22–24.
- 28) Autor tohoto medailónu o svém nezapomenutelném vysokoškolském učiteli prof. dr. Adolfu Kellnerovi upřímně děkuje paní dr. Anně Kellnerové a dr. R. Šrámkovi, CSc., za cenné informace biografické, jež mu byly s nevšední ochotou poskytnuty a jichž bylo tu plně využito.

VĚTRNÉ MLÝNY VE SPÁLOVĚ

František Šustek

V posledním čísle vlastivědného zpravodaje Oderské Vrchy (roč. V. 1972, č. 4, s. 94–97) byla otištěna úvodní část článku Fr. Šustka „Větrné mlýny v Oderských vrších“. Tento materiálový článek byl zpracován jednak na základě poznámek z vlastního terénního výzkumu v letech 1942–1956, jednak na základě písemných zpráv kronikářů z jednotlivých obcí bývalého okresu Vítkov při dotazníkové akci o větrných mlýnech, uspořádané v r. 1956 z popudu Historického ústavu ČAV v Praze. Článek však nemohl být otištěn celý, protože vydávání zpravodaje Oderské vrchy bylo v roce 1972 zastaveno. Díky pochopení redakce Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín, bylo umožněno po úpravě opět pokračovat v započaté práci, jejíž částí je tento článek.

Spálovskem v užším slova smyslu je zde myšleno území obcí, jež patřily do zrušení patrimoniálního zřízení k bývalému statku Spálov, tj. jde o území obcí Spálov, Luboměř a Heltinov (nyní část obce Luboměř) v okrese Nový Jičín a Barnov (nyní zaniklá obec Olověná ve Vojenském újezdu Město Libavá) v okrese Olomouc.

K soupisu a popisu větráků na Spálovsku bylo použito těchto místních pramenů:

1. Zpráva spálovského kronikáře Antonína Brňáka o větrných mlýnech ve Spálově z roku 1956, který k ní získal podklady z místních písemností obecního úřadu, z matrik, pozemkových knih a katastrálních map.

2. Zpráva luboměřského písmáka Rudolfa Míka o větrných mlýnech v Luboměřu z roku 1956.

3. Kapitola kronikáře Jana Hajchla o větrných mlýnech ve Spálově v I. díle kroniky obce Spálova z roku 1929, s. 89, 90.

4. Údaje o větrácích v rukopisech R. Míka „Z minulosti Spálova“, Luboměř 1941 (strojopis s. 35) a „Kronika dle abecedy po válce světové“, Luboměř 1930–1973.

5. Kronika Sboru dobrovolných hasičů ve Spálově z roku 1936, napsali Alois Král a František Plevan, a to kapitoly „Seznam požárů v naší obci Spálově“ a „Seznam požárů s okolních obcích, jichž se náš sbor zúčastnil“: (s. 84–86).

6. Antonín Brňák, Soupis rodů a příjmení na Spálovsku od 16. stol., Oderské vrchy, roč. II.–V. 1969–1972.

7. Dochované fotografie a vyobrazení větrných mlýnů.

8. Vlastní poznámky, zejména zapsané ústní zprávy informátorů a pamětníků.

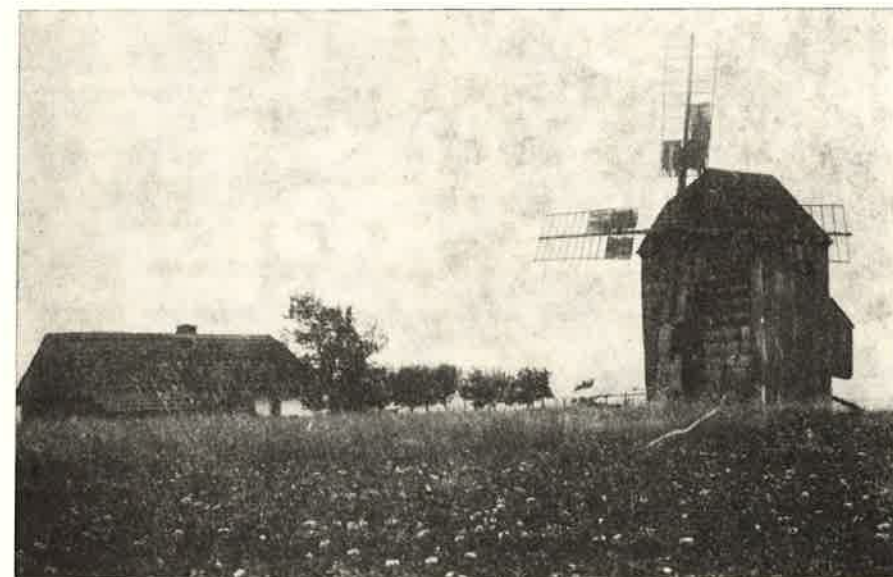
Při zpracování článku bylo provedeno, pokud jde o Spálovsko, také srovnání se soupisem větrných mlýnů v publikaci Václav Burian, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 1965 (80 s.). Dále bylo přihlédnuto k práci Josefa Vařeka, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Uherské Hradiště 1967 (86 s.) a ke knize Miroslava Berka a kol., Větrné mlýny jako technické památky, Brno 1979 (218 s.). V uvedených pracích najdeme další odkazy na početnou literaturu a prameny o větrných mlýnech na Moravě a ve Slezsku. Je třeba však konstatovat, že kromě práce Burianovy, v žádné z těchto výše uvedených publikací nenajdeme zmínky o větrných mlýnech přímo na Spálovsku. Je tedy úkolem tohoto článku tuto mezeru vyplnit.

Článek je napsán a zaměřen především lidopisně. Proto v něm úmyslně ponechávám nespisovné nářeční výrazy a lidová jména větrných mlýnů i polních tratí. Uvádím údaje a názory prostých venkovských lidí o osudech mlýnů a zážitcích mlynářů, v nichž se zrcadlí hospodářské, kulturní i sociální poměry a vztahy v té době, v níž byly větrné mlýny na Spálovsku v provozu (1830–1838). Podle možnosti uvádím i rodopisné údaje, jež mohou posloužit k výzkumu migrace mlynářských rodů na větrných i vodních mlýnech na Moravě a ve Slezsku.

1. Světůý větrák.

Tento dřevěný větrný mlýn stál na východním okraji obce ve vzdálenosti 1100 m východně od kostela na návrší zvaném „Čechovsko“ v nadmořské výšce 536 m, vpravo od „Heřmanského chodníka“, vedoucího ze Spálova do Heřmáněk, a to na počátku „Paděuku“, který patřil původně k selskému gruntu č. 56.

Byl to podle stáří druhý větrný mlýn ve Spálově, u něhož byla postavena také obytná chalupa větrného mlynáře č. 215. Antonín Brňák o něm uvádí: Dne 14. 9. 1863 požádal Josef Valenta ze Spálova č. 184 na okresním hejtmanství v Hranicích o povolení stavby větrného mlýna na parcele č. 1424. Hejtmanství jeho žádosti vyhovělo s podmínkou, že podle stavebního zákona z roku 1835 bude větrák stát 200 „sáh“ (sáhů) vzdálen ode všech budov.

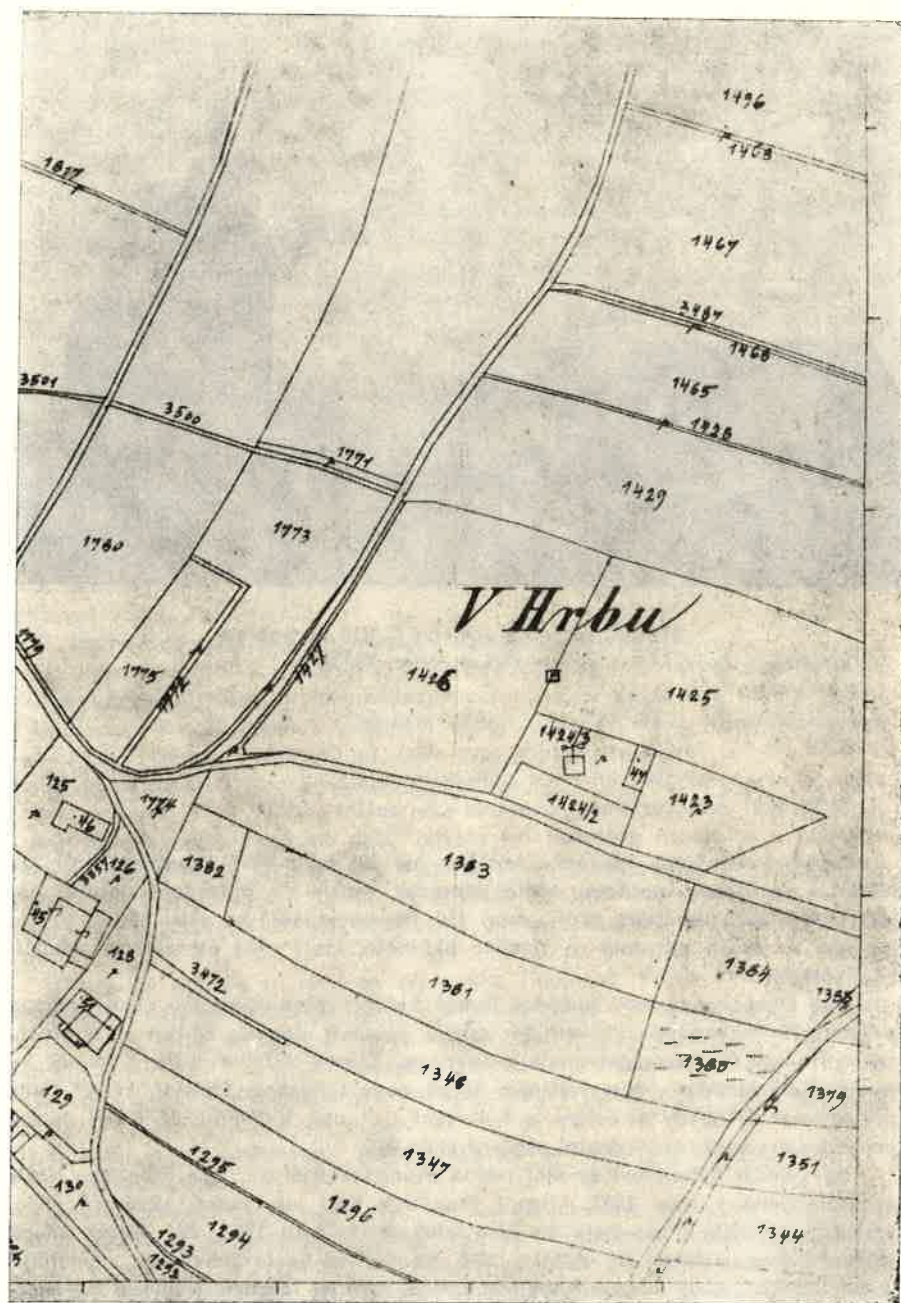
„Světůý“, větrák s domkem č. 216 ve Spálově
Foto Oskar Adler, 1923

Druhým mlynářem na tomto větráku byl od roku 1867 František Král, po němž se ve větráku dochoval tento letopočet, patrně po provedené opravě. Ale ještě téhož roku František Král zemřel (30. července 1867) ve věku 29 let. Vdova po něm se znovu provdala za Tomáše Skřehota, který také převzal po nebožtíkovi větrák.

Dne 29. prosince 1869 požádal Tomáš Skřehot představenstvo obce Spálova o povolení, aby mohl při větrném mlýnu postavit domek. Žádost v originálu zní: „Slawne Predstawienstwo! Ja niże psani Tomáš Skřehot wětrný Mlinář ve Spalově zanišlim při mem wětrnem Mlině nowy Domek wystawyti, kterýž bude pozustawat z 1 jisby a 1 Sině a 1 Komori...“, atd. V květnu 1871 byl domek postaven a po kolaudaci dostal popisné číslo 215.

Po Tomáši Skřehotovi se ujal mlýna František Král ml., syn Františka Krále st., zeměleho v roce 1867. Mlynář František Král ml., zvaný „Světůý“, držel větrák nepřetržitě a neustále na něm mlel až do roku 1928, kdy větrák koupil Němec Sauer z Libavy. Na větráku ještě rok mlel ve Spálově Sauerův „mynářčík“ Josef Skřehot, který mlýn odkoupil a v roce 1929 jej rozebral a odvezl na několika koňských fúrách do Lindavy (dnešní Lipná, okres Přerov). Zde mlýn znovu postavil na náhorní výšině vpravo od silnice Luboměř-Partutovice, ve vzdálenosti asi 950 m severně od křižovatky silnic u Lipné.

Kronikář Jan Hajchl udává, že tento větrák koupil větrný mlynář Skřehota z Lindavy za 4000 Kčs, a to proto, že mu před časem jeho dřevěný mlýn vyhořel, a tak byl větrák přivezený ze Spálova postaven na onom vyhořelém stanovišti.

„Světuý“ větrák u č. 215 ve Spálově na katastrální mapě z r. 1889
Foto Miroslav Šustek, 1972

„Světuý“ větrák po převezení do Lipné
Foto Josef Šustek, 1942

Mlynář František Král měl přezdívku „Světluý mynář“, též „Světlík“ protože chválil svou mouku, že mele „světuú, světuú“. Kromě mletí, šrotování a dělání kaše také na větráku řezal šindel. Vyznal se i v tesařském řemesle a sám si mlýn opravoval, zhotovoval nová křídla, „péř“ do křidel apod. Byl dlouho starým mládencem, býval veselý a rád u muziky poplatil muzikantům a zpíval a tančil jako čert. Později se oženil a vzal si Marii, roz. Dvorskou, vdovu po řezníku „Pivodovi“ (Ryckovi).

„Kašu“ (ječné kroupy) dělal na „holendru“ (kašáku, krupníku). Nasypával do holendru dávku 2 q ječmene. Těsně před začátkem 1. světové války v roce 1914 se holendr při dělení kaše roztrhl a zranil mlynáři nohu a ruku, takže musel být odvezen do nemocnice v Hranicích. Pro toto zranění byl zproštěn vojenské služby a nemusel narukovat na frontu, kde jeho pluk byl skoro celý zničen. Tak se mu neštěstí proměnilo na štěstí.

Brzy po 1. světové válce se na větráku udála další nehoda, způsobená neopatrností chlapců, kteří se rádi přes zákaz chytali točících se křidel a na nich se vozili. Jeden chlapec, Karel Šustek z č. 20 (nar. 1915), spadl, poranil si páteř a zůstal zakřslý a hrbatý. Vyučil se hodinářem a pracoval v Brně-Král. Poli.

Větrného mlynáře Františka Krále, „Světueho“, jsem dobře znal z dětství (narodil jsem se 26. 7. 1914 ve Spálově). Se svým otcem jsem jezdil na větrák s mletím a šrotováním. Když jsme čekali na semletí, tak jsme s mlynářovými ogary celý větrák prolezli. Výhoda tohoto mletí malých dávek na větráku na počkání byla v tom, že každý dostal mouku, otruby a šrot z vlastního obilí, kdežto v pozdějších letech po zániku větráků se na velkých vodních mlýnech stávalo, že třeba zemědělec přivezl nebo poslal dobré, kvalitní obilí, ale mouku dostal z cizího zrní, někdy i prorostlého.

Světluý větrák měl čtvercový půdorys o rozměrech 5 m krát 5 m a výšku do kalenice 11,5 m. Na zadní straně měl, jako všechny dřevěné větráky v okolí, schodky ke vchodu do mlýna a vyčnívající mlynářovu světničku „šalandu“. Na zadní straně byl také „ocas“ k natáčení větráku proti větru. „Ocas“ měl dřevěný „vau“, na který se navíjel železný „řetaz“. Kolem větráku bylo v zemi do kruhu zatlučeno 6 až 8 kůlů, na které se řetěz postupně upevňoval a točením kola s převodem pod šalandou se řetěz navíjel na válec, a tím zkracoval, což způsobovalo otáčení celého větráku. Několikrát jsem otáčení větráku jako chlapec viděl. Původně, před tímto kolem s převodem, se větrák otáčel pomocí vratidla.

Světueho větrák po převezení do Lindavy (nyní Lipné) v r. 1929 tam pak ještě stál a mlel až do 2. světové války. Jeho snímky z listopadu 1942 od Josefa Šustka, Spálov 121, se dochovaly. Po smrti mlynáře Skřehoty byl v roce 1944 větrák rozebrán a zničen, dřevo použito na topení. Zůstaly po něm jen kameny ze základů pod křížem a dva mlýnské kameny, které tam ležely ještě v roce 1978. Jeden byl ještě celý, druhý rozlámaný. Tyto velké pískovcové mlýnské kameny chtěli členové vlastivědného kroužku Oderských vrchů ve Spálově dát převézt na památku do zámeckého parku ve Spálově, ale než sehnali dopravu, byly již kameny odvezeny místními traktoristy do skládky (ježto na poli překážely orbě), kde čekají na své objevení budoucími archeology.

Chalupa větrného mlynáře ve Spálově č. 215, která stála východně od větráku ve vzdálenosti necelých 30 m, vyhořela 9. 7. 1945. Požár založil mladistvý M. Š. z Heřmáněk.

Větrák je zakreslen na katastrální mapě Spálova z roku 1889 (kopie z roku 1914) na pozemku parc. č. 1424/3, jakož i na speciální mapě, list Hranice 4159, 32. vydání (z doby okupace, cca 1943).

2. Červků větrák.

Byl to dřevěný větrný mlýn, který stál poblíž SV okraje Spálova ve vzdálenosti 450 m VSV od kostela, a to „Na účkách“ u polní trati „Tomanovsko“. Stál na pozemku parc. č. 1954/2, který patřil k Červkově chalupě č. 8, vlevo od cesty vedoucí z obce na kopec „Stráž“ (547 m), a to ve vzdálenosti 375 m severně od křižovatky cest u č. 11. Nadmořská výška větráku byla 532 m.

Na poli „Tomanovsko“ byla vystavěna v době 1. republiky od roku 1928 nová část městečka Spálova téhož jména. Vzhledem k dnešní zástavbě stával Červků větrák SV v blízkosti budovy bývalého „chudobince“ č. 260.

Existence tohoto větráku, který si pamatovali jen nejstarší pamětníci, je doložena také zápisem v matrice Spálova. Dne 21. 11. 1876 se narodila na výměnku selského gruntu u Králů č. 13 Juliana Jakubcová, otec František Jakubec, povětrný mlynář, matka Mariana roz. Králova (z č. 13). V této okolnosti je třeba hledat příčinu, že nedošlo u Červkova větráku k postavení mlynářské chalupy. Mlynář František Jakubec bydlel totiž se svou ženou a později i s rodinou ve výměnku selského gruntu č. 13, odkud jen na vzdálenost ani 200 m do mlýna docházel šikmou cestou „Přičnicá“, která je již v současné době rozorána a zrušena.

Od vnuka tohoto mlynáře, 85letého Jana Rambouska (nar. 16. 7. 1898, zemř. 1. 5. 1983), Spálov, 65, jsem se dověděl další podrobnosti. František Jakubec pocházel z Klokočůvku č. 13 a vyučil se mlynářskému řemeslu. Mlynářství se věnoval po celý život, ale přesto neměl nikdy vlastní mlýn, vždy měl mlýn jen pronajatý. Nejdříve byl s manželkou jako nájemce na Červkově větráku ve Spálově č. 8, pak šli na vodní mlýn do Klokočůvku (zvaný později Hrubého mlýn – Ruby Mühle, po r. 1945 Murckův mlýn) a odtamtud na vodní mlýn na Odře v Bernarticích. Měli jít na mlýn i do Uher, na Slovensko, ale manželka se „spáčila“ (nechtěla). Mlynář František Jakubec byl v roce 1894 v Suchdole n. O. pro peníze přepaden a zabit.

Podle ústního podání měl spálovský větrák po mlynáři Jakubcovi opět jeho majitel František Červek, od něhož vzniklo jméno „Červků větrák“. Červek tento větrák již před 1. světovou válkou prodal a odjel do Ameriky. Komu jej prodal, není známo, větrák byl odvezen z obce pryč, údajně do Čech.

Snímek Červkova větráku se nedochoval. Větrák je však zakreslen jak na speciální mapě (1:75 000, list 4159 Hranice, 32. vydání), tak i na katastrální mapě Spálova (1:2880 z r. 1889, kopie z r. 1914). Katastrální mapa ukazuje, že r. 1889 Červků větrák stál, ale na kopii z roku 1914 je zakreslení větráku chybné, kopie nezachytila změnu situace, neboť větrák byl již tehdy odvezen. Kopie byla tedy provedena bez shlednutí a zjištění změn v terénu. Totéž se stávalo i při nových vydáních speciálních map.

3. Tomanů větrák.

Byl to dřevěný větrný mlýn, který mlel „Za humnama“ na SZ okraji horního konce Spálova, ve vzdálenosti 750 m ZSZ od kostela, na „Domácím dle“ selského gruntu č. 107, u polní cesty vedoucí do údolí „Havranova potoka“. Větrák stál v nadmořské výšce 570 m ve vzdálenosti 200 m severně od stodoly usedlosti. Na katastrální mapě Spálova z r. 1889 (1914) je větrák zakreslen na pastvině, jež má parc. číslo 2206 p. Rovněž je zakreslen na výše uvedené speciální mapě, list Hranice.

Jméno „Tomanů větrák“ pochází z přezdívky rodu Šustků na selském gruntě č. 107. Rod Šustků sídlil po meči na tomto gruntě od r. 1789, kdy jej získal po sňatku s dcerou Karla Krále, Terezií Královou, její manžel Ignác Šustek I. (sňatek uzavřen roku 1785). Po přeslici, počítáme-li v to předešlý rod Králů, sídlil rod nepřetržitě na gruntě již před rokem 1659, kdy zde hospodařil Toman (Tomáš)

Král I., a ve zmíněném roce grunt převzal jeho syn Toman Král II. Z toho povstalo „přezvisko“ gruntu „u Tomanů“, jež se používá podnes.

Tomanů větrák si postavil sedlák Ignác Šustek II. („Tomanů“), který byl čtvrtým hospodářem po meči na gruntě č. 107 v letech 1858–1895. Pamětníci o něm vypravovali, že byl zručný a fortelný na všechna „kunštovní“ řemesla, že dělal nejen různé náradí, ale i hudební nástroje a vyrobil dokonce i varhany. Pokoušel se, neznaje pochopitelně zákona o zachování energie, také o sestrojení samohybu (perpetuum mobile). Vyrobil dva typy samočinného kola, jedno založené na působení zemské přitažlivosti na stejná závaží o ramenech proměnlivé délky, druhé na přelévání vody v otáčejících se konvičkách. Když stroj nechtěl jít, prohlásil: „Chybí temu duša“.

Není tedy divu, že si Ignác Šustek postavil vlastní větrák, na němž převážně pro vlastní potřebu mlel a šrotoval, ale i brousil nástroje a řezal dřevo (šindely).

Rok postavení a zániku větráku není znám. Za dalšího hospodáře Ignáce Šustka III. 1895–1935 již větrák nestál. Tento Ignác Šustek (nar. 28. 12. 1861), bratranec mého otce, mi vypravoval o tom, jak jeho „tata mēu větrák“.

Rod Šustků, nyní druhý nejpočetnější rod ve Spálově (po rodu Králů), se rozrostl z mlynářského rodu, jehož první známý a písemně doložený předek Matěj Šustek byl v roce 1572 mlynářem na „Zástružném mlýně“ na Odře u Klokočůvku, Spálov č. 122.

4. Týlů větrák.

O tomto dřevěném větráku jsem se dověděl teprve před pěti lety na besedě vlastivědného kroužku Oderských vrchů, pořádané nad kronikou městečka Spálova dne 9. 5. 1978 v zasedací síni MNV. Tehdy vypravoval Alois Kubica („Štrajbrů Lojz“, nar. 11. 3. 1905, zemř. 19. 12. 1978) a někteří další staří pamětníci to potvrdili, že na domácím díle selské usedlosti č. 103 u Týlů, na „Týlových ščetkách“ stával dřevěný větrák. Alois Kubica jej sám nepamatoval, ale vyprávěl mu o něm jeho otec.

Písemné doklady se o tomto větráku zatím nenašly. Stál asi jen krátkou dobu, a proto není zachycen ani na katastrální ani na speciálně mapě.

Rod Týlů přišel na grunt č. 103 v r. 1883 a dnešní majitel Antonín Týl představuje již 4. pokolení svého rodu na tomto čísle. Rok postavení a zániku větráku není znám. Dá se jen usoudit, že větrák byl pravděpodobně postaven po roku 1883 a zanikl kolem roku 1900 za nyní již neznámých okolností. Rod Týlů (Tilů) byl starý mlynářský rod, který pocházel z vodního mlýna ve Stachovicích u Fulneku. V roce 1742 se přičlenil Josef Till na vodní mlýn Lhotku u Barnova, odkud přišel rod v roce 1795 do Spálova, kde se rozmnožil a postupně osídlil 13 domovních čísel.

Požádal jsem pamětníky, aby mi ukázali v terénu, kde byly „Týlovy ščetky“, na nichž větrák stával. Dověděl jsem se, že „Za humnama“ byl nejdříve hlíník, v němž se kopala hlína na „vepřice“ i na cihly, které se zde domácí způsobem pálily (některé dochované cihly mají vytištěnu značku B b). Teprve za tímto hlíníkem bylo návrší „Na ščetkách“. Byly to neúrodné, mokré pastviny, porostlé tvrdou kyselou travou a „makytím“ (jívovým křovím). Na tomto návrší asi ve vzdálenosti 140 m severně od záhumenní cesty v nadmořské výšce 580 m stál Týlů větrák.

Tento větrák sloužil jen pro potřebu majitelovy selské usedlosti, proto neznikla potřeba písemně zachycovat majetkové nebo nájemní vztahy. Rovněž nebylo třeba stavět mlynářovu chalupu, protože mlynářem byl sám sedlák.

5. Juráčů větrák.

Byl to nejstarší a nejvýše položený dřevěný větrný mlýn ve Spálově. Stál na západním okraji obce v blízkosti nejvyššího místa Spálova, zvaného „Na skřahu“ (597 m) u cesty do Barnova, ve vzdálenosti 1300 m západně od kostela. Od okraje obce (od dnešního Ambrožova selského gruntu č. 97) stál SZ směrem ve vzdálenosti 150 m.

Během své existence vystřídal větrák několik mlynářů, podle nichž se postupně jmenoval větrák Kretschmerů, Kahligů, Herodků, Valentů, Maršálků a nakonec „Juráčů“ (tj. Šustků).

Antonín Brňák o něm uvádí: „První větrný mlýn ve Spálově byl postaven před rokem 1838 na pozemcích selského „Valentoveho“ gruntu č. 83 na parcele č. 2482/2, mlynářem Karlem Kretschmerem ze Slatiny u Bílovce, kde jeho otec měl vodní mlýn. Dne 28. ledna 1839 se Karel Kretschmer oženil ve Spálově s Josefou Královou, dcerou Vavřína Krále, sedláka č. 98, a již tehdy bylo u ženička udáno zaměstnání: povětrný mlynář ve Spálově (Windmüller in Sponau).“ Katastrální mapa z roku 1830 nemá zakreslen na zmíněné parcele větrák, a proto musel být větrák postaven mezi lety 1830 a 1938. Do roku 1841 si Kretschmer postavil blízko u větrného mlýna i obytnou budovu, která obdržela popisné číslo 208. Téhož roku (1841) bylo jemu vlastnictví pozemku, na němž větrák a domek stál, vloženo do pozemkové knihy sv. V. fol. 120.

Ale již roku 1843 byl větrák prodán se vším příslušenstvím Josefu Kahligovi za 810 zlatých. V roce 1849 koupil větrák Jan Herodek, pocházející z Opavy, za 1000 zlatých. Rod Herodků provozoval mlynářské řemeslo ve Spálově po 2 pokolení. Syn předešlého mlynáře Jan Herodek ml., nar. 1828, se po roku 1876 odstěhoval do Luboměře na tamní větrný mlýn. Od sedmdesátých let minulého století byl majitelem větráku Josef Valenta.

Po Valentovi mlel na větráku Josef Maršálek (nar. 10. 3. 1865, zemř. 1912). O něm mi sdělil další údaje jeho žijící syn Josef Maršálek (nar. 30. 1. 1901), bytem ve Spálově č. 211. Josef Maršálek se vyučil mlynářskému řemeslu ve Spálovském mlýně na Odře u mlynáře Jana Gebauera, jako mlynářčík pracoval na vodním mlýně v Odrách, kde se seznámil se svou manželkou Terezií rozenou Scholasterovou z Kunčic u Fulneka, která tam byla na službě. Potom přišel na větrák ve Spálově, na němž dával nový „vau“ (hřídel palečného kola) a nová „křídla“, Dřevo na ten „vau“ přivezl až od Staré Vsi (St. Oldřůvek), z barnovského lesa „Húbu“, protože nesehnal takový kus v místě.

Mlynář Josef Maršálek bydlel s rodinou ve „Freislerové sedniče“ na „Výpustoch“ na horním konci Spálova č. 144 (poslední majitel Rud. Král „Freislerů“, nyní po požáru odklizen), odkud viděl oknem k severu na svůj větrák, vzdálený asi 200 m, na který docházel mlet. Ve větrákové chalupě bydlela Sabína Skřehotová, proto se té samotě říkalo také „Sabínino“. Po několika letech Josef Maršálek mlýn prodal, šel do práce a od roku 1908 nastoupil jako „posel“ (listonoš) na poštu ve Spálově, kde setrval až do výslužby v roce 1925.

Od Josefa Maršálka koupil větrák okolo roku 1900 sedlák Josef Šustek „Juráčů“, který měl v sousedství grunt č. 97. Oženil se s bohatou nevěstou Terezií Šimovou, dcerou koláře z č. 69. Jeho mladší bratr František Šustek „Juráčů“ byl jedním z posledních „milbaurů“ (sekerníků) ve Spálově. Byl to zručný sekerník, který zhotovoval veškeré dřevěné součásti větrných i vodních mlýnů. Pracoval před 1. světovou válkou po celé Moravě, ve Slezsku i v Čechách. Tak pracoval např. na zařízení vodních mlýnů ve Štítině u Opavy a v Odrách u mlynáře Stanovského (1907).

Podle přezdívky sedláka a větrného mlynáře Josefa Šustka „Juráčů“ se brzy bývalému Maršálkovu větráku začalo říkat „Juráčů větrák“. Ve Spálově

bylo hodně Šustků, kteří tehdy bydleli asi na 30 číslech v obci, a proto měl skoro každý z nich nějakou přezdívku. Přezdívku „Juráčů“ dostal otec mlynáře a sedláka Josefa Šustka proto, že měl za manželku dceru z Juráčova gruntu ve Spálově č. 120.

V seznamu požárů je udáno, že tento větrák u č. 208 vyhořel v říjnu 1905, prý od přetopených kamen v šalandě. Rudolf Mík uvádí datum požáru 7. 12. 1905. Vypráví se též, že na větrák chodili popíjet okolní sedláci a že při té „pijatyce“ v noci se chytil petrolej, vylitý z „latarně“ (lucerny). Sedlák a mlynář Josef Šustek „Juráčů“ v důsledku pití přišel také o svůj grunt č. 87, který od něho koupil Fr. Ambrož, a odešel jako nájemce na hospodu do Keprtovic (Údolná), kde přišel úplně na mizinu a vrátil se odtud zchudlý do Spálova. Živil se pak klepáním kamení ve „skale“ (v kamenolomu).

Domek č. 208, který byl postaven 28 m jihovýchodně od větráku a sloužil původně jako obydlí větrného mlynáře, požár nezachvátil a stojí podnes. Po druhé světové válce byla jeho majitelkou Adolfina Kleinová ze Spálova, od jejíž dcery Jindřišky jej koupil nynější majitel Adolf Tanner z Ostravy, jehož rodině slouží jako rekreační chalupa.

Juráčů větrák s domkem č. 208 je zakreslen na katastrální mapě Spálova z r. 1889, parc. č. 2482/2, není však zakreslen na speciální mapě. Dochoval se jediný snímek tohoto větráku, který před jeho vyhořením v roce 1905 zhotovil Jan Řezáč, syn spálovského řídícího učitele a spisovatele Emiliána Řezáče (3. 8. 1861–12. 6. 1908), pozdější ředitel měšťanské školy v Brně-Králi. Polí. Fotografie je však již značně zčernalá a nereprodukovatelná. Proto podle ní vyhotovil v roce 1983 perokresbu Emil Příkryl, ředitel školy v důchodu v Břlovci.

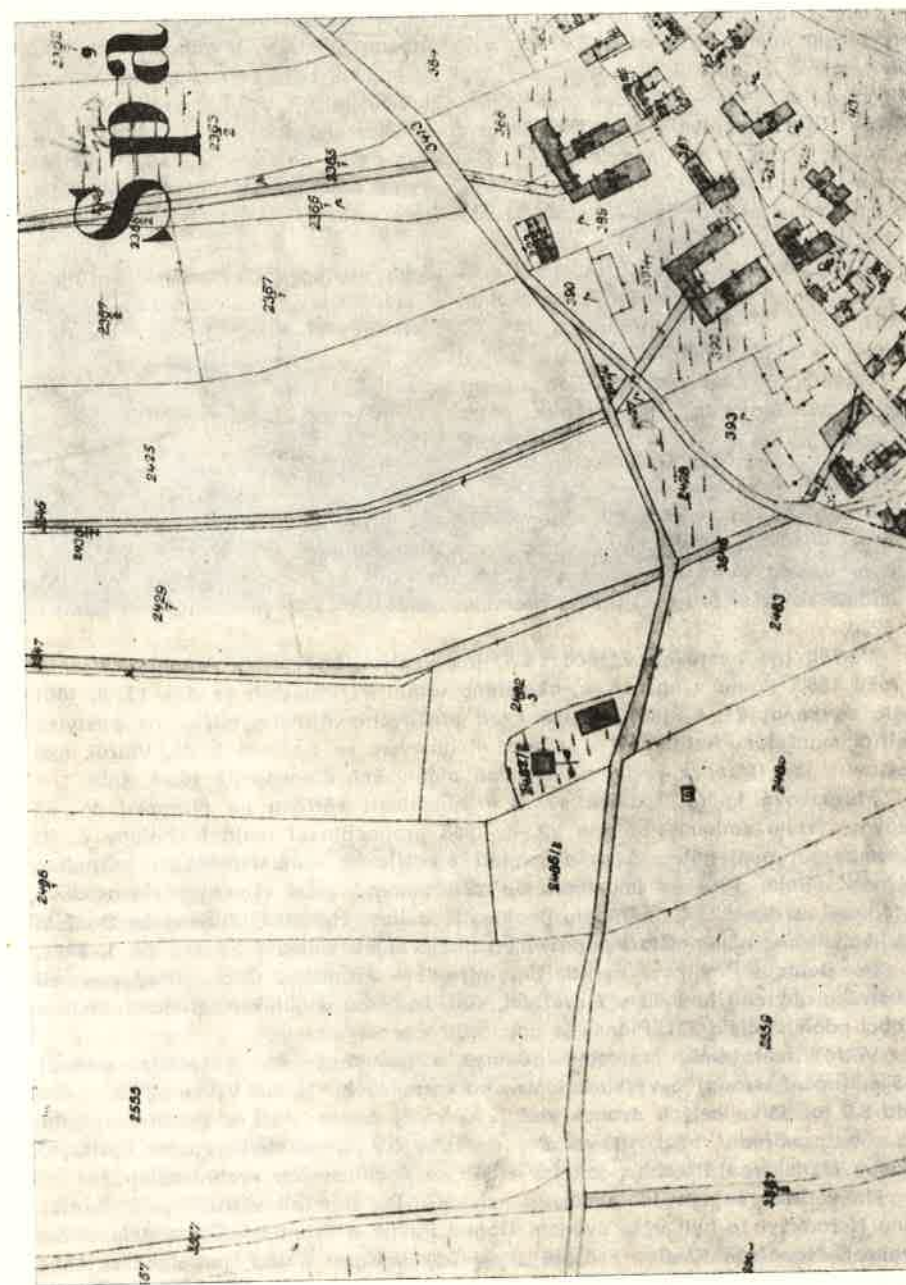
6. Šustků větrák.

Tento dřevěný větrný mlýn stál nad Kocandou po pravé straně silnice Spálov-Luboměř, na domácím díle bývalého selského gruntu Jakuba Šimy č. 75, „Na úlehli“, parc. č. 3140, ve vzdálenosti 690 m ZJZ od kostela. Stál na návrší pole za dnešním domem Miroslava Sommera č. 271, směrem k lesu Královci. Okolní místa, kde větrák stával na jižním okraji Kocandy, se dříve říkalo „V lipjum“ nebo „V lípkách“. Nadmořská výška stanoviště větráku je 570 m.

Kocanda, jižní výběžek obce Spálova, byla tehdy mnohem kratší, končila u čísla 161 (Šima „Kadleček“), takže tehdy větrák stál v předepsané požárně bezpečnostní vzdálenosti od obytných domů. Podle svědectví starých lidí rostly na návrší nad Kocandou (dnešní číslo 254) lípy. Pod lípami stály lávky, kam chodívali v letní dobu v podvečer, „v tmavú hodinu“ sedávat a besedovat „Kocandáři“, tj. řemeslníci a chalupníci z Kocandy. Měli odtud pěkný výhled do okolí. Tyto lípy tam stály ještě v letech kol. 1860. Proto se tomu okolí říkalo „V lipjum“, nověji „V lípkách“. Poslední lípy byly zde skáceny za 1. republiky, když se stavělo stolařství Al. Klezly „Matějového“ č. 241.

Není známo, v kterém roce byl větrák nad Kocandou postaven. Podle záznamů Rudolfa Míka se tento větrák nejdříve jmenoval „Malcharův větrák“. Rod Malcherů byl starý mlynářský rod, jehož první známý předek Adam Malcher, pocházející z Vlčovic u Fulneku, se přišel v roce 1692 do Spálova na „Zástružný“ vodní mlýn na Odře č. 122 pod švédskou skálou. V roce 1708 se rod Malcherů přestěhoval na Spálovský mlýn č. 123 na Odře (nynější pionýrský tábor závodu Optimit Odry), který držel po 6 pokolení do roku 1860. Pak rod přešel přímo do Spálova. Kolem poloviny minulého století postavil jeden mlynář z rodu Malcherů tento větrák nad Kocandou.

Druhým mlynářem na větráku byl Jakub Šustek z č. 129. Proto se Malcharovu větráku začalo říkat Šustků nebo též Jakubů větrák.

Juráčů větrák u č. 208 na katastrální mapě 1889
Foto Miroslav Šustek, 1972

Dne 7. prosince 1868 přihnala se na Oderské vrchy silná vichřice, která pozvyracela mnoho lesa na Spálovsku a zvláště na Odersku. V Luboměři sedláku Ondřejovi č. 37 odnesl vítr namlácený oves za humna, když svým náporom otevřel oboje vrata stodoly. Ve Spálově vichřice kromě jiných škod vyvrátila Šustků větrák. Staří vyprávěli, že mlynář zrovna seděl v hospodě na Kocandě č. 66 a popíjel, když „sa vjichorec zvjih“. Chlapi mlynáře dožrali, že má jít větrák podržet nebo podepřít, jinak mu ho vítr vyvrátí, ale mlynář Jakub odpověděl, že se nemusí bát, že větrák stojí pevně. Vtom přiběhli lidé, že vichřice větrák vyvrátila.

Vyvrácený větrák levně odkoupil od Jakuba Šustka větrný mlynář Špringer, který pocházel z Kyžlířova u Potštátu. Měl za manželku Fardovu dceru z Luboměře č. 38. Špringer větrák rozebral a jeho součásti převezl a znovu postavil v roce 1869 v Luboměři na Králově „Matúšově“ díle č. 20, směrem k Heltinovu.

Sustků větrák nebyl zakreslen ani na katastrální mapě Spálova z roku 1889, ani na speciální mapě, list Hranice. Nedochovalo se také žádné jeho vyobrazení nebo fotografie.

7. Kalfařů větrák.

Tento dřevěný větrný mlýn, u něhož byla mlynářova obytná budova č. 231, stál na jižní straně Spálova, vlevo od silnice Spálov-Luboměř, ve vzdálenosti 900 m JZ od kostela v trati „Novákovsko“, na výšině zvané „Na keřkách“, v nadmořské výši 578 m. Stál na pozemku usedlosti č. 63 (u Zachů), na parcele č. 3290.

Větrák byl postaven v roce 1861, jak vyplývá ze zprávy Antonína Brňáka z roku 1956: Podle výnosu c. k. okresního úřadu v Hranicích ze dne 13. 6. 1861 měla se konat 21. 6. 1861 komise kvůli postavení větrného mlýna na pastvině patřící manželům Antonínovi a Johaně Kubicovým ze Spálova č. 63. Větrák měl postaviti Jan Herodek podle přiloženého plánu, schváleného již 16. 8. 1858.

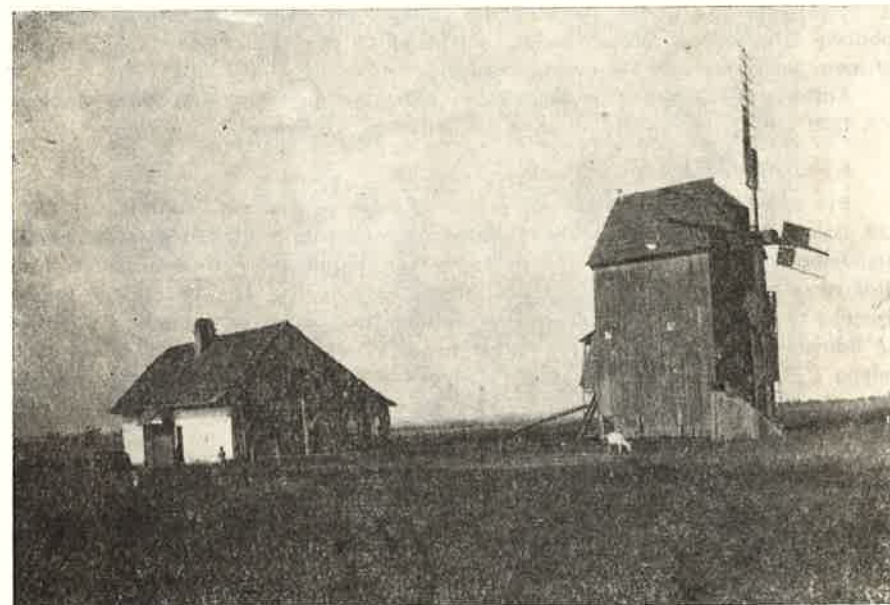
Pozemková kniha Spálova sv. 3 v záležitosti větráku na pozemku čp. 63 udává: „Podle smlouvy ze dne 29. 6. 1858 propachtoval majitel chalupy č. 63 pozemky za roční nájem 5 zl. a semletí 2 měřic rži Janu Herodkovi, větrnému mlynáři“. Roku 1862 se jmenuje pole „Za humny“ jako výměnka. Na základě vyjádření ze dne 22. 4. 1867 bylo pachtovné z Jana Herodka předáno na Daniela Pavlíka, výmaz nájemného byl proveden podle kupní smlouvy ze dne 13. 1. 1881.

Po Danielu Pavlíkovi byl dalším mlynářem František Čech, který postavil u větráku obytnou budovu s 1 světnicí, síní, komorou a chlévem. Budova dostala v obci popisné číslo 231. Plánek je dochován v archívu obce.

Větrák měl téměř čtvercový půdorys o rozměrech 4,9 m (přední strana) a 5 m (boční strana) a výšku kalenice po korouhvičku 11 m. Výška až ke hřídeli byla 8,3 m, délka celých dvou křídel (v přímce) činila 16,5 m. Zvláštností bylo, že v bezprostřední blízkosti větráku na jeho SV straně byla studna, přikrytá šikmou šindelovou střešou, jak lze vidět na dochovaných vyobrazeních.

Na větráku se vystřídalo několik mlynářů. Po staviteli větráku „milbaurovi“ Janu Herodkovi to byli výše uvedení Daniel Pavlík a František Čech, dále Vilém Švancer, Napoleon Klezla (z č. 48 „Polónů“) a Karel Kalfař, po nichž se také větráku „Na keřkách“ říkalo „Čechů větrák“ a nakonec „Kalfařů větrák“. Posledním majitelem byl Josef Sedlák ze Žďáru, jemuž větrák dne 15. 1. 1925 vyhořel. Požár údajně vznikl třením ložisek. Lidé však vypravovali, že si Sedlák větrák sám zapálil, aby dostal pojistnou sumu. Po požáru ze Spálova odešel.

Domek větrného mlynáře č. 231, který stál 15 m jižně od větráku, při požáru neshořel a sloužil ještě řadu let jako bydliště. Naposled zde bydlel s rodinou jako majitel Alois Červek, pocházející ze Spálova č. 191. Podle kupní smlouvy,

Kalfařů větrák ve Spálově s domkem č. 231
Foto Oskar Adler, 1923

uzavřené 11. 7. 1947 v Hranicích prodali Alois Červek s manželkou Annou roz. Kašparovou chalupu č. 231 i s pozemkem (o výměře 2 měřic) za cenu 11 000 Kčs manželům Františkovi a Františce Šustkovým, Spálov 258. Noví majitelé již v domku nebydleli, ale jej v roce 1964 zbořili a materiál použili k přestavbě svého rodinného domu č. 258. Rovněž zasypali studnu u býv. větráku. Současným majitelem pozemku je jejich syn Ladislav Šustek, který pole, jež je na místě větráku pronajal.

Jsou dochovány dva snímky Kalfařova větráku: fotografie větráku s chalupou z roku 1923 ze SV strany od Oskara Adlera, Spálov č. 62 a fotografie, která pochází od Rudolfa Šimy, rotmistra z Olomouce, bratra Antonína Šimy, koláře a varhaníka ve Spálově č. 165. Tehdy, asi v roce 1923, se konalo ve Spálově vojenské cvičení a vojáci se na památku u větráku vyfotografovali. Tato fotografie byla otištěna za 77. stranou knihy Františka Maršálka, Paměti městyse Spálova, Spálov 1966.

Ve sbírkách „Památníku Spálova“ se dochoval starý dřevoryt větrného mlýna „Na keřkách“, zhotovený na spálovském zámku hraběnkou Margaretou von Remiz, pozdější manželkou majitele velkostatku Spálov Morize Bauera-Chlumecského. Jde o dvoustranný dřevoryt novoročenky na rok 1908 formátu 14 x 9 cm, který byl zhotoven již v roce 1907, neboť na jedné straně je vyryto secesní novoroční blahopřání s nápisem FROHES NEUJAHR 1908, což umožňuje datování. Na druhé straně je vyryto vyobrazení větrného mlýna „Na keřkách“ i s mlynářovou chalupou č. 231 při pohledu od JZ. Protože autorka dřevorytu nakreslila

a vyryla obrázek podle skutečnosti, vznikají při zhotovení otisků dřevorytu obrázky zrcadlově obrácené. Řezba je podepsána iniciálkami MR, t. začátečními písmeny jména autorky Margarety Remizové.

Kaffařů větrák s domem mlynáře je zakreslen na katastrální mapě Spálova z r. 1889 (1914) i na speciální mapě listu Hranice, 32. vydání.

8. Balerů větrák.

Byl to nejmladší a také nejmenší větrný mlýn ve Spálově, jediný zděný mlýn tzv. holandského typu. Má kruhový půdorys a jeho trup je vyzděn do tvaru pláště komolého kužele. Nahoře byl ukončen nízkou kuželovitou střechou, která byla otáčivá a umožňovala tak postavit křídla proti větru do libovolného směru. Tomuto typu zděných větrných mlýnů s kruhovým půdorysem a otočnou střechou se lidově říká „samnica“ na rozdíl od u nás převládajícího dřevěného větrného mlýna s čtyřúhelníkovým půdorysem německého typu, jenž je v literatuře nazýván jako sloupový nebo beraní mlýn a jemuž se lidově říká „samec“, protože se celý mlýn natáčí proti větru pomocí „ocasů“.

Balerů větrák, přesně řečeno již jen jeho zděný trup, stojí podnes jižně od dolního konce Spálova v nadmořské výšce asi 540 m na domácím díle Králova („Andrésova“) gruntu č. 52, a to v části zvané „V předku“. Byl postaven na louce parc. čís. 653 a jeho místo je vzdáleno zhruba 450 m JV od kostela a 345 m jižně od cesty „Za humnami“ u č. 54.

Uvedenou louku odkoupil 18. 6. 1898 od gruntu č. 52 František Baler st., větrný mlynář z Luboměře, otec posledního větrného mlynáře ve Spálově Františka Balera ml. Rod Balerů (Ballerů) pochází z Dobešova u Oder, kde se toto příjmení vyskytuje již v roce 1620. V roce 1882 přiřazením Františka Balera st. přišel rod do Luboměře na dřevěný větrák č. 20. Po požáru tohoto větráku v roce 1897 se František Baler st. v roce 1901 přestěhoval do Spálova.

Jeho syn František Baler ml., tesař ve Spálově č. 235, postavil si svůj nový větrák po velké zimě v roce 1929 během dvou let 1929-30, a to především proto, že Spálov po odvezení posledního dřevěného „Světueho větráku“ (v roce 1929) zůstal bez větrného mlýna. Větrák si celý postavil sám, jen občas mu při stavbě pomáhal Tomáš Zec z č. 217.

Dcera Františka Balera, Ludmila, nar. 11. 12. 1919, provd. Šimová z č. 191 (nyní 239) na tu dobu vzpomíná. „Zažili smy jako děcka dosti bídy. Tata stavjau stavení (č. 235), stodou a sedníčku (č. 239 „Vičanovo“) a ešče sa pustiu do stavjení větráku. Spomínám si, jak nám mama z prvního mletí upékua buchty. Byy tmavočervené, a tož nám děckám řekua, že je to perník. Tata pravjili: Včil už nebudem mět bídu, už sa dycky dost chleba najímy. Byua z teho v rodině velká radost.“

František Baler si nejen sám postavil mlýn a udělal jeho vnitřní zařízení, ale sám si také „majzlíkama“ křesal mlýnské kameny. Když byl vítr, tak mlel a šrotoval i v noci a svítil si k tomu petrolejovou lampou. Od mletí bra 2 Kč za 1 q. Na větráku mlel až do roku 1938, kdy onemocněl. Zemřel v lednu 1940.

František Baler byl nejen zručný tesař a sekerník a po otci též mlynář, ale vyznal i v mnoha dalších řemeslných a rukodělných pracích. Většina vyřezávaných dřevěných ozdob pod „kolkami“ štítů chalup a stodol na Spálovsku, postavených v době I. republiky, jsou jeho prací. Byl i dovedným lidovým hudebním nástrojařem a zhotovil několik kusů houslí, čelo, basu, dokonce i klavír. Též jeho otec František Baler st. byl nadaný „bakslér“, který např. opravoval za varhaníka a učitele Josefa Fürsta varhany ve spálovském kostele.

Dne 7. 5. 1983 jsem navštívil trosky Balerova větráku. Mlýn je již bez střechy, bez křidel a bez vnitřního zařízení. Zbyla z něho jen obvodová zeď o kru-

Balerů větrák ve Spálově
Foto Josef Šustek, 1942

hověm půdorysu a o síle 15 cm, postavená z dobře vypálené cihly. Celá tato cihlová stavba je z vnější strany stažena 3 železnými obručemi, dole, uprostřed a nahoře, které jsou navíc spojeny dalšími svislými a šikmými železnými ráfy (o šířce dole 5 cm, nahoře 4 cm). Omítka je uvnitř vápenná, z vnějšku cementová. Také kruhová podlaha přízemí o průměru 290 cm je cementová.

Obvod větráku vně u země měří 1025 cm (z toho vychází průměr 326 cm). Výška zdi od země k úrovni bývalé střešy (měřeno u vchodu do větráku) činí 362 cm. Odchylka povrchových přímek pláště komolého kužele zdi od vertikálu činí na každé straně 4,5°. Z těchto prvků je možno další rozměry architektury větráku měl přízemí a poschodí, jež byly spojeny dřevěnými schodky. Dva stropní trámy 15 x 15 cm byly zazděny ve výši 180 cm, horní podlaha ze silných dřevěných desek byla ve výši 195 cm. V přízemí byly na východní straně dveře do větráku o rozměrech 180 x 85 cm a dvě okénka, jedno k jihu, druhé k severozápadu. V poschodí rovněž dvě okénka — k JV a k JZ. Rozměry okének jsou 30 x 40 cm.

Těsně u větráku leží pískovcový mlýnský kámen obklopený železnou obručí, se čtvercovým otvorem uprostřed. Kámen tvaru nízkého válce má průměr 81 cm, výšku (tloušťku) 12 cm, čtvercový otvor má světlost 22 x 22 cm, obruč obepínající obvod kamen má šířku 4 cm.

Snímky Balerova větráku pořídil v listopadu 1912 Josef Šustek, Spálov 121. Jsou otištěny v posledním čísle vlastivědného zpravodaje Oderské vrchy (roč. V., 1972, č. 4), a to na zadní straně obálky a v obrazové příloze. Příležitostně perokresby Balerova větráku se vyskytují na pozvánkách pro setkání spálovských rodáků a spolužáků ze školy, pořádaných při jejich životních výročích.

Balerův větrák nebyl zakreslen ani na katastrální mapě Spálova, ani na speciální mapě, list Hranice.

NUTNOST OCHRANY OHROŽENÉ KVĚTENY NA NOVOJICÍNSKU

Marie Sedláčková

V současném období společenského vývoje se stále častěji stáváme svědky konkrétních zásahů technické civilizace s okamžitým a většinou negativním účinkem na přírodní prostředí.

Protože vegetační pokryv tvoří podstatnou a nedílnou součást přírodního prostředí, který citlivě reaguje na podněty a změněné podmínky původních stanovišť, můžeme říci, že v této fázi ekonomického rozvoje společnosti patří vyšší rostliny snad k nejvíce postiženým složkám přírodního prostředí.

S ohledem na dlouhodobý vývoj dnešní krajiny a vegetace, v němž se uplatňovaly regionální přírodní podmínky, které tento proces usměrňovaly (geografická poloha,

geologické, geomorfologické, orografické a pedologické poměry, klima), je působení člověka v přírodě poměrně krátké, ale vzhledem ke vzrůstající intenzitě antropogenních zásahů v posledních desetiletích, se v mnohých oblastech již ve svých negativních důsledcích výrazně projevil. Příčiny stoupajícího trendu devastace a degradace přírodního prostředí v souvislosti s rozvojem technické civilizace jsou všeobecně známé. Víme, že se projevují ve sféře ekonomické při výstavbě a provozu průmyslových, energetických a komunikačních objektů, v oblasti intenzifikace zemědělství a lesního hospodářství. Ke změnám biotopů dochází při realizaci velkoplošných melioračních a odvodňovacích projektů, likvidaci pramenišť a podmáčených a údolních lučních porostů. Změna agrotechniky na velkoplošných kulturách a používání látek jako jsou herbicidy, pesticidy, insekticidy aj. způsobují vymizení plevelových druhů i postupné vyznívání běžných polních plevelů. Nemalý vliv na vegetaci, zvláště v atraktivních rekreačních oblastech má i letní a zimní turistika a sportovní činnost.

O různém stupni ohrožení druhového bohatství československé květeny nás přesvědčují v poslední prokázané době výsledky floristických průzkumů v celé naší vlasti i analýza současného stavu československé květeny, kterou se zabývala konference Československé botanické společnosti při ČSAV v Praze v prosinci 1976 (Holub et Čeřovský 1977). Východiskem snah směřujících k ochraně živých organismů jsou celostátně připravované dokumenty, tzv. Červené seznamy a Červené knihy.

Prvním pozitivním přínosem k ochraně fytozoozofonu bylo zpracování I. celostátní verze seznamu vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (Holub et al. 1979) a Červený seznam flóry ČSR (Čeřovský et al. 1979). Tyto oficiálně publikované dokumenty, obsahující kromě vyhynulých a endemických 1076 ohrožených taxonů z území Čech a Moravy, se proto stávají důležitým vodítkem pro vypracování regionálních seznamů. Takové seznamy by měly vycházet z místních podmínek v regionu, především ze znalostí příslušných druhů, z terénu i z literatury, jejich současné frekvence výskytu a zároveň by měly respektovat ekologické poměry, převládající florogenetické vlivy v území apod. Při rozboru a hodnocení konkrétní situace v regionu je nutné si uvědomit, že teprve po zvládnutí přípravné práce, tj. zachycení ohrožených druhů v dílčích regionálních seznamech, bude možno přistoupit k sestavení celostátní Červené knihy ČSSR (cf. Vaněček 1981).

Podkladem k řešení ochrany fytozoozofonu v okrese Nový Jičín je možno v této fázi považovat I. verzi seznamu ohrožených rostlin na území administrativního celku okresu Nový Jičín zpracovanou okresním vlastivědným muzeem v Novém Jičíně v roce 1981 (Sedláčková 1982). Tento předběžný materiál, vycházející ze srovnání celostátní verze, obsahuje celkem 237 ohrožených taxonů. V souladu s kategorizací stupně ohrožení v celostátním seznamu náleží do skupiny C: I. 27, C. II. 39, C. III. 99 a do skupiny vyžadující pozornost C. IV. 72 taxonů. V uplynulých patnácti letech byly ověřeny, případně zjištěny nové údaje v přírodě dosud existujících druhů ve skupině C. I. 4, v C. II. 13, v C. III. 46 a v C. IV. 29 taxonů. Za pravděpodobně vyhynulé, neověřené a problematické (v terénu neproověřené) taxony, které podle literárních údajů nebo doložených hmotných dokladů se v území vyskytovaly, je možno zahrnout do skupiny C. I. 23, do C. II. 26, do C. III. 53 a do C. IV. 43 taxonů. Pravděpodobně vyhynutí a vymizení 145 taxonů a nadále intenzivně probíhající likvidace 92 ohrožených taxonů na tak malém území je vážným varováním pro veškeré uživatele přírodního prostředí Novojičínska.

Z rozboru ohrožené květeny tohoto území a s přihlédnutím k ekologickým a aktuálním ekonomickým podmínkám území do budoucna (zvyšující se energetický a chemický spád a probíhající výstavba důlních objektů na Frenštátsku

a Příborsku) jeví se, nutné zachytit přirozenou vegetaci zvláště v zemědělsky produktivních okrscích Moravské brány, Podbeskydské pahorkatiny a Jesenického podhůří. Zde je třeba podchytit a zhodnotit relativně zachované ekotopy lučních, pastvinných i křovinatých formací, neboť právě tyto fragmenty vegetace podléhají stále většímu nátlaku činnosti člověka. Potenciální klimaxová vegetace na lesní půdě, i když s řízeným lesním hospodařením, si vlivem ustálenějších ekologických podmínek uchovává dlouhodobější trend relativně stálých přírodních poměrů pro zachování lesních, zvláště bylinných druhů.

V této souvislosti je snad vhodné upozornit na členité území Moravské brány mezi Hranicemi, Novým Jičínem, Štramberkem a Příborem, v němž geologicky podmínený substrát vápenců a těšinitových útvarů poskytuje příznivé podmínky nejen již mizejícím ohroženým druhům, ale i řadě subxerothermních prvků, jejichž výskyt na severovýchodní Moravě vyznívá nebo je vzácný (*Cerithe minor*, *Alyssum alyssoides*, *Centaurea stoebe*, *Dianthus carthusianorum*, *Inula conyza*, *Salvia pratensis*, *Potentilla inclinata*, *Poa bulbosa*, *Veronica teucrium*).

S perspektivou do budoucna se jeví vhodné zajistit velkoplošnou ochranu ve smyslu vyhlášení CHÚ skupině mezních prvků, které na severovýchodní Moravě dosahují ještě souvislého rozšíření a ve směru na západ jejich výskyt vyznívá (cf. Holub 1981). Jsou to především západokarpatské druhy *Dentaria glandulosa*, *Hacquetia epipactis*, *Carex pilosa*, pokud se nalézají mimo nebo na hranici souvislého areálu; dále druhy vlivem florogeneze vázané hlavně na karpatskou oblast např. *Matteuccia struthiopteris*, *Salvia glutinosa*, případně i druhy, které chybí v Moravskoslezských Beskydech a výskyt v této oblasti vyznívá od západu k východu (např. *Hepatica nobilis*).

Podle dosavadních zkušeností bude patrně nutné soustředit síly na registraci a možné uchování fragmentů přirozené vegetace v krajině intenzivně zemědělsky využívané. I když jde o snadno zranitelné biotopy, měly by zůstat zachovány nejen jako rezervoár k uchycení původní vegetace, ale též z hlediska biologického a estetického vzhledu krajiny.

Velmi uvážlivě bude třeba zvažovat možnosti vyhlášení maloplošných CHÚ na nelesní půdě v zemědělsky produkčních oblastech, zejména, když nelze zaručit tradiční způsob maloplošného ohospodařování (např. kosení podmáčených lučních porostů podél údolních toků).

Naopak do budoucna se jeví nutné prosazovat ochranu větších územních celků zahrnujících krajinářsky význačné komplexy na lesní i zemědělsky využívané půdě, především v členitém podhůří Moravskoslezských Beskyd v Moravské bráně. Zde by měly být vybrány nejhodnotnější floristicky pestré lokality, dokumentující květeny území, v němž se zatím jen v menší míře projevily důsledky zemědělské činnosti. Takové územní celky oficiálně není třeba vyhlášovat, ale je nutné jim dát statut ochranných a studijních ploch nebo oblastí klidu.

Výchozím podkladem pro řízenou ochranu fytogenofondu ve smyslu ústředních orgánů státní ochrany přírody (Čeřovský et Podhajská 1981) je především inventarizace původní flóry a registrace ohrožených rostlin v zájmovém území, při níž se zhodnocuje aktuální situace každého taxonu (vzácnost, stupeň ohrožení, příčiny ústupu, možnosti záchrany).

Pro okres Nový Jičín vyjadřuje současný stav ohrožené květeny připojená tabulka. Jednotlivé taxony jsou seřazeny podle stupně ohrožení (C. I. – IV.). Vedle počtu literárních údajů a lokalit zjištěných v terénu za období 1966–1982 s údajem posledního záznamu, následuje zhodnocení stávající zabezpečené ochrany ve smyslu zákona č. 40/1956 Sb. Taxony s dosud platnou právní ochranou podle vyhlášky č. 54/1958 Sb., jejichž územní ochrana (mimo vyhlášená CHÚ) však v běžné praxi většinou není respektována, jsou označeny křížkem.

Vstavač mužský, Trojanovice, lokalita svahová loučka podél toku Radhošnice
Foto Marie Sedláčková, 1978

Tabulka ohrožených vyšších rostlin ověřených v okrese Nový Jičín:

Ohrožení	Taxon	Poč. lokalit		Zajištění ochrany
		publik. 1865 až 1981	zachyc. v terénu 1966 až 1982	
Kriticky ohrožené				
C. I.	<i>Agrostemma githago</i> L. kukol polní	1	(1968)	nezabezpečena
x	<i>Phyllitis scolopendrium</i> (L.) Newm. jelení jazyk celolistý	1	1 (1980)	CHKOB, 1 SPR,
	<i>Poa alpina</i> L. s. l. lipnice alpská	1	1 (1977)	nezabezpečena
x	<i>Trapa natans</i> L. kotvice vzplývavá	2	1 (1978)	CHKOP, 1 SPR
Silně ohrožené				
C. II.	x <i>Aconitum firmum</i> (Reichenb.) Gáyer subsp. <i>moravicum</i> Skalický oměj tuhý moravský	5	10 (1981)	CHKOB, 2 SPR
x	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Cr. kruštík bahenní	3	1 (1976)	1 návrh CHL
x	<i>Galanthus nivalis</i> L. sněžanka podsněžník	16	16 (1978)	CHKOB, CHKP, 1 SRP, 1 návrh, SPR, 1 CHL
x	<i>Gladiolus imbricatus</i> L. mečík střešovitý	8	5 (1981)	CHKOB, 1 návrh CHL
x	<i>Leopoldia comosa</i> (L.) Parl. modřeneček chocholový	12	20 (1980)	1 návrh CHL
	<i>Melampyrum arvense</i> L. černýš rolní	8	11 (1977)	nezabezpečena
x	<i>Orchis mascula</i> L. vstavač mužský	21	36 (1978)	CHKOB
x	<i>Orchis pallens</i> L. vstavač bílý	8	10 (1977)	1 návrh CHL
	<i>Phyteuma orbiculare</i> L. zvonečník hlavatý	4	4 (1969)	nezabezpečena
	<i>Salvinia natans</i> (L.) All. nepukalka plovoucí	3	2 (1972)	CHKOP, 1 SPR
x	<i>Saxifraga paniculata</i> Mill. lomikámen vždyživý	1	1 (1981)	1 SPR
	<i>Tithymalus serrulatus</i> (Thuill.) Holub			
	prýšec tuhý	7	4 (1978)	nezabezpečena
x	<i>Traunsteinera globosa</i> (L.) Reichenb. vstavač hlavatý	7	1 (1969)	nezabezpečena

Ohrožení	Taxon	Poč. lokalit		Zajištění ochrany
		publik. 1865 až 1981	zachyc. v terénu 1966 až 1982	
Ohrožené				
C. III.	<i>Abies alba</i> Mill. jedle bělokorá	20	107 (1981)	CHKOB, 5 SPRR, 1 návrh SPR
	<i>Achillea nobilis</i> L. s. l. řebříček slíchný	3	2 (1977)	nezabezpečena
x	<i>Aconitum variegatum</i> L. s. l., oměj různobarevný		3 (1977)	CHKOB
	<i>Anthemis cotula</i> L. rmen smradlavý	3	4 (1980)	nezabezpečena
	<i>Aphanes arvensis</i> L. něpatrnec rolní	2	1 (1979)	nezabezpečena
x	<i>Campanula cervicaria</i> L. zvonek hadincový	6	1 (1954)	nezabezpečena
	<i>Campanula latifolia</i> L. zvonek široolistý	5	1 (1977)	CHKOB
	<i>Aruncus vulgaris</i> Rafn. udatna lesní	29	40 (1981)	CHKOB, 3 SPR
	<i>Centarium erythraea</i> Rafn. zeměžluč obecná	17	35 (1981)	nezabezpečena
	<i>Centurium pulchellum</i> (S w.) Druce zeměžluč spanilá	10	1 (1977)	nezabezpečena
x	<i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce okrotice bílá	11	12 (1980)	nezabezpečena
x	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch okrotice mečolistá	9	7 (1976)	nezabezpečena
	<i>Cirsium eriophorum</i> (L.) Scop. poháč bělohavý	2	2 (1976)	nezabezpečena adventivní výskyt na sídlištních trávnících
	<i>Cyanus segetum</i> Hill chrpa modrák	1	20 (1981)	nezabezpečena
x	<i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Ščo subsp. <i>fuchsii</i> prstnatec Fuchsův	37	20 (1981)	CHKOB, 1 návrh CHL
x	<i>Dactylorhiza majalis</i> (Reichenb.) Hunt et Summerh. prstnatec májový	25	40 (1981)	CHKOB, 1 návrh CHL
x	<i>Daphne mezereum</i> L. lýkovec jedovatý	67	85 (1981)	CHKOB, 5 SPR, 1 návrh SPR

Ohrožení	Taxon	Poč. lokalit		Zajištění ochrany
		publik. 1865 až 1981	zachyc. v terénu 1966 až 1982	
x	<i>Doronicum austriacum</i> Jacq. kamzičník rakouský	2	3 (1980)	CHKOB, 1 SPR
x	<i>Gentianopsis ciliata</i> (L.) Ma hořeček brvitý	12	4 (1979)	1 návrh CHL
x	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) L. C. Rich. subsp. <i>conopsea</i> pětiprstka žežulník <i>Hottorico palustris</i> L. žebratka bahenní	13	4 (1981)	1 návrh CHL
	<i>Hypericum humifusum</i> L. třezalka položená	7	5 (1981)	nezabezpečena
	<i>Isolepis setacea</i> (L.) R. Br. bezosetka štětínovitá	6	4 (1981)	nezabezpečena
	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims) Opliz netřesk výběžkatý	2	1 (1981)	1 SPR
x	<i>Juniperus communis</i> L. jalovec obecný	11	7 (1981)	CHKOB
x	<i>Lilium martagon</i> L. lilie zlatohlávek	28	45 (1981)	CHKOP CHKOB, 2 SPR 2 návrhy CHL
	<i>Logfia arvensis</i> (L.) Holub bělolist rolní	0	2 (1978)	nezabezpečena
x	<i>Matteuccia struthiopteris</i> (L.) Todaro pérovník pštroší	2	1 (1979)	CHKOP, 1 návrh SPR
	<i>Melandrium noctiflorum</i> (L.) Fries knotovka noční	2	3 (1981)	nezabezpečena
x	<i>Menyanthes trifoliata</i> L. vachta trojlistá	9	6 (1981)	nezabezpečena
	<i>Ononis arvensis</i> L. jehlice kozlí	16	25 (1981)	nezabezpečena
	<i>Parnassia palustris</i> L. tolie bahenní	4	1 (1973)	CHKOB
	<i>Pedicularis sylvatica</i> L. všivec lesní	6	2 (1969)	nezabezpečena
	<i>Pistlochitia solida</i> (L.) Bernh. dymnivka plná	20	30 (1978)	CHKOB, 3 SPR
x	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) C. L. Rich. vemeník dvoulistý	13	10 (1978)	CHKOB
x	<i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Reichenb. vemeník zelenavý	0	1 (1981)	1 SPR
x	<i>Pneumonanthe asclepiadea</i> (L.) F. W. Schmidt hořec tolitový	9	16 (1981)	CHKOB, 2 SPR

Ohrožení	Taxon	Poč. lokalit		Zajištění ochrany
		publik. 1865 až 1981	zachyc. v terénu 1966 až 1982	
	<i>Polystichum braunii</i> (Spenn.) Fée kapradina Braunova	8	7 (1981)	CHKOB, 2 SPR
x	<i>Primula elatior</i> (L.) Hill prvosenka vyšší	72 cca 200	(1981)	CHKOB, CHKOP, 5 SPR, 5 ná- vrhů CHL
x	<i>Primula veris</i> L. prvosenka jarní	5	3 (1977)	1 návrh CHL
x	<i>Tretorhiza cruciata</i> (L.) Delarb. hořec křížatý	7	7 (1977)	1 návrh CHL
	<i>Ulmus laevis</i> Pall. jilm vaz	3	2 (1979)	CHKOP
	<i>Valeriana dioica</i> L. kozlík dvoudomý	6	2 (1967)	nezabezpečena
	<i>Valeriana simplicifolia</i> (Reichenbach) Kabath kozlík celolistý	9	10 (1981)	nezabezpečena
	<i>Viscum abietis</i> (Wiesb.) Fritsch jmelí jedlové	3	2 (1982)	nezabezpečena
Vzácnější taxony vyžadující pozornost				
C. IV. x	<i>Aconitum vulparia</i> Reichenb. oměj liščí	7	3 (1977)	CHKOB
	<i>Allium victoriale</i> L. česnek hadí	2	3 (1976)	CHKOB, 1 SPR
	<i>Arum orientale</i> M. Bleb. aron východní	10	25 (1981)	1 návrh CHL
	<i>Betula obscura</i> Kotula bříza tmavá	—	1 (1977)	nezabezpečena
	<i>Campanula moravica</i> (Spitzner) Kovanda zvonek moravský	1	1 (1981)	1 SPR
	<i>Carex buekii</i> Wimm. ostřice Buekova	—	1 (1977)	nezabezpečena
	<i>Carex pendula</i> Huds. ostřice vlisutá	9	6 (1980)	CHKOB, 1 návrh CHL
	<i>Circaea alpina</i> L. čarovník alpský	8	16 (1980)	CHKOB, 3 SPR
	<i>Circaea intermedia</i> Ehrh. čarovník prostřední	3	32 (1981)	CHKOB, 1 CHL
	<i>Cucubalus baccifer</i> L. nadmutice bobulnatá	4	3 (1978)	CHKOP
	<i>Dentaria enneaphyllos</i> L. kýčelnice devítlistá	23	28 (1981)	CHKOB, 4 SPR, 1 návrh SPR

Ohrožení	Taxon	Poč. lokalit			Zajištění ochrany	
		publik. 1865 až 1981	zachyc. v terénu 1966 až 1982			
	<i>Dentaria glandulosa</i> Waldst. et Kit. kýčelnice žlaznatá	27	33	(1981)	CHKOB, CHKOP, 2 SPR	
	<i>Dryopteris pseudomas</i> (Wollaston) Holub et Pouzar s. l. kapraď plevinatá	—	10	(1981)	CHKOB, 2 SPR	
	<i>Hacquetia epipactis</i> (Scop.) DC. hvězdnatec čemeřicový	25	18	(1981)	CHKOB, 1 SPR	
x	<i>Huperzia selago</i> (L. Schrank et Mart. vranec jedlový	4	3	(1980)	CHKOB	
	<i>Isopyrum thalictroides</i> L. zopalice žluťuchovitá	30	30	(1979)	CHKOB, 4 SPR	
	<i>Juncus squarrosus</i> L. sítina kostrbatá	3	2	(1976)	CHKOB	
x	<i>Lunaria rediviva</i> L. měsíčnice vytrvalá	32	46	(1981)	CHKOB, 3 SPR	
	<i>Luzula luzulina</i> (Vill.) Dalla Torre et Sarnth. bika žlutavá	4	3	(1980)	CHKOB	
x	<i>Lycopodium annotinum</i> L. plavuň pučivá	7	8	(1980)	CHKOB, 1 návrh CHL	
	<i>Melica ciliata</i> L. s. l. strdivka brvitá	5	2	(1977)	1 SPR	
	<i>Ranunculus platanifolius</i> L. prýskýrník omějolistý	8	8	(1981)	CHKOB, 2 SPR	
	<i>Rosa pendulina</i> L. růže alpská	8	10	(1981)	CHKOB	
C. IV.	<i>Scabiosa columbaria</i> L. hlaváč fialový	4	3	(1981)	1 SPR	
	<i>Scrophularia scopoli</i> Hoppe krtičník Scopoliho	8	12	(1980)	CHKOB, 1 SPR	
	<i>Stachys alpina</i> L. čistec alpský	40	60	(1981)	CHKOB, 2 SPR	
	<i>Streptopus amplexifolius</i> (L.) DC. čípek objímavý	8	10	(1976)	CHKOB, 1 SPR	
	<i>Tithymalus amygdaloides</i> L. prýšec mandloňovitý	45	116	(1981)	CHKOB, CHKOP, 3 SPR	
	<i>Viscum album</i> L. jmelí bílé	cca	5	35	(1981)	nezabezpečena

Hvězdnatec čemeřovitý, Nový Jičín, lokalita les Roveň
Foto Marie Sedláčková, 1976

Písemná dokumentace k předkládané tabulce je uložena na přírodovědném oddělení okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

Použité zkratky:

CHKOB = chráněná krajinná oblast Beskydy.

CHKOP = návrh chráněné oblasti Poodří.

SPR = státní přírodní rezervace.

CHL = chráněná lokalita (= chráněné naleziště).

Z předložené tabulky vyplývají možné podněty k další orientaci terénního průzkumu. Bude potřeba se zaměřit zvláště na ověření starších lokalit, a to především u těchto taxonů: *Agrostemma githago*, *Poa alpina*, *Epipactis palustris*, *Phyteuma orbiculare*, *Salvinia natans*, *Traunsteinera globosa*, *Achillea nobilis*, *Anthemis cotula*, *Campanula cervicaria*, *Aphanes arvensis*, *Centaureum pulchellum*, *Isolepis setacea*, *Logfia arvensis*, *Melandrium noctiflorum*, *Menyanthes trifoliata*, *Pedicularis sylvatica*, *Valeriana dioica*, *Valeriana simplicifolia* a *Viscum abietis*. Konkrétní záchrana bude asi problematická u polních plevelů, zatímco u ostatních taxonů bude po ověření vhodné zvážit možnosti ochrany.

Abychom zabránili dalším ztrátám, je potřeba dosáhnout úzké spolupráce a pochopení se všemi složkami, které s přírodou přicházejí do styku. Prolomení negativního postoje k ochranné práci, který se dosud projevuje u některých organizací, vyžaduje také zlepšení řídicí a organizační práce pracovníků státní ochrany přírody a zvýšení jejího metodického vlivu v ideích celospolečenského pojetí ochrany přírody. Záchrana budoucího přírodního prostředí není jen záležitostí úzkého okruhu odborníků, ale závažným problémem všech uživatelů přírody beze zbytku.

Literatura:

- Čeřovský J. et al. (1979): Červený seznam flóry ČSR. — Památ. a Přír., Praha, 4: 361–378.
 Čeřovský J. et Podhajská Z. (1981): Registrace kriticky ohrožených druhů vyšších rostlin v ČSR. — Ibidem., 6: 577–583.
 Holub J. (1981): Mizející flóra a ochrana fytocefalofonu v ČSSR. — Stud. ČSAV, Praha, č. 20: 27–39.
 Holub J. et al. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (1. verze). — Preslia, Praha, 51: 213–237.
 Holub J. et Čeřovský J. (1977): Zpráva o pracovní konferenci ČSBS 1976 „Mizející flóra a vegetace ČSSR“. — Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 12: 206–216.
 Sedláčková M. (1982): Ohrožené rostliny okresu Nový Jičín. — Vlastivěd. sborn. okr. Nový Jičín, fasc. 29: 43–52.
 Vaněček J. (1981): Vyhynulé a ohrožené rostliny v horním Pootaví. — Památ. a Přír., Praha, 4: 603–608.

HRABĚTICKÝ LES - ZAJÍMAVÁ BOTANICKÁ LOKALITA NA NOVOJIČÍNSKU

Marie Sedláčková

Ekonomické záměry často způsobují zásahy do přírodního prostředí. Proto je třeba se zamyslet nad konkrétními důsledky jejich realizace v zájmových lokalitách a zachytit a zhodnotit současný stav ochrany (resp. záchrany) vegetačního krytu.

Stalo se tak i v případě návrhu alternativního projektu výstavby jaderné elektrárny v prostoru Blahutovice-Jeseník n. O. v okrese Nový Jičín, a to zejména proto, že ve zmíněné oblasti je již více než 20 let navržena do kategorie

chráněného území lokalita Hrabětického lesa, k jejímuž oficiálnímu vyhlášení dosud nedošlo.

Hrabětický les představuje jeden z rozsáhlejších lesních komplexů jihozápadní části úrodné a zemědělsky využívané krajiny Moravské brány. Rozkládá se na ploše cca 3 km² při jihozápadní hranici okresu mezi obcemi Vražné, Jeseník n. O. a Blahutovice, na mělce členité plošině silniční kóty 319, vystupující nejvýše položeným pahorkem Blahutovického vrchu (329). Reliéf odvodňují menší údolní toky, z nichž severní tvoří pravostranný přítok Odry s ústím u Mankovic a na jihovýchodně rozvětvené údolí tří poboček pramenných okrsků, které jako levostranný přítok Luhy ústí na jižním okraji obce Jeseník n. O. Geologický podklad předkvartérních vrstev spodnotortonických vápenitých jíílů a písků překrývají čtvrtohorní sedimenty sálského zalednění (cf. Roth et al. 1964, Macoun et al. 1965).

Porosty Hrabětického lesa tvoří s převahou pozmeněné, dlouhodobě obhospodařované a lidskou činností ovlivněné lesní kultury s převládajícím smrkem (*Picea abies*), které zde nahradily patrně kdysi původní dubohabrové háje a v údolních polohách lužní lesy. Dokládají to zmlazující nebo i záměrně ponechané listnaté dřeviny staletých exemplářů dubu letního (*Quercus robur*), lípy srdčité (*Tilia cordata*), vzácnějšího habru obecného (*Carpinus betulus*), ale též činností člověka dosazované druhy např. bízy bradavičnatá (*Betula pendula*), jeřáb obecný (*Sorbus aucuparia*), patrně snad i jedle bělokorá (*Abies alba*). S druhovou skladbou stromového patra souvisí i složení bylinného podrostu, jež přítomností některých hájových prvků — např. sasanka hajní (*Anemone nemorosa*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), lipnice hajní (*Poa nemoralis*), mařinka vonná (*Galium odoratum*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*) indikuje vyznívajícím přirozené listnaté lesy kolinního dubohabrového stupně.

Přestože z výsledků předběžné terénní exkurze v roce 1964 se z hlediska floristické dokumentace i možné ochrany jevílo zájmové území zdánlivě bezvýznamné, pozdější průzkum a studium literatury potvrdily, že skutečně jde o pozoruhodnou lokalitu zejména z hlediska fyto geografického. Na původní zbytky přírody reprezentované porosty přirozeného charakteru „v místech, kde se Karpaty nejtěsněji přimykají k Oderským vrchům“, již upozorňuje Ložek (1956:153). Řadu zajímavých nálezů, zvláště karpatských druhů *Carex pilosa*, *Dentaria glandulosa*, *Euphorbia amygdaloides*, *Hacquetia epipactis* publikuje Pospíšil (1964:125, 130, 135). Při terénním průzkumu v letech 1981–1982, kdy byla provedena podrobná floristická dokumentace a fytoecnologické analýzy, byly znovu ověřeny a v botanických sbírkách OVM v Novém Jičíně doloženy nejen ohrožené druhy (cf. Holub et al. 1979), ale i nové druhy, dokládající možné změny ekotopu způsobené vlivem lidské činnosti za uplynulé období, zejména v okrajových částech lokality.

V současné době zůstává přirozená vegetace zachovaná pouze podél údolních linií levostranného přítoku Luhy jihozápadně osady Hrabětice. Mírně zaklesnutá údolní tří poboček provázejí fragmenty údolních luhů s olší lepkavou (*Alnus glutinosa*), jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*), s přimísenou lípou srdčitou (*Tilia cordata*) a javory mléčím a klenem (*Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*). Z keřů se nejčastěji vyskytují střemcha hroznovitá (*Padus racemosa*), líska obecná (*Corylus avellana*), bez černý (*Sambucus nigra*), vzácněji bez hroznovitý (*Sambucus racemosa*), krušina olšová (*Frangula alnus*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*) a brslen evropský (*Euonymus europaeus*). V bylinném patře, zvláště na podmáčených sníženinách inundačního území, převládají vlhkomilné druhy — řeřišnice hořká (*Cardamine amara*), mokřýš střídavolistý (*Chrysosplenium alternifolium*), blatouch bahenní (*Caltha palustris*), škarda bahenní (*Crepis paludosa*), netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli-tangere*) s méně častěji zastoupenými, eko-

logicky příbuznými druhy jako jsou ostřice oddálená (*Carex remota*), krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*) a ptačinec hájní (*Stellaria nemorum*). Z průvodních druhů habrových doubrav, lokálně vytvořených na přilehlých svazích údolí, sem pronikají mařinka vonná (*Galium odoratum*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), plícník lékařský (*Pulmonaria obscura*), válečka lesní (*Brachypodium sylvaticum*), hluchavka pitulník (*Lamium luteum* s. s. i. *L. montanum*), zvonek kopřivolistý (*Campanula trachelium*), svízel Schultesův (*Galium schultesii*), jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*), pryšec mandloňovitý a p. sladký (*Euphorbia amygdaloides*, *E. dulcis*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*), kokořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*) aj. Příznivé ekologické podmínky těchto stanovišť dokumentují i takové druhy jako rozrazil horský (*Veronica montana*), vrbina hajní (*Lysimachia nemorum*), pšeníčko rozkladité (*Milium effusum*), jarmanka větší (*Astrantia major*), ostřice chlupatá (*Carex pilosa*), kýčelnice žlaznatá i k. cibulkonosná (*Dentaria glandulosa*, *D. bulbifera*), hvězdnatec čemeřicový (*Hacquetia epipactis*), žindava evropská (*Sanicula europaea*), čarovník prostřední (*Circaea intermedia*), devěsíl bílý (*Petasites albus*), strdivka níčí i s. jednokvětá (*Melica nutans*, *M. uniflora*). Z kapradin se hojně vyskytují kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*), papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), v menší míře kaprad' rakouská (*Dryopteris carthusiana*), ojediněle kaprad' ostnitá (*Dryopteris dilatata*) a pouze ve třech exemplářích byl nalezen kapradiník osladičovitý (*Phegopteris connectilis*). Na horním toku hlavního údolí kvetla na jaře 1981 jediná rostlina prstnatce Fuchsova (*Dactylorhiza fuchsii*) a při soutoku dvou poboček byla zjištěna jediná populace podbítku šupinatého (*Lathraea squamaria*).

Charakter nejlépe zachovalých stanovišť podél meandrujícího toku hlavního údolí dokumentuje následující fytoocenologický snímek:

K. ú. Jeseník n. O., cca 1 km JZ osady Hrabětice, 285 m n. m., expozice SV, sklon svahu 30°, hnědozemní glej, analyzovaná plocha 400 m², 7. 9. 1981, pokryvnost E3 75 %, E2 5 %, E1 80 %, E0 10 %, počet druhů 69;

- E3 *Tilia cordata* 3, *Alnus glutinosa* 1, *Abies alba* +, *Fraxinus excelsior* +, *Picea abies* +;
- E2 *Tilia cordata* 1, *Alnus glutinosa* +, *Daphne mezereum* +, *Padus racemosa* +, *Rubus idaeus* +, *Sambucus nigra* +, *Ulmus glabra* +;
- E1 *Aegopodium podagraria* 2, *Galium odoratum* 2, *Mercurialis perennis* 2, *Asarum europaeum* 1, *Cardamine amara* 1, *Carex sylvatica* 1, *Fraxinus excelsior* 1, *Lamium luteum* 1, *Impatiens noli-tangere* 1, *Pulmonaria obscura* 1, *Urtica dioica* 1, *Viola reichenbachiana* 1, *Acer campestre* +, *Ajuga reptans* +, *Alnus glutinosa* +, *Astrantia major* +, *Athyrium filix-femina* +, *Brachypodium sylvaticum* +, *Campanula trachelium* +, *Carex pilosa* +, *C. remota* +, *Chaerophyllum hirsutum* +, *Chrysosplenium alternifolium* +, *Circaea lutetiana* +, *Cirsium oleraceum* +, *Daphne mezereum* +, *Deschampsia cespitosa* +, *Dryopteris carthusiana* +, *Euphorbia amygdaloides* +, *E. dulcis* +, *Equisetum arvense* +, *Festuca gigantea* +, *Filipendula ulmaria* +, *Geranium robertianum* +, *Heum urbanum* +, *Hacquetia epipactis* +, *Hepatica nobilis* +, *Luzula pilosa* +, *Lysimachia nemorum* +, *L. nummularia* +, *Milium effusum* +, *Myosotis laxiflora* +, *Polygonatum multiflorum* +, *Primula elatior* +, *Ranunculus lanuginosus* +, *R. repens* +, *Rubus caesius* +, *Rumex sanguineus* +, *Sambucus nigra* +, *Sanicula europaea* +, *Stachys sylvatica* +, *Symphytum tuberosum* +, *Ulmus glabra* +, *Veronica beccabun-*

ga +, *V. montana* +, *Viburnum opulus* +, *Carpinus betulus* r, *Dactylorhiza fuchsii* r, *Hedera helix* r, *Mycelis muralis* (r), *Poa nemoralis* r, *Scrophularia nodosa* r, *Senecio fuchsii* r.

Výsledky terénních průzkumů z Moravské brány naznačují, že obdobných stanovišť s příznivými ekologickými podmínkami je v poslední době zachováno poměrně málo. Vedle některých částí úvalových luhů v údolní nivě Odry (cf. Mezera et Samek 1954, Neuhäuslová-Novotná 1979, Koutecká 1980, Sedláčková 1982) jsou to zbytky přirozených svahových porostů u obce Bernartice n. O. (Duda 1980) a záznamy zatím nezpracovaného materiálu z let 1978–1982 s podobnými lokalitami u Suchdolu n. O., Kunína, Hukovic a Nové Horky u Studénky n. O. Většina z nich představuje okrajové výskyty některých ze skupiny karpatských prvků (*Carex pilosa*, *Dentaria glandulosa*, *Hacquetia epipactis*) na západní hranici areálu jejich celkového rozšíření.

Cílem předloženého příspěvku je znovu poukázat na zvážení možnosti ochrany pravděpodobně posledních zachovalých fragmentů přirozené vegetace v intenzivně využívané krajině Moravské brány.

Literatura:

- Duda J. (1980): Zajímavá botanická lokalita u Bernartic nad Odrou. — Vlastiv. sborn. okresu Nový Jičín, fasc. 25 : 69–70.
- Holub J. et al. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (1. verze). — Preslia, Praha, 51 : 213–237.
- Koutecká V. (1980): Fytoocenologické a ekologické poměry části Poodří. — MS. (Dipl. Pr., Knih. kat. bot., PŘF UK, Praha). — 104 p., 24 photo.
- Ložek V. (1956): Měkkýši Hrabětického lesa. — Přírod. sborn. ostrav. kraje, Opava, 17 : 153–154.
- Macoun J. et al. (1965): Kvartér Ostravska a Moravské brány.
- Mezera A. et. Samek V. (1954): Lužní lesy na pooderských nivách. — Přírod. sborn. ostrav. kraje, Opava, 15 : 177–193.
- Neuhäuslová-Novotná Z. (1979): Beitrag zur Kenntnis des Pruno-Fraxinetum in der Tschechischen Sozialistischen Republik. — Folia Geobot. Phytotax., Praha, 15 : 145–166.
- Pospíšil V. (1964): Die Mährische Pforte, eine pflanzengeographische Studie. — Čas. Mor. Mus., Brno, 49 : 103–19.
- Roth Z. et al. (1964): Geologická mapa ČSSR. Ostrava-Strahovice. — Ústř. Úst. Geol., Praha.
- Sedláčková M. (1982): Poznámky k rozšíření *Matteuccia struthiopteris* na Moravě. — Preslia, Praha, 54 : 243–257.

ZPRÁVY

30 let okresního archivu v Novém Jičíně

V roce 1982 si okresní archiv v Novém Jičíně připomněl 30 let své činnosti. Byl zřízen usnesením rady ONV v Novém Jičíně ze 6. 6. 1952. Jeho základem se stal bývalý městský archiv Nového Jičína a po územní reorganizaci okresů v roce 1960 byly připojeny i bývalé okresní archivy v Bílovci a ve Frenštátě p. R.

Archiv svým posláním představuje specifické odborné pracoviště, zařízení, kde jsou uloženy doklady naší slavné minulosti, nenahraditelné kulturní hodnoty, dědictví vědění a vzdělanosti našich předků, revoluční odkaz předešlých generací. Archiv shromažďuje písemnosti mající dokumentární hodnotu politického, hospodářského a kulturního vývoje společnosti (od nejstarších pergamenových listin po nejnovější aktový materiál) a vedle písemností shromažďuje i pečetidla a razítka, fotografie, tisk a soudobou dokumentaci. V okresním archivu Nový Jičín jsou uloženy a soustředěny písemnosti úřadů, institucí a organizací okresu Nový Jičín, ze starých fondů jsou významné materiály okresních úřadů, okresních soudů a archivy měst. K nejstarším uloženým písemnostem patří pergamenové listiny bílovecká (1383) a 2 příbořské (1389) ze 14. století. Hlavní náplní práce archivářů a historiků v archivu je péče o archiválie, zpracování jejich souborů tj. fondů k využití pro badatelskou veřejnost, vlastní odbornou činnost a pro získávání nových poznatků v oblasti regionálních dějin.

Jak již bylo řečeno, základy archivních fondů hlavně starých, pocházejí mimo jiné z bývalého městského archivu v Novém Jičíně. Novojičínský městský archiv prošel za dobu své existence dlouhou a trnitou cestou. Archiválie v něm uložené z raných a středověkých dějin města se nedochovaly patrně díky četným požárům a také se jich mnoho ztratilo v minulém století díky neuvěřitelné nedbalosti v uložení a zacházení s nimi.

V roce 1503 vyhořela větší část města i s radnicí a archivem. V roce 1621 došlo k dalšímu velkému požáru města při útoku vojsk J. J. Krnovského na novojičínskou císařskou posádku, ale archiv tehdy tolik neutrpěl, protože městský úřad byl v Žerotínském zámečku, který požáru ušel. Velkou pohromou pro archiválie Nového Jičína byla konfiskace panství a ztráta městských svobod v roce 1624 pro účast města na protihabsburském odboji. Do města byla dosazena nová vrchnost, olomoučtí jezuité, která patrně dala větší část cenných archiválií odvézt nebo zničit. Po roce 1659 byl městský archiv přemístěn do budovy dnešní radnice. Je nepochybné, že po tolikerém stěhování se ještě řada archiválií ztratila. Teprve ve 2. pol. 17. stol. a na jeho konci byl městský archiv Nového Jičína zase postupně uveden do pořádku. Víme, že tehdy působil v Novém Jičíně purkmistr **Ignatz Symnostratt** (1792-79 v úřadě), který pořídil sbírku starých listin a privilegií města „*Ex libris Augustin Alexi Symnostratt civis Netitschensis a. d. 1769*“ (dnes ztraceno). Také byla v průběhu 17. stol. rozvinuta historicko-badatelská činnost a vznikla velice hodnotná kronika městského syndika **J. J. Neyssera** s nejstarším vyobrazením města Nového Jičína, která pojednává o dějinách města od počátku do roku 1727 (v okresním archivu Nový Jičín je její doslovný opis, orig. v městském archivu v Brně). Další kroniku o bývalé vrchnosti, panství a městě Novém Jičínu sepsal vrchnostenský úředník **G. F. Czinger** a třetím „kronikářem“ této doby byl novojičínský obchodník **suknem K. I. Tuller**, který pořídil opisy důležitých listin a dal je svázat do 1 knihy.

V 19. stol. byl novojičínský městský archiv přiveden k úplnému úpadku. V roce 1850 došlo k oddělení politické správy od soudnictví tak, aby obě funkce v příslušných místech byly vykonávány nezávisle na sobě. Z toho vyplynulo, že nově zřízené soudní úřady tj. konkrétně krajský soud v Novém Jičíně si vyžádaly všechny městské knihy související s výkonem soudní pravomoci (soudní knihy, knihy gruntovní, sirotčí, knihy manželských smluv atd.). Tyto knihy zůstaly pak uloženy u soudu a archiv tím byl silně poškozen. K soudu byly předány i nejstarší soudní knihy a gruntovnice venkovských obcí. Knihy, které zůstaly městu, byly použity při

sepisování „*Geschichte der Stadt Neutitschein und deren Umgebung*“ historiografem dr. Beckem a většina z nich je dnes ztracena. Podobně se stalo s materiálem listinným a ostatními archiváliemi, jak bylo již výše řečeno. Nejstarší dochovaná městská kniha Nového Jičína, obsahující záznamy o koupích, prodejích a odkazech, pochází až z let 1578–1629.

V roce 1920 byla část listin předána do úschovy Muzejnímu spolku novojičínskému. Část archiválií byla pohozena na půdě radnice, kde postupně podlehl zkáze. Poslední „kapkou“ při postupné devastaci archiválií byla přestavba radnice v letech 1930–1931. Zbylé listiny a další archiválie byly umístěny přechodně v různých soukromých domech, odkud byly jen s velkými obtížemi získávány nazpět. Řadu archivního materiálu zachránili členové Novojičínského muzejního spolku a nadšení vlastivědní pracovníci (R. Schünke aj.).

V roce 1935 se městská rada Nového Jičína usnesla, že zřídí nové prostory pro městský archiv a v roce 1937 byl archiv přestěhován do bývalé tkalcovské školy na Slovanské ulici č. 3, kde je dodnes (jako okresní archiv Nový Jičín). V této době začala být budována také odborná historická knihovna archivu a přistoupilo se k pořizování opisů z dostupných pramenů, které měly nahradit původní archiválie. Zásadní přeměny přinesla teprve doba po II. světové válce a zejména po Únoru 1948.

V roce 1952 byl vedením nově zřízeného okresního archivu Nový Jičín pověřen ředitel školy **Jaroslav Štindl**, který spravoval již novojičínský městský archiv od roku 1949. Podobně vznikly okresní archivy v Bílovci a ve Frenštátě p. R. (do roku 1960 samostatné), kdy základ tvořily také městské archivy (ve Frenštátě splýnul městský archiv s okresním až v r. 1956). V ostatních městech dnešního novojičínského okresu existovaly samostatně městské archivy až do územní reorganizace okresů v roce 1960 – tj. ve Fulneku, Kopřivnici, v Odrách, v Příboře, ve Spálově a ve Štamberku. Po vytvoření nového okresu Nový Jičín v roce 1960 v jeho současných hranicích došlo i k centralizaci archivů z celého okresu v Novém Jičíně. Z hlediska správního byly připojeny okresní archivy v Bílovci a ve Frenštátě i archivy měst. Až do konce šedesátých let však zůstala samo-

statná pracoviště okresního archivu v Bílovci, ve Fulneku, ve Frenštátě, v Příboře a v Odrách.

V současné době má okresní archiv Nový Jičín hlavní pracoviště v Novém Jičíně, Slovanská 3, další samostatná pracoviště a badatelný v Příboře, v bývalé piaristické koleji a ve Frenštátě na Rožkovově ulici. Hlavní depozitář uložených spisů má v bývalé synagoze na Havlíčkově ul. v Novém Jičíně. Celkem je v okresním archivu uloženo 1300 fondů (stav k 31. 12. 1982) tj. 3753 běžných metrů (1 bm = přibl. 96 cm) archivního materiálu. V hlavním depozitáři v Novém Jičíně jsou uloženy tyto fondy: okresní úřad Nový Jičín, okresní úřad Bílovec, okresní soudy a notářství v Novém Jičíně, Bílovci, Fulneku, Klimkovicích a Odrách, archivy měst Nového Jičína, Bílovce, Fulneku a Oder, archivy obcí (s výjimkou těch, které integrovaly s Příborem nebo Frenštátem), archivy škol, zejm. německých z Bílovecka a Oderska, sčítací operáty, berní úřady, cechy a společenstva (s výj. Příbora a Frenštátu), spolky a peněžní ústavy (spořitelny) fary (s výj. Příbora a Frenštátu) a z novějšího poválečného materiálu fondy MNV, MěstNV a ONV Nový Jičín, ONV Bílovec, ONV Frenštát, JZD z okresu, organizace Národní fronty z okresu, písemnosti významných osobností regionu (pozůstalosti) a dokumentace současnosti.

V depozitáři v Příboře jsou uloženy tyto fondy:

archiv města Příbora, okresní soud Příbor a notářství, děkanství a archiv fary Příbor, archivy obcí Hájova, Klokočova, integrovaných s Příborem, cechy a společenstva, spolky, berní úřad, spořitelna a záložna v Příboře, archivy škol (základní, měšťanské a střední, učitelský ústav), MěstNV Příbor a přilehlé části, část fondu ONV Bílovec, sbírka map a plánů okresního archivu a pozůstalosti z Příbora.

V depozitáři ve Frenštátě p. R. jsou uloženy tyto fondy:

archiv města Frenštátu, okresní úřad Frenštát, okresní soud a notářství Frenštát, berní úřad a peněžní ústava (spořitelny a záložny), cechy, společenstva a spolky Frenštátu, římskokatolický farní úřad, základní, měšťanské a střední školy (gymnázium, střední průmyslová škola elektrotechnická, učňovská škola), školy z přilehlých obcí a místní školní rady, obchodní akademie Frenštát, úřad měřičství a kartografie, MěstNV Fren-

štát, pozůstalosti z Frenštátu (Zbavitel, Parma, Polanský ad.), sbírka plakátů, novin a časopisů.

Přejeme okresnímu archivu v Novém Jičíně do dalších let hodně elánu a úspěchů ve vlastní práci a v další záslužné činnosti pro badatelskou veřejnost.

Jaroslava Brichová

Významná osobnost hudebního života 19. století.

Letošní 23. únor byl stým výročím úmrtí Josefa Ferdinanda Klosse, nar. 10. 2. 1807 v Bernarticích nad Odrou, který od roku 1834 až do smrti působil ve Vídni. Dosáhl vysoké kariéry v oboru finančním, jeho význam však tkví jinde. Zařadil se mezi první bojovníky své doby za probuzení a povznesení českého národního sebevědomí mezi příslušníky všech tehdy existujících vídeňských společenských tříd. Ve své době byl vysoce ceněným a známým autorem sborových a církevních skladeb; s odstupem sta let je nutno prohlásit, že jako skladatel byl oblíben právě pro přístupnost a nenáročnost svých děl, která svou dobu nepřežila a zřejmě proto je dnes zcela zapomenut. Nelze však zapomenout na ostatní obory jeho činnosti: národně buditelskou, hudebně pedagogickou, hudebně reformní a uměleckou, kterou lze označit za amatérskou na vysoké úrovni v tom nejlepším smyslu (amare = milovat).

Před 10 lety vyšla ve VSONJ č. 12, str. 60–62 vzpomínka na J. F. K. se stručným zhodnocením jeho činnosti; materiál prostudovaný v ústředním a hudebním pracovišti Rakouské národní knihovny, v archivu města Vídně, vídeňské univerzity, piaristického kostela, vídeňském diecézním archivu a v Pazmaneu (bývalém vídeňském vysokém učilišti pro bohoslovce z uherských zemí), dále v 11 vědeckých ústavech na území ČSSR byl podrobně zpracován ve studii Zapomenutý hudebník minulého století, Časopis Slezského muzea, série B, XXIII/1974, str. 166–183. Podle sborníku OPDP, str. 19–20 zprostředkoval Kloss své rodné obci

namalování obrazu pro kostel; vedle dosud živé rodinné tradice existují písemné doklady o jeho vztahu k Bernarticím a nejkrásnějším z nich je dopis uložený v OANJ z 5. 11. 1879, který citujeme doslovně:

„Velectění představení! Po obdržení Vašeho dopisu od 2ho listopadu jsem hned došel na patřící místo, kdež jsem se přesvědčil, že ta Vaše záležitost ještě zde ve Vídni ležela, a sýce u pána radního, který, vída mne, Vaši věc do ruk vzál, a mi přislíbení dál, že hned bude na pána zpravčívho Novojičínského psat, který Vám zajistě Vašu věc povolí, jen žeby bylo zapotřeba, aby jste po několik dních ještě jedenkrát k němu šli, a jeho o to povolení zaprosyli. Udělejte tehdy tento krok asy na příští týden k pánu zpravčívmu v Novemjičině, zaproste jej ještě jedenkrát, ale nevyzradte, kdo Vám tuto radu dál, anebo že jste na mne psali.

Bude mne těšit, když budu od Vás slyšet, že se Vaše přání vyplnilo.

Pozdravujíc Vás všech, zustávám Vaším upřímným rodákem

J. F. Kloss m. p.“

Marie Turková

Z muzejních výstav.

Čtyřmi obrázky se ještě vracíme k výstavám historického oddělení OVM Nový Jičín v uplynulém roce (viz VSONJ, č. 29, str. 69–70, 72–73). První dvě ukázky jsou z výstavy „70 let muzea v Příboře“, na snímcích je výstavní sál, uprostřed s ukázkami sbírek Městského muzea, další dvě z výstavy „Nejstarší prameny města Frenštátu“.

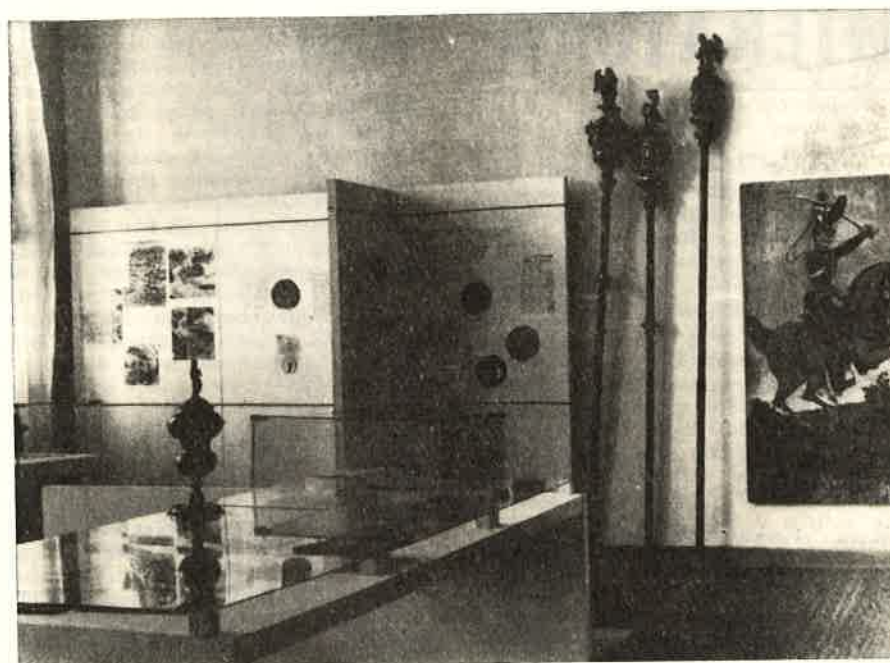
Jiří Jurok

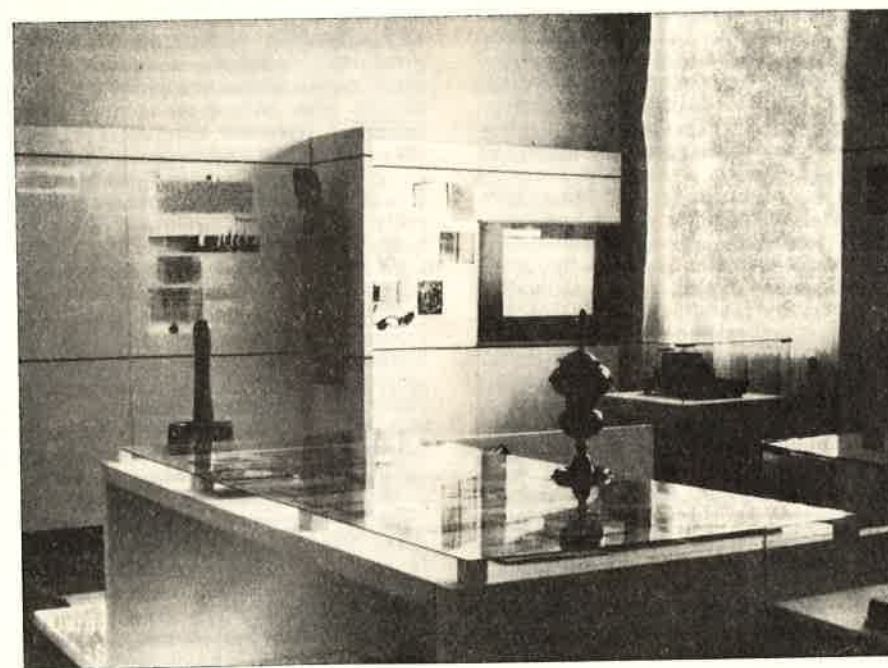
Výstavní síň muzea v Příboře, s ukázkami sbírek
Foto Rudolf Jarnot, 1982

Výstavní sál muzea v Příboře s ukázkami sbírek
Foto Rudolf Jarnot, 1982

Z výstavy Nejstarší prameny k dějinám města Frenštátu
Foto Miloš Lossmann, 1982

LITERATURA

Josef Macůrek, *Z minulosti východní Moravy v 18.–19. století. Vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně spolu s Muzeem Kroměřížska v Kroměříži r. 1980 jako 34. sv. Vlastivědné knihovny moravské. Str. 168 + 16 str. obr. příloh.*

Autor, narozený 31. 3. 1901 v Chomýži, věnoval svému rodnému kraji dvě znamenité monografie. První nazval „Pod Hostýnem a Křídlem“ a opatřil ji skromným podtitulem „Úvahy o osudech vesnického lidu ve 14.–19. století“ (vydal Muzejní spolek v Brně v roce 1975 jako 20. sv. Vlastivědné knihovny moravské, str. 224 + 32 str. obr. příl.). Druhou, která bude dále středem našeho zájmu, doplnil podtitulem „Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce“.

Pomínu-li krátké úvodní slovo autora o povaze problematiky (s. 5–7), je monografie v podstatě uvedena kapitolami o osídlení, hospodářském a společenském vývoji Rusavy i jejího okolí na přelomu 18. a 19. stol. (s. 9–16) a o zdejších kulturním a osvětovém ruchu ve stejném období (s. 17–24), který tu dostal nové podněty vydáním tolerančního patentu i příchodem protestantských kazatelů ze Slovenska. Prvním z nich byl Ondrej Lehotský, působící v l. 1782–1785 v Rusavě, pak tři roky v Hodslavicích, odkud odešel do Wisly v těšínském Slezsku. Významnou osobností, přesahující nejen místní, ale i regionální rámec, byl Daniel Sloboda, představený rusavského evangelického sboru v l. 1837–1888. Rodák ze slovenské Skalice studoval na bratislavském evangelickém lyceu (předním tu studoval i František Palacký), kde jeho spolužáky byli kupř. pozdější přední slovenští národní buditelé Karol a Ludovít Štúr, Samo Chalupka, stýkal se s J. M. Hurbanem a dalšími, s nimiž udržoval úzké kontakty v době svého rusavského působení, mnozí jej tu často navštěvovali, mnozí tu hledali útočiště, zejména pak po porážce revoluce v l. 1848–1849. Slobodovu původu, vzdělání a jeho půso-

bení až do příchodu na východní Moravu zasvětil autor třetí kapitulu (s. 25–49), čtvrtou jeho úzkým vztahům ke Slovensku až do revolučního roku 1848 (s. 50–56), pátou jeho úsilí o spisovnou slovenštinu (s. 57–71) šestou jeho životu a dílu do r. 1888 (s. 72–83), sedmou je literární, publicistické a vědecké činnosti, jeho knihovně a archivu (s. 84–96), v závěru pak shrnuje jeho význam v dějinách východní Moravy (s. 97–99). A v těchto souvislostech nelze přehlédnout Slobodův bezprostřední kontakt s územím dnešního novojičínského okresu i osobnostmi tehdy tu působícími.

Předně je to Slobodův vztah k Fr. Palackému a Hodslavicím. Ač osobně poznal Fr. Palackého jen na Slovanském sjezdu v Praze a na ústavodárném sněmu v Kroměříži v roce 1848, nepřímo se s ním setkával na stránkách tehdejšího odborného tisku, aniž však dospěl ke stejným názorům na některé otázky moravských a slovenských dějin. Neshodli se v otázce původu moravských Valachů (Slobodova představa se odchýlovala i od názoru jeho současníka a hranického rodáka J. H. A. Gallaše). Jestliže Fr. Palacký vyzvedával v období velkomoravské říše kmenovou a jazykovou jednotu moravského a slovenského území i jeho osídlení, Sloboda vyzvedával v zápase o novou spisovnou slovenštinu myšlenku prastarého původu slovenského jazyka, což se přeneseně promítalo i do dalších jeho názorů na některé otázky dějin východní Moravy a moravského Valašska. Nikterak to však neubírá na významu jeho díla. Hodslavice byly častým cílem Slobodových cest. Navštěvoval tu bratra velikého českého historiografa Jana Palackého i evangelického kazatele Jana Pilečku. Při hodslavických setkáních – stejně jako i jinde – se často hovořilo nejen o věhlasném českém historikovi a politikovi, ale i o životních osudech a povoláních, širěji zaměřených besed se účastnilo i více moravských a slovenských evangelických kazatelů, debatujících o tehdejší moravské, české i slovenské literární produkci, o vzájemných výměnách literárních novinek, o nových spisovných jazycích. Není bez zajímavosti, že cestou do Hodslavic 25. 6. 1841 se Sloboda radoval z pohledu na činnost „ruchadla“.

Přes některé společenské prvky byl Slobodův vztah k Suchdolu nad

Odrou poněkud odlišného charakteru. Na jedné straně byl určován tím, že zde sídlil senior východomoravských evangelických sborů, tedy Slobodův nadřízený, na druhé straně jím však nebyl v l. 1834–1884 nikdo jiný, než jeho krajan a rodák z městečka Sobotiště nedaleka Skalice Jan Szepesy, který se znal s Fr. Palackým z dob jeho bratislavských studií. Szepesy posílal Slobodovi odbornou literaturu přírodopisnou i beletrii (kupř. knihy Waltera Scotta), v Suchdole zdokonaloval jeho syna ve znalosti němčiny. Častým hostem Slobodovým na Rusavě byl J. M. Hurban, s nímž v listopadu 1847 a 19. 6. 1848 navštívil i Suchdol n. O.

Sloboda si velice vážil odkazu J. A. Kamenského a několikrát navštívil i Fulnek, aby se poklonil místům jeho působení. Na Těšínsko se Sloboda nedostal, ač jej s ním spojovaly tradice (působil tam první rusavský a pak hodslavický kazatel Ondrej Lehotský) i úzká spolupráce se vsetínským rodákem a pak pastorem v Návsi u Jablunkova Janem Winklerem.

Monografie je doplněna textovými přílohami. V první je výčet rusavských usedlých (s. 101–109), ve druhé (s. 110–119) jsou ukázky Slobodovy korespondence s A. V. Šemberou, K. S. Amerlingem a J. Chytilým, ve třetí pak ukázka z jeho deníku o pobytu na Slovanském sjezdu 1848 (s. 120 až 123), čtvrtá obsahuje ukázky z jeho vědeckých prací o moravském Valašsku a Valaších (s. 124–128), pátá přináší obsah jeho knihovny (s. 129 až 133). Šestou přílohu tvoří dovětek autora monografie „K otázce počátků, průběhu i povahy valašské kolonizace na východní Moravě v 15.–17. stol.“ (s. 134–137) a „Poslední cesta Františka Palackého na moravské Valašsko s úvahou o jeho životě a díle“ (s. 137–147). K tomu jen stručný poukaz, že Fr. Palacký v průběhu této cesty navštívil 21. 7. 1873 naposledy radné Hodslavice a že byl – stejně jako jinde – 22.–25. 7. 1873 s úctou vítán ve Frenštátě p. R., „jehož občané zasadili na rodném domku Palackého v Hodslavicích – dříve nežli se tak stalo jinde – pamětní desku s jednoduchým nápisem: Zde se narodil František Palacký, historikograf království českého“ (s. 138).

Snad tyto velestručné poznámky přispějí k tomu, aby Macůrkova monografie neunikla pozornosti historiků a vlastivědných pracovníků novo-

jičínského okresu. Nejen pro daleko širší bohatství faktografických údajů především ke kulturní historiografii nejen pro osobnost Daniela Slobody na svou dobu výtečného moravského i slovenského etnografa, jazykovědce, přírodovědce (botanika, meteorologie, fenologie), publicisty, aktivního účastníka událostí revolučního roku 1848 i všestranného kulturního pracovníka, ale i pro poučení, jak spojovat regionální historiografii s tokem širších dějinných událostí moravských jako nutného předpokladu k úplnějšímu poznání českých dějin, což je jeden ze stále živých odkazů Františka Palackého.

Miroslav Klos

Na okraj vlastivědné literatury

Protože v poslední době vyšla celá řada publikací a článků, které se dotýkají ať již zevrubněji či letmo našeho novojičínského regionu, podávám v následujícím aspoň jejich stručnou registraci a recenzi. Vyšlé publikace a časopisecké články přitom probereme po jednotlivých historických obdobích, o kterých pojednávají, a nakonec si ponecháme literaturu speciální.

Na samém začátku tohoto hodnotícího souhrnu bych nechtěl vynechat upozornění na několik posledních časopiseckých titulů zabývajících se novými archeologickými nálezy a historickými interpretacemi postavení Olomouce na Velké Moravě. Josef Bláha publikoval v článku *Otázka kontinuity slovanského osídlení Olomouckého kopce a několik poznámek k hmotné kultuře olomouckých Slovanů*, *Vlast. věstník moravský*, 82, 1980 své poznatky o nových velkomoravských lokalitách. Na základě nových archeologických objevů a zjištění se pokusil Pavel Michna *nově historicky vyložit nejstarší počátky města Olomouce v člancích Velkomoravská a přemyslovská Olomouc, VVM*, 34, 1982 a zejména utváření raně středověké Moravy (Olomouc a historické Olomoucko v 9. až počátku 13. století), *Československý časopis historický*, 30, 1982. V obou klade počátky Olomouce do 2. poloviny 9. stol. a za rozhodující pro její další vývoj určuje význam dálkové transevropské komunikace, která podle autorova mínění musela procházet Moravskou

branou (ČSČH str. 721). Podle P. Michny Moravskou branou v 1. pol. 9. stol. vedla pouze lokální spojka po trase bývalé jantarové stezky (se střediskovým postavením Pferova), teprve asi od 70.–80. let 9. stol. se mění hlavní směr trasy přes Moravskou bránu ve směru východ-západ, což definitivně potvrdil vývoj 10. stol. Nástup Olomouce jako nejdůležitějšího střediska na Moravě nastal zejména po zničení jihomoravských sídelních center Maďary v 1. pol. 10. stol.

Již v roce 1979 vyšla zajímavá práce Barbary Krzemieňské, *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Rozpravy ČSAV, Ř. spol. věd, 1979, roč. 89, seš. 5, ke které je jako exkurs „*Das regiones altašských análů z roku 1041*“ připojena kritická úvaha snažící se určit geografické vymezení dvou oblastí, která si Břetislav I. ponechal po narovnání s Německou říší v roce 1041. Autorka s velkou pravděpodobností určuje, že šlo o Vratislavsko (ztracené roku 1054) a Holasicko, které zůstalo součástí českého státu. Pro nás je zajímavé, že součástí Holasicka, nebylo jen dnešní Opavsko, Krnovsko, ale i dnešní Novojičínsko. Připojení této oblasti k českému státu tedy následovalo v roce 1039 až dvacet let po získání vlastní Moravy knížetem Oldřichem. Je zajímavé, jak s touto novou datací připojení Holasicka českým státem souhlasí stará místní pověst o založení hradu Starého Jičína knížetem Břetislavem a jeho manželkou Jitkou, což by v této souvislosti znovu oprašovalo starší názor o počátcích hradu ve spojitosti s výstavbou Břetislavových hradek na Moravě.

Problematikou městské a venkovské kolonizace ve 13.–14. stol. se zabývají dvě studie. Vývoje měst v naší oblasti se dotýká studie Jiřího Kejře, *Městské zřízení v českém státě ve 13. století*, ČSČH, 27, 1979, ve které autor rozebírá podmínky vzniku, úlohu panovníka a právní okruhy nejstarších českých měst ze 13. stol. Zde upozorňuje, že zakládací listina Brušperka z r. 1269 je nejstarší takovou listinou bez přímého panovnického svolení (což bylo dáno úzkými kontakty Bruna ze Schauenburka k Přemyslu Otakarovi II.) u nás. Pro naši oblast je dokladem zásahu magdeburského práva, šířeného zde prostřednictvím Hlubčic, jejichž právní okruh autor označuje za nejstarší v českých

zemích vůbec. Obdobným tématem se v publikaci *Osídlení Frýdecka a Jablunkovska v období vrcholného feudalismu*, Frýdek-Místek, 1982 zabývá Jaroslav Bakala. Autor klasifikuje počátky osídlení této oblasti snad již do 12. stol. zejména v území mezi Frýdkem a Těšínem, ale mimo Těšín, který je doložen v roce 1155, všude bez písemných dokladů. Vrchol kolonizace určuje na přelom 13. a 14. stol.

Nálezu obětinových nádob na hradě Hukvaldy se věnují Pavel Kouřil a Rudolf Žáček, *Příspěvek k dějinám hradu Hukvaldy na severní Moravě*, *Archaeologia historica*, 6, 1981, Brno-Košice, opevnění téhož hradu jakož i Starého Jičína a Štramberka se dotýká Zdeněk Měřinský, *Přehled dosavadního stavu výzkumu fortifikací 11. až počátku 16. století na Moravě a ve Slezsku (hradiska a hrady)*, tamtéž. Shrnutí literatury a výzkumů zaměřených na dějiny osídlení podává rovněž Z. Měřinský v článku *Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku*, *Archeologia historica*, 7, 1982, kde je i zmínka o naší oblasti.

Další recenzované články a studie se dotýkají období husitství. Příspěvek Gustava Hoffmanna, *Morava na cestě k husitské revoluci*, *Husitský Tábor*, 4, 1981, je v podstatě pouze užitečným shrnutím dosavadní literatury. Pozoruhodné jsou nicméně soudy o dalekosáhlých cílech Lacka z Kravař ve směru probíjování stavovské monarchie (husitský svaz z r. 1415 – str. 59). Václav Štěpán ve studii *Nové materiály k česko-polským vztahům na poč. 15. stol.*, *Čas. Slezs. muzea*, 30, 1981, významným způsobem rozšiřuje dosavadní pramenitou základnu ohledně české pomoci Polsku v bitvě u Grünwaldu r. 1410. Řadu jmen jím objevených ve službách polského krále známe z dvorského okolí a manské služby jak Lacka, tak Jana z Kravař (např. Boček z Labuť a další). Josef Válka, *Morava roku 1421*, *Studia comeniana et historica*, 20, 1979, Uherský Brod, se zabývá vývojem na Moravě v l. 1419–1421, mimo několika nových názorů (nábožensko-politický charakter Koruny české na čáslavském sněmu, projekt protireformace v Brně r. 1421 – který autor v závěru označuje sám za epizodický) je podáván výklad tohoto období v tradičním duchu. Ivan Hlaváček v článku *Poznámky k problému „Husitství a Slezsko“*, Hu-

sitský Tábor, 4, 1981, upozorňuje na pravděpodobnost *táborsko-sírotčího úsilí o opětné státoprávní zapojení Slezska k České koruně prostřednictvím husitských posádek v letech 1430–1435 a závěrem edituje čtyři dosud neznámé písemnosti ze Šternberka a Krnova, ve kterých jsou zmínky z r. 1433 o tažení k Němci s pomocí nově připojených moravských posádek (snad i Odry?). Ivana Raková, Čeněk z Vartenberka (1400 až 1425), příspěvek k úloze panstva v husitské revoluci, *Sborník historický*, 30, 1982, podává pokus o biograficky zaměřenou studii.*

Husitství v našem regionu se dotýkají také Zdeněk Konečný – František Mainuš v práci *Stopami minulosti*, Brno, 1979, ale velmi problematicky. Tak na str. 40 kládou na Novojičínsko středisko lidového husitství, o kterém zde není ani potuchy. Závažnější je ovšem na straně 45 směřování husitské revoluční levice v Nedakonících roku 1421 s tábořským městským svazem kolem roku 1431, přitom mezi těmito dvěma fakty se zde neklade politický a vývojový předěl. V dalším se autoři dotýkají období až do roku 1848. Zcela falešné jsou ovšem vývoje obou autorů ohledně Komenského odchodu z Fulneka na str. 78. Autorům se podařilo opravdu pozoruhodný kousek, když v jedné větě soustředili tři naprosto pramenům odporující tvrzení. – Ve skutečnosti: 1. Komenského nikdo nevaroval před císařským vojskem, ani Karel st. z Žerotína, s nímž Komenský udržoval korespondenci, 2. Komenský neodešel ani na naléhání své manželky Magdalény, neboť tu i s dětmi již v létě roku 1621 zabezpečil v opevněném Přerově a 3. nevíme nic o průchodu evangelických uprchlíků z Jižní Moravy (!) ke kterým se Komenský připojil. Dále uvádějí autoři Komenského první exil u Šternberka, což je rovněž naprosto nedoloženo. V kapitole o čarodějnických procesech těžko pochopíme, proč by nejzajímavějšími procesy s čarodějnicemi na Moravě měly být procesy v Novém Jičíně z let 1583–1594, jak autoři bez patřičného vysvětlení tvrdí na str. 106. V kapitole o třicetileté válce, těžko lze mluvit o Krnovského porážce u Raduň 22. 7. 1621 (kde byl přepaden pouze 1 praporec – s. 71). Našeho regionu se ještě dotýkají kapitoly *My jsme Valaši* (po s. 94), *Hukvaldska se bouří* (po s. 111), *Slezsko 14. až 17. století* (po s. 116),

Selské bouře na Těšínsku a Opavsku roku 1766 (po s. 136).

Také k období předbělohorskému a třicetileté války vzniklo několik studií. P. Balcárek, *Poddanské stížnosti před manským soudem v Kroměříži v letech 1591–1618*, *Čas. Matice mor.*, 1980, se obsáhle zabývá problematikou sporů poddaných s vrchností na biskupském manském soudě. Z našeho regionu zachytil spory poddaných s vrchností z Albrechtic, Mošnova, Skorotína a Staré Vsi. Užitečný článek trpí zdlouhavostí a nedostatečným rozlišováním věcí důležitých od méně důležitých. Albertice (s. 60), Albrechtice (s. 70), nejsou samozřejmě Vel. Albrechticemi (s. 53), ale Albrechticami u Mošnova. Olomouckého biskupství se dotýká rovněž studie A. Roubice, *Správa statků olomouckého (arci)biskupství v 16.–19. stol.*, Sbor. archiv. prací, 31, 1981, kde autor zevrubněji rozebírá správní systém celého komplexu statků biskupství. *Zajímavým* příspěvkem k počátkům železářství na Ostravici je článek Rudolfa Žáčka *K počátkům železářské výroby na Čeladné, Těšínsko*, 1980, kde autor posouvá začátky čeladenského železářství až do 40. let 17. stol. F. Matějka, *Moravská Ostrava s okolím za třicetileté války*, ve sborníku Ostrava, *Sborník příspěvků k děj. a výst. města*, sv. 10, 1979 se zabývá hospodářským a sociálním vývojem Ostravy, ale přihlíží i k vývoji Brušperka, Příbora, Místku a Frenštátu. Autor se však vzdal základní premisy historikova řemesla v tom smyslu, že naprosto u něj postrádáme snahu třídit, hodnotit a kritizovat prameny, místo čehož prostě takové údaje přebírá (srv. zejména část o demografickém vývoji zmíněných měst v 2. pol. 17. stol.). Tentýž autor v článku *Život v Moravské Ostravě v 17. století*, Ostrava, sv. 11, 1981, podnikl hlubší sondu do dějin Ostravy rekonstrukcí podoby města, dále prozkoumal činnost městské rady a demografický vývoj města. Dalším příspěvkem autora k otázce lánové soustavy v jednotlivých částech Moravy je jeho studie *Byla zavedena lánová soustava na pohraničních panstvích severovýchodní Moravy?*, *Čas. Slezs. muzea*, 31, 1982. Autor na s. 164 tvrdí, že dosud nikdo si nevšiml neexistence lánové soustavy v naší oblasti, ale toto tvrzení jej usvědčuje z neznalosti literatury, neboť jsem

tak učinil v článku, otištěném zde ve VSONJ, č. 28, 1981, s. 27. Tamtéž jsem proti Matějkovým novým vývodům doložil rozrušení lánové soustavy na frenštátském Hukvaldsku již v urbáři panství z r. 1581, což autor nezná. Na základě rozsáhlého statistického zpracování údajů z matrik města Příbora podali autoři Lumír Dokoupil a Ludmila Nesládková v článku Vývoj přirozené směny obyvatelstva severní a severovýchodní Moravy v protostatistickém období Sbor. prací Ped. fakul. v Ostravě, 66, 1979, rozbor a vývoj základních demografických charakteristik města Příbora.

K novějším dějinám se váží dva příspěvky. Na své literární začátky v Novém Jičíně vzpomíná spisovatel František Neužil, Několik vzpomínek na novojičínské knihtiskaře, Vlastivědné listy, 7, 1981, přičemž se zmiňuje o svých prvních bibliofilských knížkách veršů (celkem 7 sbírek) vydaných u tiskařů Kryla a Scottiho v l. 1927–1933 a zaznamenává i své vzpomínky na město. Zmiňuje se i o bibliofilském vydání básně svého přítele Koudeláka, věnované Novému Jičínu v roce 1929. Ve Vlastivědných listech, 6, 1980, vyšel rovněž článek Svatomíra Černína, Z historie výroby ve Vagónce Studénka, který stručně přehlíží vývoj závodu od jeho založení v roce 1898.

Ze specializované literatury se zmiňme o heraldicko-sfragistické publikaci Ladislava Baletky-Jiřího Loudy Znaky měst Severomoravského kraje, Ostrava, 1980. Práce je doplněným vydáním studie, která vyšla ve Sborníku stát. archivu v Opavě v r. 1971. Již jinde (VSONJ, č. 28) jsem upozornil na přehlédnutí autorů ohledně nejstarších výskytů městských znaků na pečetích Nového Jičína a Frenštátu. Pro naši oblast zjišťujeme dosti chyb i v stručných charakteristikách jednotlivých měst — tak např. páni z Kravař drželi Fulnek až do roku 1434, nikoliv 1432, k Příboru se vztahuje první zpráva v roce 1251 a nikoliv 1292, obdobně u Starého Jičína nejstarší zmínka již v roce 1240 (bereme-li v úvahu údaj o lokalitě) a nikoliv 1278. Celkově lze anotovanou publikaci hodnotit kladně, neboť zpřístupnila široké veřejnosti základní poučení o heraldice a sfragistice.

Závěrem se dotkneme ochrany historických památek. Jiří Gwuzd, Územně plánovací dokumentace města Příbora, Památky a Příroda, č. 5, 1982, vyzdvihuje hodnotu urbanistického a památkového bohatství Příbora a seznamuje nás s rozšířením památkového seznamu a návrhem KSPPOP Ostrava vyhlášení Příbora za Městskou památkovou rezervaci.
Jiří Jurok

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 31

Adolf Turek:	Z minulosti Hůrky. — K šestistému výročí první bezpečné zprávy o vsi	1
Erich Šefčík:	Renesanční epigrafické památky ve Fulneku	26
Jan Skutil:	Památce profesora dr. Adolfa Kellnera	34
František Šustek:	Větrné mlýny ve Spálově	38
Marie Sedláčková:	Nutnost ochrany ohrožené květeny na Novojičínsku	59
Marie Sedláčková:	Hrabětický les — zajímavá botanická lokalita na Novojičínsku	64
Zprávy:	30 let okresního archivu v Novém Jičíně. — Významná osobnost hudebního života v 19. století. — Z muzejních výstav	68
Literatura:	Josef Macůrek, Z minulosti východní Moravy v 18.–19. století. — Na okraj vlastivědné literatury	74

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 31 vyšel v roce 1983

Řídí a odpovídá redakční rada s předsedou Janem Hanákem

Cena 8,- Kčs

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
provoz 27 Nový Jičín
Číslo zakázky 5969

Zadní strana obálky:

1. Hůrka, celkový pohled,
v pozadí hrad Starý Jičín
Foto Vladimír Novotný

2. Dřevěnice, Hůrka č. 29
Foto Miloš Lossmann
